

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 17-18 (441-442) 29.04 – 12.05.2016 р.

www.tyzhden.ua

**Гретта Феннер
Зінкернагель**
про повернення
вкрадених
активів

Як п'ята колона маскується
під «голубів миру»

«Стара міліція».
Повернення через суд

Гіллари Клінтон як імовірний
президент США

МЕХАНІЗМИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТОЮ:

<http://tyzhden.ua/InfoCenter/Subscription/>

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень»

за індексом 99319

Телефон редакції:

044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу		
	ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656
	поточний рахунок отримувача		код отримувача
	Назва установи банку		
	300023		
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	МФО банку		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	Вид платежу: за передплату на журнал		
Касир	Період:		
			сума, грн
	Платник (підпис)		

НА ЧАСІ

- 4 Мікроменеджмент макропроблем
Чи стала Україна суб'єктом міжнародної політики
- 7 Богдан Буткевич про безпеку в Одесі
- 8 Кримські переселенці та шлях додому
Як консолідувати вигнанців із півострова
- 10 Операція, яку небезпечно відтермінувати
Про дефіцит непопулярних реформ
- 14 Ігор Білоус:
«Іноземних інвесторів насторожують макронестабільність і політична турбулентність»
Голова ФДМУ про приватизаційні плани й вартість держмайна
- 18 Реванш через суди
Як «відфільтровані» міліціонери шукають повернення в МВС
- 21 Мирна диверсія
П'ята колона в Києві
- 24 Гретта Феннер Зінкернагель:
«Критичний аспект успішного розслідування — відсутність політичного втручання»
Швейцарський експерт про те, як шукати вкрадені політиками гроші

ТЕМА НОМЕРА

- 26 Зрозуміти сьогодні
Ігор Лосєв про актуальність переосмислення минулого
- 29 Юрій Макаров про глибинну дерадянізацію
- 30 Остаточно прокинутися
Як позбутися примар «спільної історії»
- 34 Фундамент майбутнього
Про Пантеон українських героїв
- 36 Володимир В'ятрович:
«Інститут національної пам'яті має бути певним продюсером наукових досліджень»
Про архіви СБУ, нові меморіали й історичну термінологію

СУСПІЛЬСТВО

- 38 З дозиметром і без
Чим живуть ЧАЕС і Славутич сьогодні
- 40 Болотяна солідарність
«Бурштинова лихоманка» триває
- СВІТ
- 42 Непопулярна і невпинна
Політичний портрет Гіларі Клінтон
- 46 Обманеш раз...
Німецький політикун і Росія сьогодні
- 48 Юнал Чевіцько:
«Якщо Сирія розвалиться, цей процес не завершиться на її території»
Турецький дипломат про «ІДІЛ» та відносини з РФ

- 51 Едвард Лукас про популізм
- 52 Найтемніша ніч
Чим обернеться імпічмент президента для Бразилії
- 55 Ярослав Пешек про українських спеціалістів у чеській промисловості
- 56 Рідкісний вид
Як Єлизавета II змінила британську монархію

КУЛЬТУРА

- 58 Солвіта Кресе:
«Питання про ідентичність Європи знову набуває нетривіального значення»
Латвійський культуролог про тренди сучасного мистецтва
- 61 Анастасія Левкова про «Книжковий Арсенал»
- 62 Альтернативна Корюківка
Як формується культурний шар у польському райцентрі
щоденники окупації
- 64 Розіпни!
Про Facebook і дійсність «ДНР»
- 65 Дрібні радощі
Про гуманітарну допомогу й луганських «човників»

P. S.

- 66 Денис Казанський про пенсії для ОРДЛО

Тиждень

№ 17-18 (441-442) 29.04 – 12.05.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивченко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-0892
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 27.04.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Мікроменеджмент макропроблем

Анна Корбут

«З часом наші військові разом із «бійцями дипломатичного фронту» примусять окупантів забиратися геть із нашої землі» — це повідомлення з Twitter Петра Порошенка 27 квітня. «Україна здатна стати свіжою кров'ю для Європи, вдихнути в неї нове життя. Ми часто недоцінюємо своє місце в європейському проєкті, при цьому нам усім потрібно усвідомлювати: Україна потрібна Європі не менше, ніж Європа Україні. Участь України у європейському проєкті вирішить багато складних моментів, які зараз існують в європейській спільноті». Це фрагмент нещодавнього виступу глави

ФОТО: УНАН

Адміністрації президента Бориса Ложкіна на презентації його книжки «Четверга республіка».

26 квітня в окупованому Криму так званий Верховний суд виносить рішення про заборону діяльності Меджлісу кримських татар на території півострова. Українські політики у відповідь лаконічно називають це «злочинним рішенням» і закликають міжнародну спільноту належно його оцінити й відповісти на нього. Втім, багато хто серед українського істеблішменту не реагує на подію ніяк. По-перше, на ту саму дату припадає 30-річчя Чорнобильської аварії — є нагода відбутися чимось менш контроверсійним, наприклад зворушливими фотографіями бабусь або історіями про відродження популяції лосів у зоні відчуження. По-друге, у випадку з Меджлісом і кримськими татарами, на відміну від Чорнобиля, треба говорити про якісь конкретні кроки й стратегію дій. З одного боку, на підтримку кримських татар, їхньої мови та культури, сприяння їхній інституційній присутності щонайменше в континентальній Україні, якщо це зі зрозумілих причин неможливо зробити на півострові. З другого — на підтримання уваги міжнародної спільноти до цього питання у вкрай складний для неї самої момент, коли вона зайнята аж ніяк не думками про важливість (чи обтяжливість?) України, а більше бжевеннями, власними політичними фриками й кризами, роздумами про те, як повернути своїм же громадянам бодай якусь віру в проєкт власної спільної цивілізації.

ПИТАННЯ НА КШТАЛТ ПІДТРИМКИ КРИМСЬКИХ ТАТАР ВАЖАТЬ В УТВЕРДЖЕННІ УКРАЇНИ ЯК ДЕРЖАВИ Й СУБ'ЄКТА НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ АЖ НІЯК НЕ МЕНШЕ ЗА ЕКОНОМІЧНІ

Ще можна було б розробити й пропонувати нові міжнародні санкційні заходи проти Росії за рішення на кшталт внесення Меджлісу кримських татар до переліку екстремістських організацій. Зрозуміло, що любують такі ініціативи вкрай складно, коли європейці вже задумуються, чи не зняти санкції за Донбас, попри елементарне невиконання Росією мінських угод стосовно безпеки та відведення зброї. То що вже казати про Крим! Але продуманий, уніфікований і комплексний підхід, розроблений із залученням громади такі ініціативи вкрай складно, коли європейці вже задумуються, чи не зняти санкції за Донбас, попри елементарне невиконання Росією мінських угод стосовно безпеки та відведення зброї. То що вже казати про Крим! Але продуманий, уніфікований і комплексний підхід, розроблений із залученням громади такі ініціативи вкрай складно, коли європейці вже задумуються, чи не зняти санкції за Донбас, попри елементарне невиконання Росією мінських угод стосовно безпеки та відведення зброї.

То що вже казати про Крим! Але продуманий, уніфікований і комплексний підхід, розроблений із залученням громади такі ініціативи вкрай складно, коли європейці вже задумуються, чи не зняти санкції за Донбас, попри елементарне невиконання Росією мінських угод стосовно безпеки та відведення зброї.

А конкретні кроки на підтримку цих людей всередині України дали б якісні аргументи для «бійців дипломатичного фронту», які справді намагаються привертати увагу світу до українських проблем. Маючи таку конкретику, вони — часто нові обличчя, які зараз багато комунікують із закордонною аудиторією і поки що допомагають утримувати її приязнь до України, попри відсутність у нас ключових реформ, — могли б не тільки просити світову громадськість оцінювати й засуджувати дії Росії (яка чітко сказала, що для неї ці слова до лампочки), а й демонструвати: Україна робить такі й такі кроки, необхідні для того й того, і заликати міжнародну

громадськість долучатися — також конкретними діями, а не «глибоким занепокоєнням».

До сьогодні нічого такого не було. Хоча останні рішення російських окупантів цілком очікувані для всіх. І кампанії проти таких рішень можна продумувати задалегідь.

Втім, у новому уряді створене Міністерство з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб. Потреба в такому органі назріла давно. Останній рік існувало Державне агентство з питань відновлення Донбасу, яке особливою діяльністю не відзначилося, пояснюючи це браком коштів і мандата як такого. Нове міністерство має зібрати під собою всі функції, пов'язані з Кримом і Донбасом. Теоретично воно б і могло відповідати й за всі згадані вище моменти. А також бути центром для консолідації громад переселенців з окупованих територій, зокрема кримських татар у континентальній Україні. Однак планується, що воно буде розпорядником ще й міжнародної фінансової допомоги Україні на відновлення після війни. Тому стежити за ним треба особливо уважно.

Підміну конкретних стратегічних кроків загальними гаслами можна пояснювати тим, що міжнародна спільнота зараз настільки зайнята своїми проблемами й емоційною лабільністю Росії, що на жодні серйозніші за нинішні санкції не піде, як не старайся. Частково це правда. А частково тільки виправдання. Натомість більше складається враження, що подібні питання українське керівництво відкладає на другий план. Вони справді не мають швидкого та простого вирішення. Але важать в еволюції та утвердженні України як держави й суб'єкта на зовнішньополітичній арені аж ніяк не менше за економічні, бо створюють образ проактивного гравця, який не тільки звертається по допомогу до міжнародної спільноти за першої-ліпшої нагоди, а й сам розробляє та втілює власну політику на захист своїх інтересів і громадян. Якби на це наклали створення якісних ключових інститутів держави, для початку незалежних судової системи, антикорупційних органів і прокуратури, то голос України як суб'єкта на міжнародній арені звучав би значно впевненіше. А наше керівництво як провідник змін у розмові із зовнішніми гравцями мало би більше підстав наполягати на тому, що вигідно Україні.

Тим часом бачимо дещо інший процес. Точкову реакцію в душі мікроменеджменту: «вирішити, скасувати, помилувати», коли виникають якісь медійно гучні скандали. Це може тимчасово додати балів особисто тому, хто санкціонує адміністративне вирішення проблеми, а потім відпишеться про звернення справедливості у Twitter. Але не веде до комплексних змін системи, через яку ці скандали взагалі стають можливими. Зосередження в руках президента повноти влади, принаймні на позір, що вкотре позиціонується як новий старт рішучих реформ. А разом із тим небажання понад рік позбутися абсолютно скомпрометованого генпрокурора й забезпечити ГПУ як одному з ключових інструментів незворотніх змін у країні реальну незалежність від політики.

За таких умов можна знову й знову змінювати людей на посадах, запускати реформи, поновлювати співпрацю з МВФ та оголошувати про безвізовий режим для українців незабаром. Але державу, про яку пише глава АП, у цьому випадку доведеться все одно будувати комусь іншому. ■

Ціна «договорняків»

Богдан Буткевич

В Одесі знову неспокійно. Напередодні дати 2 травня в головному порту України загострилася ситуація і в політичному, і в криміногенному сенсі. Це пряий наслідок «договорняків» Банкової з регіоналами в особі Геннадія Труханова, на які свого часу пішла команда Порошенка. За умови неспроможності грузинських «реформаторів» тепер становищем цілком може скористатися РФ для розкачки та дестабілізації ситуації, яку з такими зусиллями вдалося зупинити свого часу.

Буквально день у день з Одеси надійшли три новини, які мали резонанс на загальнонаціональному рівні. Спочатку ОДА випускає гарний «мультифільм» про те, якою класною буде майбутня автодорога Одеса—Рені. Якщо на неї, звичайно, дасть гроші Захід. Щоправда, як свідчить практика, від красивих слів пана Саакашвілі до реальних справ шлях зовсім не близький. Тому хотілося б згадати, що росіяни вже чотири такі красиві мультики про Керченський міст зробили з усім відомим результатом.

І відразу ж із південних воріт України надійшли дві інші новини вже з цілком реального світу, у якому й живе нині це місто. Спочатку з гранатомета було обстріляне відділення банку «Південний». З гранатомета, Карл, як пишуть у соціальних мережах. У центрі міста.

А потім о четвертій ранку тітушки, вочевидь, найняті мером Одеси Геннадієм Трухановим, напали на наметове містечко, у якому розташувалися протестувальники, що вимагають його відставки. Тітушків організовано підвезли автобусом знову ж таки до центру міста, вони були озброєні бітами, діяли зухвало—все як у недобрі старі часи Януковича. Ще й КамАЗ їм підігнали—вивозити речі мітингувальників. Камера на будинку міськради була завбачливо вимкнена.

Хай, зрештою, «что-то пошло не так», і місцеві майданівці дали відкоша тітушні й навіть змогли захопити кількох нападників у полон і здати їх поліції. А тепер мають намір блокувати мерію аж до відставки Труханова. Та цим конфліктом уже збираються скористатися провокатори всіх мастей. Так, «Братство» Корчинського вже закликає всіх їхати до Одеси 2 травня під соусом: «Спалили профспілки—спалимо й мерію». Враховуючи, що проросійські організації теж мають твердий намір використати цю дату для провокацій (**див. с. 21.—Ред.**), які для них є найбажанішим варіантом розвитку подій, слід визнати, що ситуація близька до критичної.

Особливо в умовах, коли команда «реформаторів» Саакашвілі, здається, думками витає виключно на загальноукраїнському рівні, таким чином

віддаючи місцеву політику на відкуп якраз Труханову. Показовими є вимоги грузинського экс-президента ввести додаткові сили Національної гвардії до міста. Порошенко цю вимогу охоче виконав. Утім, є одне «але»: сепаратистські заколоти та змови можна було б долати профілактичними методами, отже, маємо недопрацювання голови обласної поліції Георгі Лорткіпанідзе—ставленика й земляка голови ОДА.

Невже на Банковій, коли дозволяли реєструвати Геннадія Труханова як кандидата в мери й геть нічого не робили для боротьби з ним, не знали про його антиукраїнські погляди та діяльність? Чи що в нього є російський паспорт? Звичайно, знали. А тепер він хіба не легітимний мер? Легітимний: уся одеська «вата» та любителі «міцних господарників» в єдиному пориві вибрали його. Але, як і у більшості міст Півдня та Сходу країни, президент вирішив домовитися з регіоналами, замість того щоб видавлювати їх. Або прямо інкорпорує їх до своїх проектів на кшталт «Наш край», або просто домовляючись про негласну співпрацю. Бо так простіше, звичніше.

У БІЛЬШОСТІ МІСТ ПІВДНЯ ТА СХОДУ КРАЇНИ ПРЕЗИДЕНТ ВИРІШИВ ДОМОВИТИСЯ З РЕГІОНАЛАМИ, ЗАМІСТЬ ТОГО ЩОБ ВИТИСКАТИ ЇХ ЗВІДТИ

І тепер ця угода починає давати свої ядучі плоди. У випадку Одеси йдеться про те, що Труханов у відставку не збирається. А влада, зрозуміло, не педалюватиме тему подвійного громадянства, з яким його просто не мали допускати до виборів, бо це означає визнати вкотре свою профнепридатність.

А Труханов захищатиме свою владу всіма засобами, зокрема й створенням відвертого організованого злочинного угруповання, яке вже використує. А що, у нього є на це всі права, з Банковою ж домовився. Що це означає для міста, яке РФ прагне «розкачати» за будь-яку ціну, зрозуміло.

Чомусь українці думають, що Кремль відійшов від своїх планів дестабілізації Одеси та Харкова. Ні, не відійшов, просто трошечки відклав у часі й виконавцях. Якщо раніше виконавцями мали бути прямі терористи з числа кримінальників та прямої агентури, то тепер їх замінять на пособників на кшталт Труханова. Навіть якщо ці пособники до пуття не розуміють, що взагалі коїться. Хоча, думаю, розуміють. ■

Кримські переселенці та шлях додому

Ігор Лосєв

Як консолідувати вигнанців із півострова

Події, вельми драматичні 2014 року, що не закінчилися, створили Україні болючі проблеми вимушених переселенців. Це новий досвід для держави, яка вчиться його аналізувати. За офіційними даними, йдеться приблизно про 2 млн наших громадян, що стали жертвами російської збройної агресії в Криму та на Донбасі. Судячи з останніх виступів президента РФ, у Москві сподіваються, що Україна все визнає, проковтне, змириться з втратою територій, забуде свої трагедії, а відтак відновиться попередній характер відносин зі «старшобратнім» пануванням над нею Росії. Тому дуже важливим і цікавим є питання, що ці переселенці можуть принести в життя материкової України, як вони вплинуть на її політичну й духовну атмосферу, внутрішній та зовнішній курс, геополітичні позиції тощо. Ця група населення України доволі неоднорідна. Її очевидна більшість — вихідці з Луганської та Донецької областей (понад 90%). Що ж до колишніх жителів Криму, то їх, за офіційною (вельми недосконалою) статистикою, приблизно 20 тис. Однак чимало кримчан — люди самодостатні, а не патерналістські — не розраховуючи на державну підтримку, вважали зайвим реструватись і прагнули якомога швидше знайти власні джерела існування, відкрити бізнес, здобути роботу, житло тощо. Тож насправді можна говорити, що йдеться мінімум про 50–60 тис. переселенців із півострова. Вони помітно відрізняються від тих, хто залишив Донбас, не лише значно меншою потребою в патерналізмі, а й політичною ментальністю. Війна на Донбасі наче величезною мітлою вимела вкрай різноманітних людей: українських патріотів, нейтралів, аполітичних обивателів, прихильників Росії, «ДНР-ЛНР», українофобів та кримінальників, переляканих бойовими діями трударів та ін. Окупація змусила покинути Крим тих, хто політично й морально не міг існувати під владою Кремля, споживати агресивну російську пропаганду, хто під час вторгнення східного сусіда в Україну гостро відчув, що понад 20 років прожив у відносно бідній, але вільній країні. Це ті, хто згодний із прем'єром РФ Дмитрієм Медведєвим, який сказав: «Свобода краща за несвободу». А російське панування в Криму почалося якраз із примусового насадження режиму неволі через репресії, продукування страху, тотальні заборони тощо. Швидко виявилось, що всі хиби української держави — квіточки на тлі вад РФ. А певна частина кримчан упродовж двох десятиліть свого українського

громадянства звикла сприймати значно вищий порівняно з російським рівень свободи і прав людини в нашій країні за природне явище, вільне дихання, норму. Тому російський «новий порядок» переживала як гноблення й поневолення.

Отже, кримські переселенці — це переважно люди ідейні, проукраїнські політично, зі своєю чіткою позицією. У їхньому середовищі майже немає прихильників Російської Федерації чи «ДНР-ЛНР». Багатьом із них в окупованому регіоні через їхнє політичне українство загрожувало переслідування, тим більше що окупаційна адміністрація відродила атмосферу тотальних доносів зразка 1937 року.

ЯВНА БІЛЬШІСТЬ КРИМЧАН МРІЄ ПРО ПОВЕРНЕННЯ НА ПІВОСТРІВ, І МОВА НЕ ЛИШЕ ПРО КРИМСЬКИХ ТАТАР, А Й ПРО ВСІХ, ХТО НЕ ВИТРИМАВ ОКУПАЦІЙНОГО ТИСКУ

Проукраїнські кримчани — особистості соціально активні, нерідко політично загартовані, що пройшли випробовування масовими проросійсько-шовіністичними пропагандистськими кампаніями в Автономній Республіці Крим, яким, кинуті напризволяще офіційною владою України, протистояли в міру власних сил від 1991 до 2014 року. Ці громадяни навчилися багато важливого й корисного робити самотужки, покладаючись лише на себе. Вони справді не «населення», не «маса», а органічна частина українського народу, але зі своїми регіональними особливостями, звичками, рисами характеру. І якщо стають нашими патріотами, то надзвичайно переконаними, впертими, безкомпромісними й водночас практичними, схильними до дій, а не декларацій. У випадку внутрішньої групової консолідації, усвідомлення себе самостійною та відповідальною політичною силою українські кримчани можуть виявитися прикрою проблемою не лише для окупантів Криму, а й для нинішньої влади в Києві.

Є ще одна суттєва риса, що чітко відрізняє кримських переселенців від донбаських. Як стверджують експерти, зокрема й донецького та луганського походження, очевидна більшість переселенців із Донбасу не хоче їхати додому, воліючи асимілюватися в соціумі материкової України й розпочати тут нове життя.

Натомість явна більшість кримчан мріє про повернення на півострів, і мова не лише про

кримських татар, у яких це відбувається на генетично-екзистенційному рівні, а й про всіх, хто не витримав окупаційного тиску, однак почуває ностальгію за своїм краєм. Гостро відчутна вона й для автора цих рядків, кримчанина в дев'ятому поколінні... Однак проблема в тому, що всі ці люди мріють про повернення саме в український Крим, який є для них синонімом вільного — «азат Кирым», як кажуть кримські татари.

Але повернення в український Крим тісно пов'язане з політикою нашої влади, на яку треба впливати. А це, своєю чергою, вимагає консолідації українських кримчан, організованості та єдності дій, що виступатиме чинником політичної сили. Приїхавши на материк, чимало жителів півострова поступово збагнули, що Яценюк, Турчинов, Порошенко та інші не дуже страждають через відсутність їхнього регіону в складі України. А в Адміністрації президента в приватних розмовах деякі клерки стверджували, що без Криму електоральна ситуація в Україні тільки покращиться. Яценюк заявляв (і виконав свою обіцянку), що в його уряді ніякого міністерства у справах окупованих територій не буде. Нинішня верхівка України цілком готова задовольнитися тими територіями, котрі Путін їй ще залишив, а, судячи з кволої боротьби влади проти сепаратизму в різних регіонах, це ще не межа територіального шматування країни. Новий уряд Гройсмана міністерство окупованих українських територій таки створив. Зрозуміло, Володимир Борисович має інші емоції із цього приводу, не будучи, на відміну від Арсенія Петровича, особисто причетним до ганебної здачі Криму Росії. Для Яценюка, звичайно, таке відомство було б постійним докором і неприємним нагадуванням.

Проте кримчани зрозуміли, що влада України сама собою без потужного тиску й стимулювання нічого для деокупації Криму не робитиме. Та й не робить...

Отже, потрібен потужний лобіст. Ним можуть бути самі добре організовані кримські переселенці, якщо їм вдасться продемонструвати фантастичну активність і соціально-політичний креатив.

Наскільки консолідовані сьогодні українські кримчани? Є приблизно чотири виразні групи кримського політикуму в державі. Перша — це ті люди, які раніше обіймали високі посади в АРК: її колишні віце-прем'єр Андрій Сенченко, прем'єр Сергій Куніцин, міністр туризму Олександр Лієв та ін. Їх можна умовно назвати інституціоналістами, які прагнуть відновити на материк українські структури управління Кримом. І дещо в цьому напрямку вже зроблено: відроджено кримські підрозділи ГПУ, МВС, СБУ тощо. Говорять про необхідність відтворення на Херсонщині уряду й Верховної Ради АРК.

Друга група кримчан об'єдналася навколо структури «Майдан закордонних справ» Богдана Яременка. Це переважно експерти, аналітики, журналісти, що працюють у сфері геополітики та стратегії.

Третя, найбільш згуртована, — кримськотатарські організації з національними, переважно автономістськими, програмами.

Четверта група — правозахисне середовище, найяскравішим представником котрого є організація «КримSOS».

ФОТО: УКРІНФОРМ

Щоб пам'ятали. «КримSOS» регулярно нагадує Україні та світові про порушення прав людини на півострові

Усі вони різняться своїм баченням післяокупаційного устрою українського (тут розбіжностей немає!) Криму: є прихильники відновлення дещо переформатованої АРК, проголошення кримськотатарської національної автономної республіки, є ті, хто виступає за перетворення регіону на область України. Але дуже багато залежить від того, чи вдасться ці окремі групи об'єднати в потужний громадсько-політичний рух, що спиратиметься на підтримку багатьох кримчан як на українському материк, так і власне на півострові. Що ж може зробити монолітом різні сегменти кримського проукраїнського руху? Насамперед спільна ідея повернення вигнанців у Крим, а Криму — в Україну. Об'єднаний рух здатен чинити належний тиск на владу в Києві спільно з усіма українськими національно-патріотичними силами, сприяючи, зокрема, тому, щоб тема Криму звучала на всіх рівнях вітчизняного політикуму, у ЗМІ, у публічній сфері. Він повинен також організувати консолідований вихід українських кримчан на міжнародні структури, демонструючи, що йдеться про проукраїнські прагнення не лише кримських татар, а й багатьох жителів краю різного етнічного походження. І, зрештою, кримсько-український рух є перспективним за умови тісної співпраці з патріотичними загальнонаціональними організаціями, що борються проти капітулянтських настроїв влади України й деяких сегментів громадської думки.

Якщо громадян, котрі покинули Донбас, хвилює переважно побутове облаштування на українському материк, то переселенці з Криму надзвичайно зацікавлені в найшвидшому вирішенні на користь України кримської проблеми та відновленні територіальної цілісності нашої держави. ■

18 квітня російський Мін'юст зарахував Меджліс кримськотатарського народу до переліку екстремістських організацій

Операція, яку небезпечно відтерміновувати

Олександр Крамар

Чому продовження болісних реформ в інтересах звичайних громадян і чим небезпечно гальмування процесу

Формування нового уряду, декларування ним готовності виконувати узгоджені з МВФ реформи викликали реакцію, яка засвідчила, що багато хто в країні пов'язував із новим Кабміном сподівання на їх гальмування або й згортання.

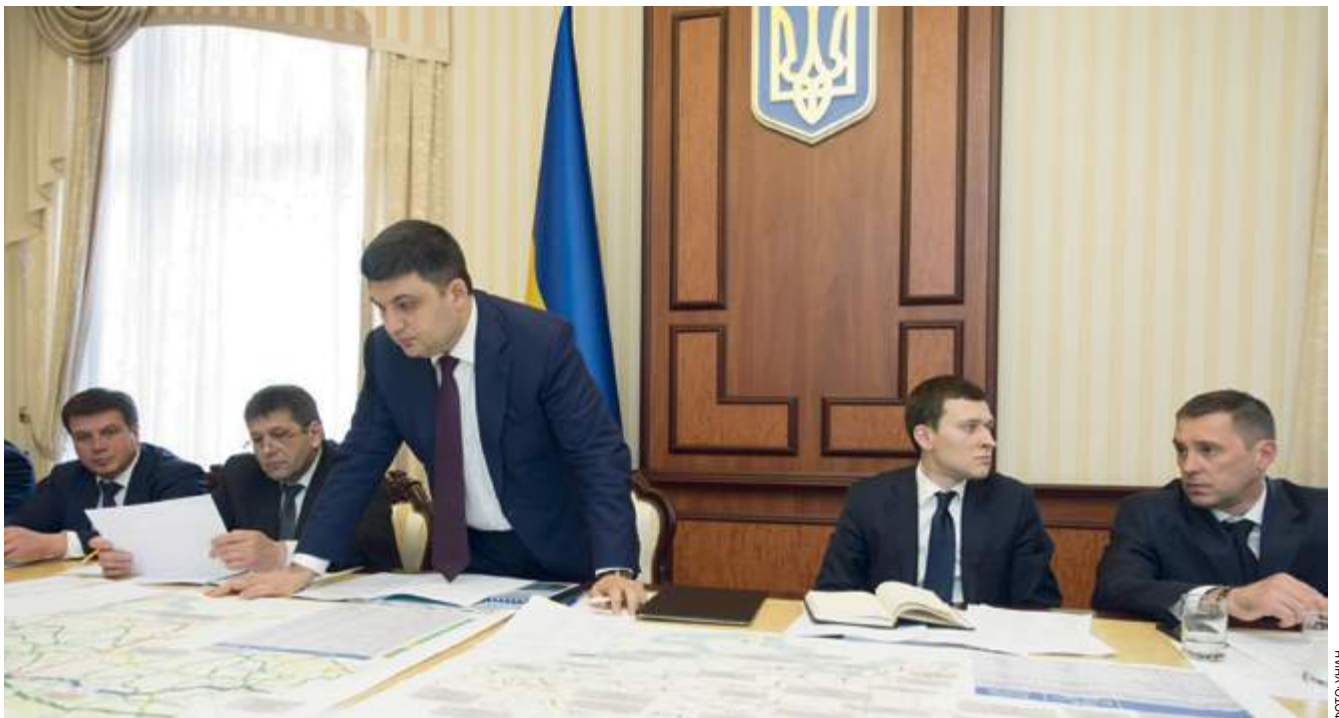
Два роки необхідних, але однобоких перетворень, здійснюваних попереднім урядом за рахунок добробуту більшості населення, які так і не зачепили інтересів та схем «господарів життя», спричинили в суспільстві закономірне невдоволення. Відтак різко зросли симпатії до популістів, котрі виступають за зупинку й навіть згортання вже проведених змін. Їхні лідери натомість пропонують «бородаті» гасла про боротьбу з корупцією чи деофшоризацією економіки, хоч і не демонстрували ані тієї, ані іншої під час свого перебування у владі.

МВФ та погоджені з ним заходи економії дедалі більше асоціюються в суспільстві з необхідністю затягування пасків мало не на шиї українців. Хоча

насправді ситуація є діаметрально протилежною: Фонд рятує від вимушеної гіперекономії, вимагаючи натомість часткового й поступового зменшення розриву між тривалим життям не за доходами й реальними можливостями країни.

А цей розрив вражає: витрати держбюджету 2016 року (включно з обслуговуванням старих боргів) навіть у режимі економії заплановані на 256 млрд грн більші, ніж доходи. Без програми МВФ на цю суму потрібно було б або знизити видатки, що означало б зменшення принаймні на третину всіх виплат. Або держава мусила б ці гроші надрукувати (що означає те саме зменшення, тільки через знецінення гривні та зростання цін) чи взяти в борг під шалені відсотки на внутрішньому ринку (а це гра в боргову піраміду з катастрофічними наслідками).

Тому, вимагаючи припинити «геноцид через вимоги МВФ», популісти насправді пропонують затягнути паски на шиї українців ще сильніше. Адже саме завдяки співпраці з Міжнародним валютним

Витримати темп. Уряд Гройсмана демонструє готовність пришвидшити розпочаті раніше реформи. Чи вистачить волі поширити їх на інші сфери та довести до логічного завершення?

фондом розрив між доходами й витратами можливо покрити без зазначених вище екстремальних дій: 218 млрд грн заплановано взяти в борг, а ще 38 млрд грн надрукує НБУ. Проте і через менший обсяг, і через надходження валюти від МВФ цей друк не матиме катастрофічних наслідків для гривні.

Якщо болісні, але необхідні реформи енергетичного та соціального секторів, освіти й медицини не будуть доведені до логічного завершення, а в двох останніх початі фактично з нуля, на країну чекає продовження деградації. Усі здобутки останніх років будуть утрачені, а чергове заходження на коло реформ із часом виявиться ще складнішим і травматичнішим для звичайних українців.

ЦІНА ГАЗОВОГО ПОПУЛІЗМУ

Однією з ключових тем для спекуляцій популістів є енергетичні тарифи, переважно на газ. Від квітня, а потім травня очікувалося різке збільшення пільгової ціни на газ для населення та ТКЕ, а також централізованого опалення та гарячої води. Однак через зниження цін на імпортоване паливо стало можливим незначне зменшення повного тарифу від 7,19 грн/м³ до 6,88 грн/м³. Водночас тепер не буде зовсім пільгової ціни на газ для населення та ТКЕ. Це дуже вдале рішення нового уряду, адже якби цей крок замість драгівливого дворічного поетапного підвищення був зроблений урядом Яценюка ще в 2014 році, суспільство уже давно звикло б до нових тарифів, тема зійшла з політичної повістки дня, а корупційні схеми в облгазах були давно поламані.

Аргумент критиків цієї реформи: вітчизняний газ, якого вистачає для побутових споживачів, дешевший. Чому ж українці мають платити більше? Але суть реформи — не вихід на ціни, які покривають витрати на його видобуток, а єдина ціна (принаймні відсутність значних розривів у прайсах для різних категорій споживачів). Як і літр молока чи бензину певної якості, кілограм м'яса, тонна зерна чи вугілля, кубометр газу на одному ринку також не може мати різницю в ціні в кілька разів. Усім очевидно, що якби таке сталося, то це був би клондайк для спекуляцій: купив кіло м'яса за 50 грн і тут-таки продав за 100 чи 150 грн, чим не бізнес? Саме так і робили увесь цей час в облгазах: списували блакитне паливо на населення чи ТКЕ, а реалізували комерційним споживачам. Платили за цей клондайк суспільство та державні видобувні підприємства.

Суспільство — тому що різниця цін компенсувалася в підсумку або з бюджету, або за рахунок друку грошей Нацбанком. Лише за 2012–2015 роки реальний дефіцит Нафтогазу сягнув \$10 млрд. Уся ця сума так чи так була покрита друком незабезпеченої гривні НБУ, що призвело до різкого її знецінення, за яке заплатили всі українці й насамперед менш заможна більшість населення.

Навіть якщо взяти до уваги останні два роки, то очевидно, що подорожчання інших товарів значно більше позначається на рівні життя українців, аніж підвищення цін на газ. Наприклад, за два роки — від березня 2014-го до березня 2016-го — ціни на продукти, навіть за офіційними даними Держстату, зросли на 68,4%, зокрема на хліб — на 86,4%, цукор — 79,7%, олію — 112,5%, м'ясопродукти — 53,8%. Так само стрімко подорожчали одяг та взуття

(61,4%), ліки (93,3%). Централізоване опалення (на 158,6%) та газ для опалення в межах 1200 м³ (у п'ятеро) справді підскочили в ціні значно більше. Однак, за даними обстежень домогосподарств, у 2014 році 56,7% сукупних споживчих витрат українських родин припало саме на харчові продукти, близько 10% — на одяг та ліки й лише 10,3% — на всі комунальні послуги (а не тільки опалення).

Тож подорожчання в 2,6–5 разів тепла вплинуло на витрати українців менше, ніж у 1,6–2 рази харчів, одягу та ліків, які становлять лівову частку витрат в абсолютній більшості родин. Тим паче що підвищення цін на газ та централізоване опалення було компенсовано субсидіями, тоді як набагато болісніше подорожчання товарів, які займають у споживчому кошику майже всемоє більше місця, компенсаціями не супроводжувалося.

ДУМКА, ЩО БЮДЖЕТ ЗАБЕЗПЕЧУЄ ПЕРЕРОЗПОДІЛ КОШТІВ МІЖ «БАГАТІЯМИ Й ОЛІГАРХАМИ» ТА БІЛЬШІСТЮ ГРОМАДЯН — ХИБНА. ЙОГО НАПОВНЮЄ ПЕРЕВАЖНО ТОЙ ЖЕ «МАЛЕНЬКИЙ УКРАЇНЕЦЬ»

Цікаво, до речі, що фетишем для політичних спекуляцій залишається тема газу, котрий Україна все-таки змушена імпортувати, але ні в кого не виникло ідеї аналогічним чином «заборонити дорожчати» олії, цукру чи зерну. А вони за останні два роки підскочили в ціні у 1,8–2,1 раза, хоча їх внутрішнє виробництво цілком задовольняє потреби України й навіть забезпечує помітні обсяги експорту. Вочевидь, так сталося тому, що саме газ є джерелом багатомільярдних корупційних прибутків на різниці цін для різних категорій споживачів.

КРАЩЕ ПЛАТИТИ ДОРОЖЧЕ ЗА ЧУЖИЙ?

На початку 1990-х Україна видобувала його до 30 млрд м³, а останнім часом — менш ніж 20 млрд м³. Причина — хронічне недофінансування розвідки й буріння, які з вичерпуванням доступніших родовищ із нижчою собівартістю видобутку потребують більших інвестицій та складніших імпортованих технологій. Лише впродовж 2010–2015 років видобуток Нафтогазом блакитного палива, яке продавалося за заниженими, регульованими державою цінами, впав від 17,3 млрд м³ до 16 млрд м³. Тоді як приватні компанії, котрі мали змогу самостійно виставляти за видобутий газ ціну відповідно до ринкових умов, за той самий час наростили видобуток від 1,7 млрд м³ до 3,9 млрд м³.

Перефразовуючи відомий вислів про армію, можна сказати, що «народ, який не хоче платити високу ціну за газ власного видобутку, віддаватиме ще більше за чужий». Адрже утримування низьких розцінок на вітчизняний газ — це шлях до зменшення обсягів його видобутку (аж до повного припинення), а відтак необхідності нарощувати дорожчі закупівлі імпортного.

Ті популісти, які сьогодні активно спекулюють на темі свого «дешевого палива», лише намагаються змусити українців у недалекому майбутньому платити ще більше, але вже за імпортоване паливо. Причому, як чітко показав досвід останніх років, ►

що більша залежність від нього, то нахабніша поведінка постачальників. Це дуже чітко продемонстрував широкому загалові Газпром за часів як ненависного Кремлю Ющенка, так і російської маріонетки Януковича.

І навпаки, якщо ціни на вітчизняний газ на рівні імпортного створюють привабливі умови для збільшення інвестицій у розвідку та видобуток, то за певний час його обсяг в країні, ймовірно, перевищить внутрішні потреби. Видобувний підрозділ Нафтогазу — компанія Укргазвидобування — готовий до різкого, у півтора рази, нарощування видобутку вже до 2020 року, однак за умови значних інвестицій (понад \$3 млрд) і необхідних для цього нормальних цін на своє паливо.

Тим більше що не треба виключати: за певний час світові ціни на енергоносії можуть знову підскочити, й Україні незайве було б доти досягнути рівня якщо не самодостатності, то принаймні високого забезпечення більшістю з них. Тоді все блакитне паливо в нас буде дешевшим, ніж в інших країнах Європи, мінімум на ціну транспортування.

РЕНТУ НАРОДУ?

Чому ціна українського газу має відповідати імпортній? Тому, що на будь-який товар вона завжди визначається на рівні, пропонованому найдорожчим постачальником, якщо без нього цього товару всім не вистачить. Це засадничий закон ринку. І доки Україна потребуватиме імпортного газу, доти ринковою ціною блакитного палива в нас буде саме його ціна. Будь-яке «змішування» дешевого вітчизняного й дорогого імпортного палива — лише клондайк для корупції.

Інша річ — як розподілятиметься надприбуток від продажу газу українського видобутку за цінами імпортного. Таке питання українці справді мають підстави порушувати. Для цього існує рента, яку ті, хто видобуває його з надр, що належать народові, сплачують до бюджету. Уже й зараз ідеться про дуже значні суми. Наприклад, у держбюджеті на 2016 рік очікується 39,2 млрд грн. Тобто близько 2 грн на кожен куб внутрішнього видобутку, або понад 1 тис. грн у розрахунку на одного жителя включно з малолітніми дітьми (але без окупованих територій). Хоча якщо ціна на газ внутрішнього видобутку становитиме близько 7 грн/м³, то ренту можна стягувати й у півтора-два рази більше.

Популісти останнім часом виступають за зниження ренти, щоб газ менше коштував (не плутати з аналогічними вимогами добувних компаній, які наполягають на цьому задля збільшення інвестицій у видобуток). Однак розподіл ренти через бюджет набагато справедливіший, аніж здешевлення палива за рахунок її скасування.

Без ренти цього року газ був би дешевшим усім споживачам приблизно на 2,4 грн/м³ (рента і 20% ПДВ). Сім'я (зазвичай досить заможна), яка опалює котедж 200–250 м² і потребує на сезон 6–8 тис. м³ палива, одержала б у такому разі 12–16 тис. грн ренти, а така ж, що проживає в компактній двокімнатній квартирі й потребує на сезон орієнтовно 1–1,5 тис. м³ (або приблизно стільки само на виробництво «централізованого тепла»), — лише 2–3 тис. грн. Врешті родина, що користується твердопаливним котлом, не отримала б ані копійки. Хіба це справедливо?

Зараз українці, щоправда, не одержують ренти за газ внутрішнього видобутку взагалі. Хоч вона й не спрямовується цільовим чином на субсидії з покриття витрат на послуги ЖКГ, але по факту сума, запланована на них у цьогорічному бюджеті (35 млрд грн), корелює з доходами від газової ренти (39,2 млрд грн). Чи згодне суспільство на такий варіант використання ренти — запитання без відповіді, але його варто ставити. Можливо, більш справедливим було б спрямувати її на персональні сімейні рахунки залежно від кількості членів родини з дальшим використанням на власній розсуд або на чітко визначені програми, наприклад енергозбереження. 40 млрд грн щороку або 1 тис. грн/рік на члена сім'ї, солідна інвестиція в енергозбереження. Тим більше що йдеться про порівняно стабільний дохід, під який можна було б отримувати й кредити на 5–10 років.

Однак в такому разі слід бути свідомими необхідності пошуку альтернативного джерела фінансування субсидій для малозабезпечених, чимала частина яких потребує значно більших сум на покриття енергетичних витрат, аніж їм діставатиметься газової ренти.

ПОДОЛАТИ БІДНІСТЬ СЕРЕД ТИХ, ХТО ПРАЦЮЄ

Як показано вище, зростання тарифів аж ніяк не основний фактор, що вплинув на зниження рівня життя українців. Протягом останніх років відбулося різке зростання цін на більшість товарів, які становлять лівову частку витрат громадян. При цьому не сталося суттєвого зростання їхніх доходів. Результат — поширення бідності й навіть крайнього зубожіння серед працевлаштованих. І причина цього не так у спаді економіки, як у тому, що уряд досі не наважився на кардинальні реформи в соціальній та бюджетній сферах, які вже тривалий час залишаються для країни ахіллесовою п'ятою.

Насамперед важливо привести у відповідність із реаліями зарплат в секторах, що фінансуються з бюджету, а також мінімалку в приватному секторі. Наразі вони мають неприпустимі розриви з реальним прожитковим мінімумом. Навіть за офіційними розрахунками Мінсоцполітики, фактичний його рівень для працездатних у березні

становив 2,9 тис. грн, для дітей віком від 6 до 18 років — 3 тис. грн. Причому ці показники не диференційовані за різними типами населених пунктів, й у великих містах насправді ще вищі.

Натомість мінімальна заробітна плата становить 1,4 тис. грн, а середня до оподаткування в переважно бюджетних освіті й охороні здоров'я відповідно — лише 3,3 тис. грн та 2,9 тис. грн. Зайве й казати про необхідність утримувати дітей та про наявність численних категорій, зайнятих в освіті й медицині, які одержують значно менше за середні у своїх галузях доходи. Державні освіта й медицина взагалі залишаються найменш ефективними серед галузей економіки: там зосереджено близько 15% усіх зайнятих та 30% штатних найманих працівників, однак у 2015 році на них припало лише 7% офіційного ВВП.

Тож необхідним є невідкладне підвищення принаймні вдвічі мінімальної зарплати зайнятим у приватному секторі та у 2,5–3 рази зарплат бюджетникам. Однак це має відбутися без значного збільшення сукупних видатків на відповідні сектори з бюджету. Безальтернативний шлях досягнення мети — співставне зменшення чисельності задіяних у цих сферах і/або переведення частини фінансування шкіл та лікарень на платну основу.

Справді, проблема полягає в тому, що Конституція містить статті про безплатну середню освіту та медичну допомогу, які не можуть бути змінені в парламенті. Але уряд, не виключено, знайде спосіб обійти ці неадекватні норми.

Зокрема, оптимізуючи середню школу. Адже за останні 25 років кількість учнів у ній зменшилася майже вдвічі (від 7,1 млн до 3,8 млн), тоді як учителів — тільки на 17%. Навіть за умови дотримання пропорції 1991 року чисельність педагогів нині могла б бути приблизно в 1,6 раза меншою (не 444 тис., а лише 282 тис.). Можна також обмежити термін обов'язкового навчання сімома класами. Продовження — за бажання й коштом батьків, а також на стипендіальній основі бюджетним та добровільним коштом для найуспішніших і найбільш мотивованих дітей із малозабезпечених родин. Це дало б змогу зменшити кількість фінансованих із бюджету педагогів до 180–190 тис., або майже у два з половиною рази порівняно з їхньою нинішньою чисельністю.

Аналогічні підходи реально застосувати й у медицині, де на бюджетному грошовому забезпеченні може зостатися лише персонал, який надаватиме невідкладну допомогу. Тоді дві третини або й більше медичних працівників можна буде перевести на платні послуги або скоротити. А тим, що залишаться на бюджеті, так само як і педагогам, підвищити принаймні втричі заробітну плату без збільшення загальних видатків держави.

Таким чином, громадяни зможуть платити за значну частину освітніх чи медичних послуг безпосередньо під час їх споживання, а відтак вирішувати, чи потрібні вони й у якому обсязі. Адже думка, що бюджетні видатки — це перерозподіл коштів між «багатіями й олігархами» та більшістю громадян, не має нічого спільного з реальністю. Бюджет і соціальні фонди наповнює переважно звичайний, середній громадянин (вживатимемо цей термін, оскільки дискусії щодо чисельності й критеріїв визначення середнього класу в країні тривають).

За даними звітності Мінфіну, у 2015 році в доходах державного бюджету податки на прибуток підприємств (не тільки приватних, а й державних) становили тільки 34,8 млрд грн. Це навіть менше, ніж перераховані НБУ 61,8 млрд грн, які надрукували для балансування бюджету (вони теж були заплачені в підсумку «маленькими» українцями через ціни, що зросли). А основні надходження так чи так були сплачені саме середнім громадянином: 203 млрд грн — податки та збори з імпортованих товарів, 78,5 млрд грн — ПДВ та акцизи з виробленої в Україні продукції, 45,1 млрд грн — податок із доходів фізичних осіб (ПДФО). Ще 53,6 млрд грн ПДФО та 7,7 млрд грн акцизів було зібрано до місцевих бюджетів, а от податку за нерухоме майно, котрий було задумано як джерело оподаткування багатства (хоча фактично він таким є не завжди), — аж 0,74 млрд грн.

Тому політики-популісти, які вимагають, аби держава щось профінансувала, просубсидувала чи компенсувала за рахунок розширення бюджетних видатків, насправді хочуть, щоб це зробили самі «маленькі» українці.

УРЯД ДОСІ НЕ НАВАЖИВСЯ НА КАРДИНАЛЬНІ РЕФОРМИ В СОЦІАЛЬНІЙ ТА БЮДЖЕТНІЙ СФЕРАХ, ЯКІ ВЖЕ ТРИВАЛИЙ ЧАС ЗАЛИШАЮТЬСЯ ДЛЯ КРАЇНИ АХІЛЕСОВОЮ П'ЯТОЮ

Вирішення проблеми бідності зайнятих у приватному секторі полягає переважно в детінізації заробітних плат. Подвоєння мінімалки з прив'язкою не до місяця, а до відпрацьованих годин у більшості випадків просто спонукатиме роботодавців вивести значну частину виплат із тіні. І лише деякі змушені будуть збільшити реальні витрати або звільнити частину працівників. У крайньому разі, щоб мінімізувати зростання безробіття, можна провести диференціацію мінімальної зарплати за типом населених пунктів або адміністративними одиницями, щоб не провокувати різким її підвищенням стрімкого зростання безробіття в депресивних місцевостях.

Різке підвищення зарплат у бюджетній сфері та мінімальних у приватній не має спричинити й стрімкого збільшення цін на товари та послуги. Адже переважно відбуватиметься не за рахунок нарощування загальних бюджетних видатків та реальних витрат у приватному секторі, а завдяки оптимізації зайнятості (більшою мірою в державному секторі) та детінізації вже наявних виплат (головним чином у приватному).

Натомість зростання в результаті всіх цих кроків офіційної середньої зарплати збільшить надходження до держбюджету від ПДФО, пенсійних та інших соціальних відрахувань. А отже, дасть змогу ліквідувати дефіцит пенсійного фонду, знайти ресурс для тимчасових виплат у зв'язку з безробіттям тим громадянам, які втратять унаслідок таких реформ роботу, і профінансувати за потреби їхню перекваліфікацію на запитанні ринком спеціальності. ■

Ігор Білоус:

«Іноземних інвесторів насторожують макронестабільність і політична турбулентність в Україні»

Вексклюзивному інтерв'ю *Тижню* голова Фонду державного майна України розповів про оціночну вартість держактивів, виконання плану приватизації, претендентів на Одеський припортовий завод та управління росіян українськими обленерго.

Фонд державного майна України (ФДМУ) асоціюється переважно з приватизацією. Але його не менш важлива роль — управління держмайном. Як оцінюєте співвідношення цих двох функцій у роботі своєї структури останніми роками, зокрема за майже рік вашого керівництва?

— Першою із функцій, звичайно, є приватизація. Точніше, підготовка до приватизації об'єктів, що перебувають у власності Фонду держмайна. Мова про компанії, акції яких нам передали міністерства й відомства. Під час підготовки відбувається корпоративне управління тими чи тими пакетами. Але це наша похідна функція. Окрім неї є ще дві: оціночна діяльність та оренда держмайна.

Як багато часу витрачає Фонд на підготовку об'єкта до роздержавлення?

— Велику компанію групи «Г» (стратегічне підприємство) готуємо від шести до дев'яти місяців. Зазвичай передані об'єкти перебувають у нас рік, подеколи й довше (Одеський припортовий завод і Турбоатом — понад 10 років). Але мені не подобається така політика, і я наполягатиму, щоб транзитний період нашого корпоративного управління зменшувався (бо ця функція тимчасова). До того ж у ФДМУ невеликий колектив, немає ресурсів і дорогих спеціалістів. Бюджет 20 млн грн на весь Фонд — для управління 402 компаніями — це смішно! Врахуймо: половина їх у судових процесах, банкрутстві тощо. Ми працюємо як можемо: поки що даємо собі раду на тверду «трійку-четвірку». До вищої оцінки ще далеко, і немає для цього ресурсів. Де нам під силу, захищаємо свою позицію, але із судами боротися не в змозі.

Якщо говорити про оціночну вартість активів, котрими управляє Фонд, то про який порядок цифр ідеться?

— В управлінні ФДМУ перебувають 352 акціонерні товариства (від 0,1% до 100% акцій). Звітність за 2015 рік представили тільки 69 із них. Документи зобов'язані подавати ті, що мають більш ніж 50%. Частина не робить цього через АТО, окупацію, ліквідацію, банкрутства, санації тощо. Вартість активів 69 АТ зі сфери управління ЦА ФДМУ становить 48,3 млрд грн.

Спілкувалася
**Тетяна
Омельченко**

Узагалі підприємство оцінюють для його оренди або продажу. В інших випадках оцінка майна не проводиться, бо вона має певний термін дії. Нині він менший за рік, і, поки ФДМУ готує об'єкт, час оцінювання минає. Тому ми хочемо збільшити цей проміжок бодай до 12 місяців. До того ж щороку процес оцінювання майна дорожчає. Нині ми змінили методику оцінки й порядок відбору оцінювачів, які відтепер працюють за міжнародними стандартами. Звісно, можна оцінити майно й за балансовою або номінальною вартістю акцій. Але навіщо?

ДО КІНЦЯ КВІТНЯ МАЄМО ВІДДАТИ НА ПОГОДЖЕННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УМОВИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ОДЕСЬКОГО ПРИПОРТОВОГО ЗАВОДУ Й ОЧІКУВАТИМЕМО СПРИЯННЯ УРЯДУ

А скільки коштів останнім часом надходить від оренди активів ФДМУ до державного бюджету?

— За минулий рік ми згенерували в держбюджеті понад 1,5 млрд грн завдяки орендним договорам. На середину квітня 2016-го від оренди надійшло 332,5 млн грн. План на рік — 615 млн грн. Виконання плану — 54,06%. На контролі майже 20 тис. договорів (їх реєстр можна знайти у відкритому доступі на сайті ФДМУ у блоці «Діяльність/Оренда»).

Чи бачите потенціал для збільшення надходжень і які для цього потрібні кроки?

— Певно, їх можна збільшити. Слід фундаментально перебудувати систему управління державними об'єктами нерухомості. У своїх регіональних відділеннях ФДМУ має 1200 працівників, чимало з яких займається орендними договорами, причому невмотивовано: департамент оренди шукає орендаря, укладає договір... Процедура триває місяці, бо все пов'язано з оцінкою, що має свої юридичні бюрократичні формальності. Я вважаю все це пережитками. Якщо порівняти повну вартість нерухомості ФДМУ, то вона в кілька разів перевищує вартість суверенного боргу України (за мінімальними оцінками). Думаю, треба створити окремий орган або компанію (з доларовими мільярдними активами), що опікуватиметься не лише питаннями оренди держмайна, а й купівлею-продажем, девелопментом. Державне майно — це не тільки квадратні метри збудованої нерухомості певного класу, а й безліч

ФОТО: ОЛЕКСАНДР РАТУШНЯК

Ігор Білоус народився 1978 року в Тернополі. Випускник Київського національного економічного університету («Управління міжнародним бізнесом»). Працював у різних організаціях як фінансовий аналітик, директор з корпоративних фінансів, керівник департаменту розвитку проєктів. 2014 року був першим заступником міністра доходів і зборів. У 2014–2015-му очолював ДФС. Від 25 травня 2015-го — голова ФДМУ.

земельних ділянок. Але управління цією компанією повинні здійснювати на тендерній основі професіонали, які отримуватимуть певну винагороду (відсотки від орендної виручки чи прибутку). Таким чином держава отримає ефективного менеджера своєї нерухомості й позбудеться різних боргів. Та для цього треба мати певне бажання, політичну волю й невеликий бюджет для старту процесу. А надалі все окупиться сторицею.

А яке співвідношення прибуткових та збиткових підприємств в управлінні Фонду держмайна?

— На 1 січня 2016 року зі 182 держпідприємств і товариств із державною часткою понад 50% статутного капіталу, що перебувають в управлінні ФДМУ: 38 — прибуткові (з яких відповідно до критеріїв оцінки фінансово-господарської діяльності 14 спрацювали ефективно, 25 — задовільно); 56 — неефективні; 68 — не оцінювалися (з низки причин). Дивідендів за 2015 рік надійшло 384,95 млн грн. Державні підприємства зі сфери управління ФДМУ від початку 2016-го спрямували до держбюджету України 55,8 тис. грн чистого прибутку. Тобто загальна картина досить сумна. І не так за дивідендами, як

за кількістю компаній у банкрутстві: більшість із них так чи інакше збанкрутовані й перебувають у процесі ліквідації або санації. Але часто процедуру санації намагаються здійснити за рахунок незрозумілих ресурсів (без грошей). ФДМУ це не до вподоби, але в нас замало важелів для боротьби з такими проявами. І статистика свідчить, що чимало компаній було таким чином приватизовано в тіньовий спосіб.

Що змінилося в цьому питанні саме за вашого керівництва?

— Не скажу, що за мого перебування на посаді відбулася революція в корпоративному управлінні. Але ми на шляху до неї. Ми мало стежимо за операційними показниками, бо виконуємо лише роль акціонера. Тобто функції ФДМУ зазвичай обмежуються призначенням наглядової ради, яка вже сама ставить керівників. Звісно, говорити про прибутковість необхідно, і низькі показники є недоліком нашої роботи. Але основна функція ФДМУ — все-таки приватизація. А от передприватизаційна підготовка, наведення ладу в операційному та фінансовому житті компаній — справа міністерств, які передають нам ці підприємства. У нас є компанії, що платять дивіденди: Турбоатом, деякі обленерго, представники видобувної галузі, але стан більшості об'єктів, які нам передають, не витримує критики.

Наскільки реалізуються останніми роками плани приватизації? Що є головною перешкодою: неадекватність реаліям самих планів чи якісь штучні моменти в процесі роздержавлення?

— Плани не реалізуються. Я і моя команда відразу зіштовхнулися з величезною проблемою: юридично-нормативна база, на основі якої відбувається приватизація, надто застаріла (останнє роздержавлення було влітку 2005 року). Іще одна перепона — саботаж: проблема передачі підприємств від міністерств до ФДМУ. Постанову № 271 прийнято ще в травні 2015-го, але досі з більш ніж 300 підприємств до Фонду передано лише 12%. Що ми виставлятимемо на торги, коли нам нічого не віддають? А коли навіть передають об'єкти, то без установчих документів, реєстру нерухомого й рухомого майна тощо. Як ФДМУ може їх збути? І ця проблема давня.

Коли в серпні 2015 року ми підійшли до питання продажу Одеського припортового заводу (ОПЗ) за методикою оцінки, сформованою ще у 2003-му (5% підприємства за 39 млн грн), то зрозуміли, що настав час змін. Як наслідок — приватизація ОПЗ торік не відбулася. Проте було змінено закон про приватизацію і методику оцінки. Від липня 2015 року ФДМУ готує ОПЗ на продаж: витрачено мільйони доларів донорських коштів, проведено екологічні аудити згідно із західними стандартами. У травні хочемо запустити процес приватизації заводу. І міжнародні корпорації прийдуть, я певен. Далі буде роздержавлення обленерго, Центренерго, а також невеликих об'єктів (різні ТЕЦ, банк, Президент-готель «Київський»). Ми дуже очікуємо ухвалення парламентом закону про зняття заборони з так званих стратегічних підприємств, котрі вже не є такими (Укрспирт, Артемсіль, машинобудівні підприємства тощо).

Як збираєтеся привабити інвесторів?

— Одним зі своїх досягнень вважаємо можливість включення в договір про купівлю-продаж вирішення спорів у міжнародному арбітражі. Узагалі залучення інвестора — проблема не лише для ФДМУ. Багато часу ми проводимо в переговорах із Національним банком, і днями Валерія Гонтарева нарешті зробила заяву про часткове зняття валютного регулювання щодо дивідендів. Бо неможливо продати об'єкт за сотні мільйонів доларів, не дозволяючи інвестору вивезти гроші.

Ви казали про те, що конкурс із приватизації ОПЗ має бути закритий до кінця липня. Чи відповідає ця позиція ФДМУ ставленню новопризначеного уряду до приватизації? Чи не буде її блокування новими міністрами та представниками різних груп впливу? Чи, може, такі спроби вже є?

— Наразі протидії немає, і мене радує, що міністри збираються підтримувати той тренд у приватизації, який було започатковано. ФДМУ зробив свою справу, і я дуже сподіваюся на підтримку. До кінця квітня маємо віддати на погодження Кабінету Міністрів умови приватизації ОПЗ й очікуватимемо сприяння уряду. Щодо іноземних інвесторів, то їм мало заяв і просто слів: вони теж хочуть бачити офіційне рішення Кабміну. Зараз приватизація на такому етапі, що скасувати її може тільки прем'єр-міністр або президент.

Ви казали, що попередньо приватизацією ОПЗ цікавилися десять інвесторів, залишилося п'ять. Чому решта втратила інтерес до конкурсу?

— Зацікавленості ніхто не втрачав, перемовини ведуться з дев'ятьма потенційними інвесторами. На сьогодні відмовилися лише забюрократизовані китайці, бо немає документального рішення про приватизацію. До того ж вони завойовують ринок спочатку за рахунок значних кредитів (переважно під державні гарантії). Із тих дев'яти компаній, які проявляють інтерес до ОПЗ, деякі вже підписали договір про конфіденційність, деякі ще в роздумах, інші (котрих більшість) очікують офіційного рішення Кабміну, яке для них є своєрідною точкою неповернення. І це природно, що інвестори, які мають намір мобілізувати сотні мільйонів доларів, хочуть упевнитись у серйозних намірах українського уряду та президента. Значчу, що серед інвесторів спостерігається активний інтерес до ОПЗ, хоча й завдяки непрямим чинникам (дохідність, прибутковість). В Україні є проблеми, які насторожують іноземців: макроекономічна нестабільність у державі, політична турбулентність, нещодавня зміна уряду, відсутність передових позицій на світових товарних ринках.

Зацікавлені в ОПЗ компанії: з яких вони регіонів, у яких галузях спеціалізуються? Чи є серед претендентів на купівлю фірми з українським капіталом?

— З українським капіталом немає. Основна діяльність претендентів — виробництво мінеральних добрив або торгівля ними (90% — саме виробники). Що ж до географії, то це США, Нідерланди, Марокко, Індонезія, Туреччина, Бразилія.

Чи переведені закупівлі в державних підприємствах на систему ProZorro? Вдалося позбутися посередників під час підготовки компанії до приватизації?

Якщо так, то який економічний ефект це дало?

— Системою ProZorro Фонд поки що не користувався. Наразі ФДМУ розробляє наказ про склад тендерного комітету відповідно до нових умов закупівель та положення про нього. Готуються до затвердження й нормативно-правові акти Фонду, які регулюватимуть порядок здійснення електронних придбань. Окрім того, чекаємо на сертифікати електронних підписів відповідальних осіб від податкової.

Що ж до ОПЗ, то ми лише починаємо переводити це підприємство на систему ProZorro. До того ж через неї зазвичай не купують енергоносії: ні вугілля, ні газу (який становить 90% закупівель цього заводу). Стосовно інших наших підприємств зараз лише проводимо навчання, рекомендуємо ознайомитися з усіма процедурами. Узагалі ProZorro була створена саме для муніципальних та обласних органів управління. Тому спочатку в цю систему повинні ввійти вони, а вже потім державні підприємства. Я цілком підтримую переведення закупівель у держпідприємствах на ProZorro. І думаю, що до кінця року більшість їх працюватиме саме так.

Точиться безліч дискусій щодо того, чи підтримувати Україні з РФ економічні відносини в нинішніх політичних реаліях. Російська група VS Energy, одним із акціонерів якої є одіозний депутат-бізнесмен Александр Бабаков, володіє сімома українськими обленерго. Не так давно в нашій країні говорили про можливу націоналізацію підконтрольних VS Energy компанії, але справа закінчилася нічим. Чи створює це ризик для держави?

— Аж ніяк. Заклики деяких осіб націоналізувати підконтрольні VS Energy компанії я вважаю лише гучними випадками. Повинні бути об'єктивні причини, щоб направити компанію в реприватизацію або націоналізацію. Лише коли є безперечні докази, певні рішення судів, можна робити різкі рухи. В іншому випадку я виступаю проти й радив би уникати такого розвитку подій. Потрібно бути дуже обережними у своїх закликах, бо вони є надто негативним фактором для інвестиційного іміджу нашої країни. Сьогодні забрали в росіян, а завтра — в інших іноземців. А післязавтра в Україну вже ніхто не захоче інвестувати.

Якщо говорити про VS Energy, то вона офіційно придбала українські обленерго. У 2013 році компанія законно купила обленерго Рівного й Києва, заплативши великі гроші в держбюджет. Значчу, що росіяни здійснюють досить ефективно управління своїми активами, у них стоять електронні системи. Зараз ФДМУ проводить аналіз українських обленерго, і я повинен визнати, що VS Energy, як і будь-який приватний власник, управляє ними набагато краще, ніж держава. Ця компанія працює на капіталізацію, інвестує, регулярно виплачує зарплати нашим громадянам. І я дуже хочу, щоб новий власник наших шести обленерго, які ми виставимо на приватизацію, був не гіршим за неї. ■

Відчуй переваги фінансування
від **Porsche Finance Group**

Отримуй більше,
ніж очікуєш

Звертайтеся до офіційних дилерів Volkswagen, Audi,
SEAT та Porsche

Кредитує ТОВ "Порше Мобіліті" (свідоцтво Держфінпослуг ІК 58 від 02.07.2009)
Послуги фін. лізингу надає ТОВ "Порше Лізинг Україна" (довідка Держфінпослуг
ФЛ 387 від 24.07.2008).

www.porschefinance.ua

PORSCHE
FINANCE GROUP

Реванш через суди

Андрій Голуб, Станіслав Козлюк

Тиждень дослідив подробиці першого вдалого для колишніх працівників МВС судового провадження, у результаті якого мільціонер поновився на посаді в Нацполіції

Попри встановлений запобіжник обов'язкової атестації, колишні силовики знаходять способи поновитись у правоохоронних органах. До того ж цілком законні, якщо спиратися лише на нормативно-правові акти. Адже останні виписані таким чином, що залишають чимало дірок, якими за великого бажання можна скористатися для повернення на роботу.

Так, голова Нацполіції Хатія Деканоїдзе 7 квітня повідомила про два випадки поновлення мільціонерів, що не пройшли атестації. У пригоді звільненим стали суди, які винесли рішення на їхню користь. Деканоїдзе заявила, що відчуває «реванш мільції». Уже за кілька днів стали відомі імена поновлених правоохоронців: це були заступник начальника Головного слідчого управління МВС Григорій Мамка та старший оперуповноважений в особливо важливих справах відділу внутрішньої безпеки при ГУ МВС у Кіровоградській області Віталій Шкелебей. Рішення щодо першого з'явилося 7 квітня, щодо другого — 17 березня. Таким чином Шкелебей став першим мільціонером, якому вдалося перемогти атестацію та реформу МВС. Фактично він створив прецедент, який може ввійти в історію.

«НЕ РОЗУМІЄ СУТЬ РЕФОРМИ»

Шкелебея аж ніяк не назвеш пересічним працівником мільції. За час кар'єри в органах внутрішніх справ підполковник устиг стати фігурантом скандалу з наркоторгівлею, який активно висвітлювали місцеві та центральні ЗМІ.

Улітку 2014 року працівники Управління по боротьбі з організованою злочинністю (УБОЗ) у місті Олександрії затримали групу реалізаторів «зілля». Надаючи свідчення, один із її членів на ім'я Роман Чабан прямо вказав на те, що їхньою діяльністю опікувалися місцеві мільціонери на чолі з тодішнім заступником начальника міськвідділку Олександром Козловським та чотирма його підлеглими. Відео з тією заявою оприлюднили в сюжеті телеканалу «Інтер», присвяченому справі. Окрім того, широкому загалові стали відомі слова іншого фігуранта, який розповів, що після викриття своєї діяльності олександрійські мільціонери змусили його неправдиво свідчити, щоб перекласти відповідальність за злочини на убозівців, які займалися розслідуванням.

Справу про діяльність злочинного угруповання довели до суду, однак керівництва олександрійської мільції на лаві підсудних не було. Уже навесні 2015 року місцеві ЗМІ повідомили, що Руслан

Скляр, один із обвинувачуваних, назвав імена двох мільціонерів, які змушували його неправдиво свідчити. За словами останнього, з обвинувального акта справи зник такий собі Олег Розсоха, котрий нібито є фактичним організатором угруповання. Окрім того, зазначалося, що саме Розсоха познайомив наркоторгівців із заступником начальника відділу внутрішньої безпеки при обласному УМВС Сергієм Дьяченком та ще одним працівником того самого відділу — Віталієм Шкелебеєм. Саме ці двоє нібито надиктували фіктивні заяви, у яких звинувачували в прикритті збуту наркотиків олександрійських убозівців. А ще, за словами затриманого, вони гарантували групі торговців безпеку в дальшій діяльності.

Проте фігурантом провадження про торгівлю наркотиками Шкелебей так і не став. Мільціонер продовжив службу на своїй посаді аж до лютого 2016 року. Тобто до моменту атестації. Як свідчать її результати, він набрав доволі високий бал під час комп'ютерного тестування — 37 із 60 за загальні навички й 41 із 60 за професійні знання (при мінімумі 25 балів за кожним із критеріїв). Однак співбесіда з представниками атестаційної комісії, яка відбулася 21 січня, у підполковника не склалася. За висновком комісії, Шкелебей не відповідав обійманій посаді й підлягав звільненню через службу невідповідність.

У ВІДСТОЮВАННІ ІНТЕРЕСІВ ПОЛІЦІЇ МОГЛИ Б ДОПОМОГТИ СВДЧЕННЯ АТЕСТАЦІЙНИХ КОМІСІЙ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ЯК ВІДПОВІДАЧІВ. ПРОТЕ СУД ЗАПЕРЕЧИВ ТАКУ МОЖЛИВІСТЬ

«Атестаційна комісія зазначила, що підставами прийняття рішення про невідповідність займаній посаді є така оцінка особи позивача: не відвертий; від прямої відповіді ухилився; високі корупційні ризики; не бажає змін; з приводу інформації з відкритих джерел не зміг надати розумних пояснень; захищає стару систему; не зміг описати жодного досягнення у роботі; відсутня здатність до змін; не розуміє суть реформи; низький професійний потенціал; ризик неприйняття нових цінностей та стандартів поліції», — сказано в матеріалах судового провадження.

Шкелебей намагався оскаржити такий висновок в апеляційній атестаційній комісії, однак 6 лютого вона відхилила скаргу підполковника. За підсумками

нової співбесіди характеристика экс-мільйонера майже не змінилася. Від 24 лютого він був офіційно звільнений із лав Національної поліції. Утім, на цьому історія тільки почалася. Для перемоги над реформою знадобилося лише три тижні.

Уже 26 лютого Кіровоградський окружний адміністративний суд (КОАС) узяв до розгляду скаргу Шкелебея, у якій він попросив визнати протиправними й скасувати рішення атестаційних комісій. Згодом підполковник додав вимогу про скасування наказу щодо його звільнення з лав поліції. Постанови суду про задоволення позову в повному обсязі, а також про виплату экс-мільйонеру 6 тис. грн (середній заробіток за час вимушеного прогулу. — **Ред.**) датована вже 17 березня.

«Адміністративні суди перевантажені справами про оскарження підсумків атестації. Через це зазвичай від дати подання позовів до початку їх судового розгляду минає приблизно півроку. Зокрема, для позовів рядових працівників МВС їх призначено на липень. Однак у випадку мільйонерів, які обіймали керівні посади, від такого подання до розгляду в судовій залі минає близько місяця, а самі рішення ухвалюють уже за тиждень», — розповів у коментарі **Тижню** один із членів апеляційної комісії, яка вивчає скарги неатестованих мільйонерів.

В опублікованих у Єдиному реєстрі судових рішень матеріалах про розгляд справи Шкелебея є тільки одне проміжне рішення. Представнику відповідача (тобто Нацполіції) дозволили проведення судового засідання 12 березня в режимі відеоконференції. Причиною стала «відсутність належного

фінансування витрат на прибуття до суду та знаходження представника у місті Київ».

І це рішення є доволі цікавим, бо ж, за словами співрозмовників **Тижня**, однією із проблем, які в майбутньому постануть в аналогічних судових справах щодо атестації, буде належне представлення інтересів Національної поліції. Нині за це відповідає юридична служба відомства, однак, по-перше, її чисельності фізично не вистачає для організованої роботи: уже сьогодні в судах тисячі позовів у зв'язку з атестацією. По-друге, серйозним питанням є фінансування цієї служби. По-третє, не всі поділяють думку про необхідність атестування. Частковим виходом із ситуації може бути залучення до справ волонтерів з адвокатського середовища. Така робота нині триває.

Свою чергою, Шкелебей навряд чи міг поскаржитися на погане представництво в суді. Як стало відомо **Тижню**, його інтереси на засіданнях відстоював Олексій Флоренко, який іще півроку тому сам був суддею цього ж таки Кіровоградського окружного адмінсуду. Його призначили на посаду в 2008 році. Суддівство Флоренка мало тривати п'ять років. Проте воно виявилось не беззмарним. Так, колеги з КОАС та Ради суддів адмінсудів України надсилали на адресу Вищої ради юстиції звернення, у яких наголошували на систематичному порушенні Флоренком Кодексу адміністративного судочинства. Ішлося про порядок ухвалення рішень. Після розгляду низки скарг ВРЮ внесла подання президентові про відсторонення Флоренка від посади. Сталося це 18 червня 2015-го. 14 липня його звільнили. ■

Проти атестації. У судах нині вже нараховують тисячі скарг від мільйонерів, які не змогли пройти атестацію в Нацполіцію

Проте «свої люди» в колишнього судді лишилися. Скажімо, як свідчать декларації, у КОАС і надалі працювала Флоренкова дружина Олена Петренко. Її, на відміну від чоловіка, 21 жовтня 2015-го ВРЮ рекомендувала для обрання суддею безстроково.

Головуючим суддею в справі про оскарження результатів атестації Шкелебея був Роман Брегей. Разом з останнім її розглядали судді Галина Момонт і Любов Хилько. Колегія ухвалила фактично два рішення по суті справи. По-перше, позов Шкелебея задовольнили в частині визнання протиправним та скасування наказу про його звільнення з Національної поліції. По-друге, суд закрит провадження в частині вимог щодо визнання протиправними та скасування рішень атестаційних комісій.

СУБ'ЄКТ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Якщо говорити про друге рішення, то варто наголосити, що українське законодавство вибудоване на презумпції винуватості суб'єкта владних повноважень. У нашому випадку з оскарженням атестації та звільненням це означає: саме відповідач (тобто Нацполіція) повинен довести, що мав право звільнити людину. А позивач не зобов'язаний доводити, що мав право на продовження служби. У відстоюванні інтересів поліції допомогли б свідчення членів атестаційних комісій та залучення їх як відповідачів. Проте колегія суддів КОАС своїм рішенням заперечила, що комісії є суб'єктом владних повноважень. А отже, вони не можуть бути відповідачами в судовому розгляді.

«Юридичну силу рішень атестаційних комісій повинен визначати закон про поліцію, а не Інструкція про порядок проведення атестування. В ухвалі це пояснено. Висновки комісії є лише доказом прийняття рішення про звільнення, тому вони не є суб'єктами владних повноважень і не можуть бути стороною в засіданнях. Водночас поліція не наполягала на допиті членів комісії як свідків», — розповів у коментарі *Тижню* Брегей.

Водночас постала ще одна проблема. Чинна Інструкція про порядок проведення атестування не передбачає протоколювання співбесід, аудіо- чи відеозапису. Це ускладнює Нацполіції роботу в судах під час оскарження атестацій. Адже сказане кандидатами під час співбесід офіційно не документується. І в суді слова міліціонерів фактично протиставляють словам комісії, яка вирішила їх звільнити. На цій проблемі наголошує і Роман Брегей.

«Суттєвим недоліком процедури атестування є те, що протокол співбесіди не фіксує її перебігу (не зазначено запитань та відповідей на них) і не ведеться відеозапис. Відтак суд не може оцінити висновок комісії через аналіз відповідей особи на поставлені запитання. Внесення змін до чинного законодавства дасть змогу продовжити проведення атестування й забезпечить виконання судом обов'язку дослідити висновок атестаційної комісії, ґрунтований на аналізі матеріалів атестації та співбесіди», — зауважив суддя.

Саме таке трактування законодавства призвело до скасування наказу про звільнення Шкелебея.

«Проаналізувавши у сукупності такі матеріали (атестування. — Ред.), суд не виявив доказів, котрі доводили б, що Шкелебей не відповідає займаний посаді. Голова поліції, як і суд, не мала змоги

ознайомитись з перебігом співбесіди та оцінити відповіді позивача. Письмові ж матеріали атестування, які суд визнав частково допустимими доказами, не доводили його професійну непридатність. Отже, наказ про звільнення Шкелебея зі служби у поліції є необґрунтованим», — зазначено в ухвалі суду.

«НЕЗАКОННА» АТЕСТАЦІЯ

У своїй ухвалі колегія суддів Кіровоградського окружного адмінсуду зробила висновок не тільки щодо Шкелебея, а й стосовно атестації загалом. Річ у тому, що Закон «Про Національну поліцію» прямо передбачає призначення на посади в ній колишніх міліціонерів у порядку переатестації. Атестування згідно з ним призначає керівник Нацполіції, однак Деканоїдзе обійняла свою посаду лише 4 листопада 2015 року, за три дні до набуття чинності цим законом. Таким чином, провести атестацію у визначені нормою терміни було вже неможливо, а всі колишні міліціонери стали в. о. поліцейських у відповідних підрозділах.

НЕВДОВОЛЕНІ РЕЗУЛЬТАТАМИ СПІВБЕСІД БОМБАРДУЮТЬ СУДИ СКАРГАМИ, А ПРОФСПІЛКА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ОСКАРЖУЄ В ОКРУЖНОМУ АДМІНСУДІ КИЄВА НАКАЗ ПРО АТЕСТАЦІЮ ЯК ТАКИЙ

Голова колегії суддів Брегей не погодився з незаконністю атестації, прикріпивши свою окрему думку до матеріалів справи.

У коментарі він наголосив: «Атестування колишніх працівників міліції під час прийняття на службу до поліції є обов'язковим відповідно до системного аналізу вимог Закону України «Про Національну поліцію». Якщо його не провели з об'єктивних причин (відсутність нормативно-правового акта до набуття чинності законом), то ця вимога закону повинна бути виконана після затвердження Інструкції про порядок проведення атестування. Ішення Національної поліції про прийняття їх на службу без проведення атестації суперечило законові, однак забезпечувало право працівників міліції безперервно працювати й отримувати заробітну плату».

А поки що кампанія звільнених через атестування экс-міліціонерів набуває розмаху. Крім того що невдоволені результатами співбесід бомбардують суди скаргами, Профспілка працівників органів внутрішніх справ вирішила опротестувати в окружному адмінсуді Києва наказ про атестацію як такий. Цікавим є і той факт, що розглядають скаргу судді, які свого часу поновили одіозного міліціонера Мамку. Перше засідання у справі уже відбулося, після чого суд узяв перерву на два місяці. Якщо рішення адмінсуду буде позитивним для профспілки, це створить можливість для всіх неатестованих поновитися в органах, маючи його на руках. Тобто замість десятка дірок, які можна використати для обходу атестації, утвориться одна велика, яка даватиме змогу невдоволеним экс-міліціонерам повертатися в органи. Що, своєю чергою, зведе нанівець намагання реформувати правоохоронну систему в Україні. ■

Мирна диверсія

Богдан Буткевич

Колишні силовики, регіонали та пособники сепаратистів створюють у Києві «паціфістську» мережу

Під шумок «мирного врегулювання» війни на Сході Росія не полишає спроб закидати в українське суспільство своїх агентів впливу. Насамперед в інформаційну царину та середовище громадських організацій для просування потрібних меседжів а-ля «миру мир», «досить крові» та «припиніть громадянську війну й криваву АТО». Так, нещодавно в столиці розгорнула напрочуд активну діяльність організація під назвою «Інститут миру», навколо якої швидко стали юрмитися численні відкриті та приховані аденти «русского міра». Діяльність «Інституту миру» інспірована Москвою. І як часто буває з подібними проектами, його обличчями стають переважно політичні проїдисвіти та маргінали, здатні створювати певний інформаційний шум, що у зв'язках кураторам подається як вплив на громадську думку.

ПЕРША ПОВ'Я

29 лютого 2016 року ГО «Інститут миру» вперше заявила про себе проведенням пресконференції в одній із провідних інформагенцій на тему «Мінські угоди. Вихід чи проблема?». Головний лейтмотив цього дійства був у тому, що Донбасу необхідно, виявляється, мати певний особливий статус. А також наявність «інформаційної війни, яка заважає роботі мінських угод». На зустрічі окрім членів самої ГО були й представники ОБСЄ та волонтерської організації «Донбас SOS». Тобто цілком поважні люди, які своєю присутністю мали приховати справжню сутність дійства. Як бачимо, назва Інституту та його миролюбна риторика таки дали перші PR-плоди. Втім, зазирнути за назву, щоб переконатися в оперетковості цього проекту, зовсім нескладно.

18 квітня 2016 року в Президент-готелі «Київський» у столиці відбувся вже закритий для сторонніх раут «Інституту миру». Привертає увагу список запрошених гостей, який нам вдалося роздобути, а його організатори дуже не хотіли розголошувати. Серед них були, наприклад, Жан Новосельцев, головний редактор скандально відомого «17 каналу», один із працівників якого Дмитро Василець перебуває під арештом за підозрою в співпраці з терористами «ДНР». Чи Кость Бондаренко — політолог, який здавна працює на Партію регіонів, точніше на Сергія

Попытка члена партии... Встреча граждан...
Встреча граждан...
«Инициатива мирных наблюдателей...»

Сидеть упрям...
На этот вечер...
Мирт сидит...
Начальник...
Сидеть упрям...
На этот вечер...
Мирт сидит...
Начальник...

Встреча граждан...
«Инициатива мирных наблюдателей...»
Сидеть упрям...
На этот вечер...
Мирт сидит...
Начальник...

Геноцид Горловки

Общественная организация...
Горловка...
Геноцид Горловки...
Общественная организация...
Горловка...
Геноцид Горловки...

Встреча граждан...
«Инициатива мирных наблюдателей...»
Сидеть упрям...
На этот вечер...
Мирт сидит...
Начальник...

«Мирный» агитпроп. Приклады статей Антона Розенвайна в газете «НОВОРОССИЯ»

Львовчкіна. А ще колишній головний редактор російського ресурсу «РБК-Україна» Дмитро Розенфельд, радник уповноваженої з прав людини часів Януковича Валерії Лутковської, анархіст Михайло Чаплига, одіозний бізнесмен Гарік Корогодський. Очікувалася й участь ахметовського піарника Енріке Менендеса, якого нещодавно бойовики вигнали з Донецька через конфлікт із його шефом. »

Антон Розенвайн

журналіст

Коли в країну прийшла війна, я - корінний жидинин - перестав любити своє рідне місто. Його сталінський лиск здається недоречним на тлі жахливої трагедії, яка спіткала нашу країну. Я перестав розуміти своїх земляків, які продовжують підтримувати те, що діється в Україні заради нескінченного споживання, що забезпечується доглядністю. Я міг би залишитися жити в США, міг виїхати в Росію, в Донецьк, де у мене багато друзів, але я повернувся до Києва, щоб змінити союзнаваний порядок речей. Адже це моє місто, а Україна - це моя країна.

Співзасновник. Скриншот із сайту «Інституту миру»

Цікаво, що найактивніше висвітлювали цей захід, — уже згаданий «17 канал» і телеканал NewsOne, який належить депутатові від ПР-Опоблоку Євгенові Мураєву. Останнього, своєю чергою, пов'язують з экс-прем'єром Миколою Азаровим.

Ну й, безумовно, самі члени правління та засновники цієї громадської організації зі статусом юридичної особи, яка була зареєстрована в лютому 2016 року в Дніпровському районі Києва. А це дуже цікаві люди. Якщо придивитися, то слово «мир» у назві одразу дає зрозуміти, якого саме миру, хто саме й де чекає. Власне, персональний склад керівництва та засновників розміщений на офіційному сайті цієї організації. Познайомимося ближче з головними дійовими особами.

«МИРОНОСЦІ»

Отже, голова ГО — такий собі Максим Ленко, уродженець Горлівки, що зробив кар'єру прокурора в Донецькій області за часів Януковича, вершиною якої стало 2 вересня 2013 року, коли Янукович призначив Ленка начальником Головного слідчого управління СБУ. На цій посаді він вірою й правдою служив режиму, не втік, на відміну від очільника Служби Якименка. Однак досить швидко був люстрований, що ніяк не завадило цьому «шанованому члену суспільства» спокійно очолити «Інститут миру» та, маючи власну адвокатську контору, за словами дже-рел *Тижня* в СБУ, вирішувати проблему клієнтів через свою агентуру в «конторі».

Ще один прокурор із Донеччини в складі правління — такий собі Дмитро Мороз. Він пройшов шлях від слідчого в Донецьку аж до першого заступника прокурора Донецької області 2013 року. У його біографії було й прокурорство в одному з районів Севастополя в 2011–2012-му. Кар'єра так добре розвивалася, аж тут грянув Майдан, і в 2014-му Мороза люстрували. Однак, як бачимо, без роботи не залишився.

Йдемо далі. Заступник голови — Ольга Малькіна-Богуславська, донька экс-мера Шепетівки Валерія Малькіна. Теж вельми цікава постать, відома роботою на низку українських

ЗМІ та ультралівими поглядами. Проросійські настрої в лівій українській тусовці не новина. Про КПУ та її роль у роздмухуванні війни на Донбасі годі й згадувати, мова зараз саме про так званих нових лівих, які, зрештою, ні в чому не поступаються старим — варто згадати те саме ліве угруповання «Боротьба», члени якого затято підтримували проросійських терористів.

Отже, Малькіна-Богуславська активно співпрацює з виданням терористів NewsFront, для якого, наприклад, взяла інтерв'ю в дружини Павла Губарева Катерини. Ну а тематиці цього інтерв'ю позаздрили б навіть на LifeNews — розслідування «злочинів» українських військових у «ДНР», створення «судів» та квазізаконодавства в так званій республіці тощо. Часто відвідує окупований Донецьк, де не має жодних проблем із пересуванням.

Продовжуючи тему ліваків, згадаємо серед засновників такого собі Антона Розенвайна, який у різний час належав до нечисленних анархістських та маоїстських угруповань, відомий українофобією та з початком війни з Росією беззастережно став на бік сепаратистів. Він очолює відділ інформаційної політики в газетах «Новоросси́я» та «Свободный Донбасс», які виходять на окупованій території чималими тиражами, і пише для них статті в стилі «Геноцид Горловки». Його кураторами

КРЕМЛЬ ПЕРЕХОДИТЬ У НАСТУП, НАМАГАЮЧИСЬ КОНСОЛІДУВАТИ СВОЇХ АДЕПТІВ У МЕЖАХ КІЛЬКОХ ГРОМАДСЬКИХ, БЛАГОДІЙНИХ ТА МЕДІЙНИХ ТОЧОК ЗБІРКИ

в «ДНР» є такі «діячі», як Сергій Циплаков, «депутат народної ради ДНР», і Євген Орлов, керівник «громадського руху» «Свободный Донбасс», який, своєю чергою, безпосередньо пов'язують з экс-народним депутатом від ПР Геннадієм Бобковим, що має значний вплив на процеси в ОРДЛО. Також Розенвайн довгий час жив в окупованому Донецьку, але спокійно приїжджає на територію України. Адже жодного кримінального провадження щодо нього немає. Цікаво, що зараз він, за інформацією прикордонників, перебуває в... США — допомагають старі грантові зв'язки з трюцькістськими організаціями.

Серед засновників можна побачити й не вдах та авантюристів, що завжди труться біля проектів «руського міра», де можна вкраси зайву копійчину. Наприклад, журналіста-невдаху Дениса Жаркіх, якого 2007 року звільнили з комунальної київської газети «Хрещатик» із формулюванням «за профнепридатність» (!) і який потім пробавлявся помічництвом у депутатів Партії регіонів. Чи подружжя Віленських — засновників таких собі «Академії розвитку інтелекту «Arсіс» та «Наукового центру екстремального аналізу Ігоря Віленського». Або «благодійника» Іллю

Богомолова, засновника так званої добродійної організації «Міжнародна медична допомога», яка здійснює доставку гуманітарної допомоги виключно до ОРДІЛО. Є серед «мироносців» і такий собі Денис Жуков, чий батько обіймає посаду завгоспа в Українській православної церкві, зрозуміло, Московського патріархату. І ще один член правління, якого не можна не згадати, — экс-міністр закордонних справ у другому уряді Азарова, колишній член ПР, а нині партії «Соціалісти» Леонід Кожара, один із вірних багнетів Януковича та агентів впливу Росії.

ЧИЙ КОШТОМ І ДЛЯ ЧОГО БЕНКЕТ?

Як бачимо, «Інститут миру» зібрав під своїм дахом дуже строкату компанію: від колишніх прокурорів і дипломатів часів Януковича до ліваків-перевертнів, піарників ПР та відвертих авантюристів. Що ж їх об'єднало? Вочевидь, створення чергової пропагандистської контори, метою якої є непрямий вплив на інформаційний простір України. Хоча й прямий теж. Паралельно з освоєнням бюджетів, що надходять із Москви.

Кореспондентам **Тижня** вдалося поспілкуватися з одним із представників цієї ГО, який через конфлікт відійшов від неї й тому поділився цікавими деталями її поточної діяльності. Отже, за його словами, фінансування «Інституту миру» йде через «Сбербанк Росії», що, як відомо, спокійно й сьогодні працює на території України. Надходить воно суворо у формі «кешу» на приватні рахунки, щоб правоохоронні органи не могли нічого пред'явити так званому інституту. За його словами, фінанси ці належать опальному керівникові «мінздоху» часів Януковича Олександрові Клименку. Але курирують процес із Росії, яка не полишає надії скинути Україні ОРДІЛО на своїх умовах — сепаратистського бантустану, де керуватимуть ПР і ватажки терористів.

У найближчих планах організації чітке відпрацювання двох дуже важливих для російської пропаганди дат: 2 травня та 9 травня. 2 травня — це день, коли московський агітпроп знову кричатиме про «одеську хатинь», яку влаштували «українацисти». Вже заплановані бучні «акції пам'яті» в Москві та Петербурзі. Але метою «мироносців» є створення відповідної картинки та провокації в самій Одесі. Отже, за інформацією нашого джерела, на 2 травня ГО готує спецпроект під назвою «Стена скорби». Тобто створення інформаційних стендів на Куликовому Полі в Одесі, куди, за задумом, мають прийти «обурені одесити». Головна мета, утім, — викликати агресію щодо себе з боку патріотичної громадськості, щоб показати, як «страшні нацисти» не дають навіть «вшанувати пам'ять загиблих». Чимала потрава і для російського, і для проросійського налаштованого українського глядача.

Ну й, звичайно, 9 травня — ключовий день сучасної російської релігії. Для цього напготові проект під назвою «Бессмертный полк», що має пройти вже в Києві за стандартним

маршрутом від станції метро «Арсенальна» до Вічного вогню на площі Слави, де під виглядом ушанування ветеранів українцям знову втовкмачуватимуть у голови радянсько-кремлівський агітпроп та всіма силами створюватимуть картинку упосліджених «хунтою» «носітелей скреп». Цікаво, що активну участь у цих проєктах, за інформацією нашого джерела, має взяти скандальна колишня народна депутатка від Опоблоку Ірина Бережна, яка вже відзначилася ефірами на російському телебаченні, де повторювала всі штампи кремлівської пропаганди та лила бруд на Збройні сили України. І не була притягнута за це, як водиться, до жодної відповідальності.

Ще один проєкт, який збирається запроваджувати «Інститут миру», — благодійна програма «Линія життя» з допомоги мешканцям прифронтових поселень по обидва боки лінії зіткнення. Власне, це стара тактика, яку використовує передовсім Рінат Ахметов, — підгодовування голодного населення ОРДІЛО в надії на те, що коли Росія таки піде з Донбасу, то голосуватиме електорат так, як скаже звичний годівник.

У НАЙБЛИЖЧИХ ПЛАНАХ «ІНСТИТУТУ МИРУ» ЧІТКЕ ВІДПРАЦЮВАННЯ ДВОХ ДУЖЕ ВАЖЛИВИХ ДЛЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ДАТ: 2 ТРАВНЯ ТА 9 ТРАВНЯ

Та чи не найважливішим напрямом роботи завідує экс-голова МЗС Леонід Кожара. На нього покладена, зрозуміло, робота з посольствами, міжнародними організаціями, консулами тощо. Головна мета — поширення російського погляду на війну на Донбасі. Ну й легітимізація своїм іміджем респектабельного дипломата строкатої компанії, яка зібралася в «Інституті миру». А також супровід юридичного позову до міжнародних судових органів щодо нібито незаконності проведення АТО на підставі опротестування Указу на той час в. о. президента Олександра Турчинова про її початок від 14 квітня 2014 року. Нібито позов уже або поданий, або має бути поданий найближчим часом. Ефективність роботи Кожари чимала: на згаданому на початку матеріалу закритому раунті в Президент-готелі «Київський» було чимало працівників посольств і консульств європейських країн.

Присутність там також «17 каналу» та всіх згаданих персонажів із майже всього різноманіття проросійських сил свідчить про те, що Кремль, оговтавшись від нищівних ударів на інформаційному полі внаслідок війни, переходить у наступ, намагаючись консолідувати своїх адептів у межах кількох громадських, благодійних та медійних точок збірки, які фінансуються коштом «Сім'ї» Януковича. Однією чи навіть провідною такою точкою й покликаний стати цей «Інститут миру». ■

Гретта Феннер Зінкернаґель:

«Критичний аспект успішного розслідування — відсутність політичного втручання»

Тиждень поспілкувався з директором Міжнародного центру з повернення активів про співпрацю з Генпрокуратурою України в розслідуванні фінансових злочинів режиму Януковича, запоруку успіху в пошуку вкрадених активів і механізми взаємодії фінансової розвідки на міжнародному рівні.

Ви співпрацюєте в Україні з Генпрокуратурою у справах повернення вкрадених раніше активів. У чому конкретно полягає ця взаємодія?

— Вона почалася в серпні 2014 року, коли ми з ГПУ підписали угоду, яка давала Міжнародному центру з повернення активів (ICAR) мандат на допомогу в пошуку й, в ідеальному варіанті, повернення коштів, які, як підозрюють, вкрали колишній президент Янукович та його соратники. ICAR особливо зосереджується на допомозі в розробці стратегії розслідування, проведенні власне фінансових розслідувань, а також розширенні інструментарію відстежування вкрадених активів. Адже майже в усіх цих справах шукати гроші треба на міжнародному рівні. А це потребує активної взаємодії з правоохоронними структурами інших країн, допомоги в складанні запитів на правову допомогу в інших юрисдикціях — європейських та американських. Ось наші першочергові завдання. Таку саму роботу ми виконуємо в інших країнах.

Наскільки активно взаємодіє з вами українська сторона?

— Певний прогрес бачимо в розслідуваннях справ в Україні, а цей компонент завжди необхідний.

А загалом ми часто стикаємося з хибною думкою, що рішення проблеми вкрадених активів лежить у юрисдикції, де зберігаються гроші. Але це не так: в іноземній країні його не буде ніколи. Спер-

Спілкувалася
Анна Корбут

шу ведеться розслідування вдома, і тільки тоді йде робота з іншою юрисдикцією.

Щоб це зрозуміти в ГПУ, знадобився деякий час, але таку ситуацію ми бачили деінде. Країнам, де вкрадено багато грошей, легко звинувачувати тих, хто ці активи прийняв, й останні справді частково є відповідальними. Але не можна просто чекати, що вони все зроблять і повернуть ваші гроші. Так не буває. Адже багато доказів того, що сталося з грішми, зокрема як їх було вкрадено й у чому полягала незаконність, лишається в Україні. Тож спочатку свою роботу мають виконати місцеві правоохоронці.

Що ж стосується власне справ, то я сказала б, що в деяких прогрес є, а в деяких він дуже повільний. Частково це пояснюється їхньою великою складністю.

Крім того, є різні рівні кваліфікації, навіть у ГПУ. Деякі слідчі мають більший досвід, деякі менший. Загалом у ГПУ не дуже великий досвід фінансових розслідувань. Але знову ж таки це характерно не тільки для України. Інструменти фінансових розслідувань є новими навіть для розвиненіших юрисдикцій.

А ще, напевно, є різна мотивація. Це можна зрозуміти: щоб бути головним слідчим у справах проти людей, що досі мають вплив і ресурси, якими можуть тебе коли завгодно знищити, потрібна велика сміливість, особливо за таких низьких зарплат, як у ГПУ. Тому я дуже вболіваю за слідчих: у них нелегка робота. І якщо стаєш у ній успішним, наражаєшся на ризики.

Також ми працюємо над суто робочими моментами: допомагаємо ГПУ встановлювати взаємозв'язки між справами. Раніше слідчі більше займалися справами окремо, але фінансові злочини дуже часто пов'язані між собою.

І, врешті, успіх цих справ залежатиме від керівництва. Від розпоряджень генпрокурора, його заступників. Слідчим дуже потрібне сприяння в

Організація
інтерв'ю за
сприяння
Посольства
Швейцарії
в Україні

їхній роботі. Без підтримки керівництва виконувати її буде надто складно.

Насправді в Україні поширена думка, що найбільшою проблемою в розслідуванні фінансових злочинів, скоєних колишніми політиками, та запобіганні новим є брак вищої політичної волі та сприяння. Якщо говорити про повернення активів загалом, чи є така політична воля ключовим складником успіху?

— Це дуже важлива умова. Але насправді критичний аспект — відсутність політичного втручання. Оптимістичний сценарій — потужна політична підтримка, яка надсилає сигнал: так, ми хочемо, щоб ви розслідували ті справи, і дамо вам необхідні ресурси, але без політичного втручання. Це в ідеалі.

Однак без такої підтримки можна й обійтися, якщо тільки в процес не втручається політика. Незалежність ГПУ — абсолютно необхідна передумова. І в багатьох країнах, де досі відбувається перехід до демократії, її немає. Прокуратури у всьому світі — у державах із молодією демократією чи там, де її довгий час не було, — активно використовуються як інструмент політичної влади. Для зміни потрібен час.

Скільки часу Україні може знадобитися, щоб повернути вкрадені активи? І скільки з них можна буде повернути?

— Перше питання тут — скільки грошей насправді вкрадено. Якщо говорити про активи, заморожені зараз, то ми знаємо, що там сума не така велика. Тобто є проблема завищених очікувань. Повернення займе років три чи більше. Найшвидше в моїй практиці активи було повернуто через п'ять років, і то була порівняно проста справа.

Але головна мета повернення активів, на мій погляд, має полягати не в тому, щоб отримати назад гроші, а в тому, щоб покласти край безкарності та практикам минулого, і покарати злочинців. Варто сподіватися не так на повернення активів, як на доведення справ до кінця й задоволення суспільного запиту на те, щоб винний у крадіжці активів не міг вийти сухим із води.

Хто робить перший крок у справах повернення активів? Це має бути країна їх походження? Чи є альтернативні варіанти?

— На мою думку, перших кроків два. З одного боку, держава походження — у цьому випадку Україна — має негайно після падіння режиму макси-

мально зібрати інформацію та докази. Це треба робити дуже швидко, бо гроші зникають, інформацію можна знищити, документи загубити. З другого, інші юрисдикції повинні діяти швидко: шукати й заморожувати активи.

У випадку Євромайдану європейські юрисдикції спрацювали максимально швидко. Хоча між ними досі зберігаються відмінності. Швейцарія має особливий правовий режим — так зване адміністративне замороження активів. Тобто Федеральна рада може заморожувати активи згідно з відповідними положеннями Конституції, коли йдеться про захист національних інтересів. Інші юрисдикції таких механізмів не мають, тож їм доводиться заморожувати активи на підставі санкційних списків, повідомлень про підозрілі транзакції від фінансової розвідки їхніх країн або відкривати кримінальне розслідування й тоді в його межах блокувати активи.

У випадку України санкції ЄС теж стали дуже в пригоді. Але проблема заморожування коштів на підставі санкцій у тому, що їх треба регулярно продовжувати. В ідеальному світі активи слід було б заморожувати відповідно до санкційного режиму або конституційних вимог, а тоді повторно заморожувати в межах відкритого кримінального провадження, повідомлення про махінації від фінансової розвідки або механізму міжнародної правової допомоги. Тут питання в тому, щоб аргументів для заморожування було максимально багато. Тоді відповідачеві буде непростю апелювати проти них, а ви виграєте час.

Але для цього потрібні дуже швидка реакція та серйозна координація між залученими юрисдикціями. Натомість часто трапляються так звані зондування ґрунту, коли одна юрисдикція просить іншу заморозити активи, але не має достатньо інформації, аби обґрунтувати прохання. Відтак дуже важливо, щоб юрисдикція, яка запитує замороження, у цьому випадку Україна, не висловлювала прохань на підставі нечітких підозр, а надавала якомога детальнішу інформацію. Дані, зібрані активістами відразу після втечі Януковича, наприклад, становили важливі докази в цьому контексті.

Якщо говорити про спільні зусилля, спрямовані на обмеження простору для корумпованих активів, то яка тут динаміка? Особливо на тлі панамського скандалу, активів з України та Росії, а раніше лідерів країн, проти яких повставали під час Арабської весни?

— Мені здається, тут є певні конструктивні зусилля. Міжнародна спільнота служб фінансової розвідки найбільше прогресує, напевно, у питанні пошуку прагматичних та оперативних способів обміну даними. Для того існує, зокрема, спільна інформаційна платформа, куди вносять дані, а інші можуть ними користуватися за запитом. Це неформальне об'єднання фінансових розвідок країн світу, група «Егмонт». І це прекрасний зразок механізму, який допомагає діяти швидко, прагматично, ефективно й цілком у правовому полі. Є ще багато інших ідей: створення Міжнародного суду з боротьби з корупцією або розширення мандата Міжнародного кримінального суду на корупційні справи. Крім того, маємо Interpol, Eurojust, Europol. Я завжди за те, щоб ефективно використовувати наявні міжнародні організації та інструменти, а не створювати нові. ■

Гретта Феннер Цінкернагель — політолог за освітою, навчалася в Інституті Отто Зура (Вільний університет Берліна), Інституті політичних досліджень (Sciences Po, Париж), Школі бізнесу Університету Кертіна (Австралія) та Оксфорді. У 2005–2008 роках та з 2011-го донині — керуючий директор Базельського інституту врядування та директор Міжнародного центру з повернення активів. Під час навчання в Австралії та Оксфорді консультувала уряди, донорів, міжнародні організації та мультинаціональні корпорації з питань управління та протидії корупції, а також організаційних трансформацій та розвитку бізнесу. До роботи в Базельському інституті врядування працювала в ОЕСР у Парижі; відповідадала за антикорупційні програми в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, створення Антикорупційної ініціативи для Азійсько-Тихоокеанського регіону — спільного проекту Азійського банку розвитку та ОЕСР.

Механізми історичної пам'яті

Зрозуміти сьогодення

Ігор Лосєв

Здатність людської спільноти протягом тривалого історичного часу зберігати у свідомості образ свого минулого, що емоційно переживається, воліють називати національною пам'яттю. Звісно, національна пам'ять є не тільки проекцією на минуле, вона надзвичайно міцно пов'язана із сучасністю та майбутнім людей, що об'єднані спільністю історичних спогадів.

Таке об'єднання є одним із найважливіших чинників внутрішньонаціональної консолідації, адже різне ставлення до попереднього шляху розвитку нації не сприяє її єдності. Безумовно, у будь-якому суспільстві можливі різноманітні погляди на національну спадщину, однак дуже важливою є наявність критичної маси тих, хто підтримує національно-історичний мейнстрим. Там, де зберігаються приблизно однакові за кількістю прихильників масиви громадян, що підтримують протилежні концепції національної історії, часто вважають за необхідне уникати масштабних суспільних дискусій на дражливі теми. Приміром, в Іспанії, де й дотепер чимало людей підтримує як учасників громадянської війни з боку Франсіско Франко, так і його супротивників із табору ліво-республіканських сил. Виходячи з духу національного примирення, основні засади якого набули свого віддзеркалення в документі, що відомий як Пакт Монклоа, влада Іспанії намагається всіляко утримувати ці дві групи свого населення від безпосередньої ідеологічної конфронтації, не захоплюючи занадто гострих і масових ідейних суперечок та не переслідуючи, не забороняючи жодної з позицій. Для такого бодай зовнішнього, формального консенсусу чимало зробив колишній диктатор генералісиму Франсіско Франко: збудував величний пантеон усіх загиблих у війні 1936–1939 років як з одного, так і з другого боку, у символічній формі визнавши необхідність національного примирення.

Але універсальних схем як такого примирення, так і політики національної пам'яті не існує. Кожна країна й кожна нація мають пройти власний шлях усвідомлення минулого та формування ставлення до історичних подій. Чужий досвід тут є корисним вельми відносно й обмежено.

Так чи інакше історична пам'ять, що сприймається та підтримується більшістю суспільства, сприяє якомусь консенсусу щодо минулого, а це, своєю чергою, майже гарантує досягнення національного консенсусу щодо майбутнього. Тому наївні заклики ліберал-гуманістів, які «за все до-

бре й проти всього поганого», не чіпати історію, а об'єднуватися виключно навколо актуальних питань, є тільки добрим побажанням, що надто важко реалізується. Насправді досвід багатьох країн демонструє, що не можна рухатися вперед без чесного зведення поррахунків зі своїм минулим.

Чи можлива була б сучасна соціально-економічно розвинена та демократична Німеччина без достатньої єдності німецького суспільства в поглядах на період нацистської диктатури? Річ у тім, що спільний погляд на історію значно полегшує формування єдиної візії подальшого розвитку країни. А суперечки про минуле насправді дуже часто є суперечками про сучасність і майбутнє. Народи дивляться у власне минуле, щоб побачити там свій застрашний день. Це не про старовину, це такі собі спогади про майбутнє.

Політика національної пам'яті є намаганням усвідомити історичну спадщину нації як чинник актуальних громадсько-політичних процесів. Прагнення «не чіпати історію» було апробоване в Україні протягом 20 років, проте все, що ігнорувалося, що намагалися не помічати, сьогодні цілком очікувано вилізло на поверхню, вимагаючи свого розв'язання: тоталітарний режим Москви в Україні, царська денационалізація українців, маріонет-

СПІЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ ЗНАЧНО ПОЛЕГШУЄ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОЇ ВІЗІЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ. А СУПЕРЕЧКИ ПРО МИНУЛЕ НАСПРАВДІ ДУЖЕ ЧАСТО Є СУПЕРЕЧКАМИ ПРО СУЧАСНІСТЬ І МАЙБУТНЄ

кова УРСР і викохана нею псевдоеліта (яку деякі журналісти воліють називати бидлоелітою), русифікація та її наслідки, ставлення до ОУН та УПА, до комунізму й нацизму, оцінка впливу Росії на Україну після 1991 року, культ «Великої Вітчизняної війни» тощо.

Однак, незважаючи на все небажання керівництва України вирішувати болісні питання національної пам'яті, гостра боротьба з цього приводу в країні точилася весь період після проголошення незалежності. Зокрема, варто згадати, як шалено провід КПУ та інших прокремлівських політичних сил протистояв усьому, що було пов'язане зі згадуванням Голодомору, оскільки пам'ять про геноцид унеможливлювала звичну для них практику колаборантства чи принаймні дуже ускладнювала

її, показуючи реальну соціальну генезу цих структур, їхню роль у здійсненні масового терору проти українців. Партійні бонзи КПУ чудово розуміли, що поширення пам'яті про Голодомор та інші «звершення» цих діячів рано чи пізно порушить питання про історичну та політичну відповідальність і призведе до заборони партії, що виникла в Москві влітку 1918 року. Щоправда, лідери КПУ, коли їм вигідно, заявляють, що є новою оригінальною структурою без наступництва ВКП(б) — КПРС. А коли вигідно інше, це наступництво всіляко підкреслюють і рекламують.

Абсолютно не випадково протягом усіх цих років на Сході та Півдні України (не лише, звичайно, там, але в тих регіонах найактивніше) місцева сепаратистська влада відчайдушно боролася за збереження всього пантеону совкових ідеологічних «богів» — не заради любові до мистецтва, а готуючи Південний Схід під Путіна (чи будь-якого іншого російського «государя»). Звідси намагання не допустити український культурний вплив у будь-яких його проявах на ті терени. Наприклад, у Севастополі призначений Кучмою голова міської адміністрації особисто заборонив будувати храми Київського патріархату — жодного й не збудували. Отже, прагнули зберегти недоторканною російсько-радянську історичну пам'ять, не допустивши української альтернативи. Тому в багатьох регіонах України панував культ російської зброї, її нескінченних «перемог», культ російських і радянських героїв у його «лубочному» варіанті, у плакатній естетиці. Водночас спостерігалася пильне відкидання всіх спроб більш-менш докладно й глибоко розібратися з тими «подвигами» й мілітарними «звершеннями». До речі, на Півдні країни за величезної кількості пам'ятників і топоніміки на честь усіляких суворових, потьомкіних, кутузових, екатерін II, пьотрів I було обмаль пам'ятників на честь тісно пов'язаних з історією краю героїв козацької України.

Приміром, у Севастополі ще за часів української присутності було встановлено пам'ятник адміралові Клокачову, який нібито першим зі своєю ескадрою ввійшов до Ахтіарської бухти майбутнього міста, але немає жодних згадок про козацького полковника, вихованця Києво-Могилянської академії Сидора Білого, який раніше за російського адмірала привів у бухту майбутнього Севастополя кораблі Дніпровської флотилії. У Севастополі за часів України встановили пам'ятник Єкатерині II, хоча справжнім засновником міста була не вона, а контрадмірал російського флоту шотландець Томас Маккензі, про якого практично не згадують. Тож не лише українці були жертвами російської політики історичної пам'яті...

І ця політика на Сході та Півдні України тривала весь період нашої нібито незалежності. Не можна сказати, що вона остаточно припинилася сьогодні. Згадаймо спроби перейменувати Кіровоград на Єлисаветград...

На відміну від України проросійські сили цілком вдало скористалися 25 роками своєї фактичної незалежності й безконтрольності (а нерідко йшлося й про пряме потурання!), що забезпечила їм центральна влада. Ці сили згадали свій радянсько-пропагандистський досвід, збагативши його новими російськими методиками. Багато музики, гасел, барабанів і фанфар, суперпатріотичних поезій, експлуатація антизахідних (проти США й НАТО) настроїв, царсько-чекістської суперечливої романтики (але «піпл хавав»!) створювали той ідейний «узвар», яким за доброзичливого нейтралітету офіційного Києва так довго годували посполитих на Південному Сході.

Втрата Криму й частини Донбасу — це також наслідки тріумфу совково-російської історичної пам'яті над українською.

Після подій 2014 року в Україні боротьба двох моделей історичної пам'яті — національно-патріотичної та комуністично-імперської — різко загострилася, і, незважаючи на особливі обставини українсько-російської війни, поки що зарано говорити про ідеологічну перемогу першої. Протилежна сторона опирається, а часто-густо переходить у наступ. Останнім часом центром такого поступу є телеканал «Інтер», який намагається сконсолідувати в українському суспільстві всіх невдоволених відмовою від комуністичної топоніміки, а відтак і законом про декомунізацію. З цією метою телеканал пропонує всім опонентам перейменувань, яких вимагає закон, об'єднуватися навколо сайта polk.inter.ua, адреса якого регулярно з'являється (з відповідними закликами) на екрані «Інтера». Тут треба зазначити, що на деяких формально українських телеканалах справжнє засилля російського та проросійського менеджменту, і це має свої наслідки в умовах агресивної війни Росії проти України.

Нинішній владі треба починати наводити порядок у згаданій царині, інакше це робитимуть громадські активісти методами прямої дії, як нещодавно сталося на ТРК «Україна». Боротьба двох систем національної пам'яті — то боротьба за майбутнє України, за саме її існування, і держава не повинна тут ставати на позицію лицемірного «нейтралітету», «рівновіддаленості» від сторін боротьби. Держава Україна в особі своєї влади вже понад 20 років демонструвала таку позицію. Сьогодні ми спостерігаємо її результати... ■

Від Мазепи до мадам Тюссо

Юрій Макаров

Хотів почати з Івана Степановича, але вирішив краще спершу «що», потім уже «як». Так от, урочисто закликаю до подальшого переформатування української історичної матриці в тому вигляді, у якому вона функціонує в масовій свідомості, без жодних компромісів. Ніяких «це ж наша історія» або, ще краще, «наша спільна історія».

Чесно, я не вважаю великою втратою гіпотетичне знищення 99,9% пам'яток радянської доби включно з мозаїками, за які вступилося чимало шанованих діячів культури. Добре розумію їхні почуття, бо «руйнувати не будувати». Одна десята відсотка артефактів, безумовно, заслуговує на збереження у відповідних музеях разом із пам'ятниками всіляким Чубарям, Щорсам і Косіорам (добре, що вже про Леніна не сперечаються, і за те красно дякую). Решту — весь цей, якщо вже зовсім відверто, потворний потік візуальної свідомості з червоноармійцями, комісарами, космонавтами, піонерами та металургами, а також серпами, молотами й червоними зірками — мені взагалі не шкода. Вважайте, що я нечутливий або тупий. Те саме слід робити з масовим історичним наративом: не було ніякої «Великої Отечества», була Друга світова, як не було ніякої «громадянської», була прихована інтервенція з використанням місцевих маріонеток. З «колективізацією», слава Богу, ніби розібралися, а з «індустріалізацією» або «підкоренням космосу», — по суті, підготовкою до силового підкорення світу, — схоже, не до кінця.

Понад те, як на мене, слідом за деколонізацією має настати черга деколонізації. Я розумію, чому в Києві є вулиця Толстого. Тому що він геній, крім того, автор «Хаджи-Мурата», безжалюгідного вироку Імперії. Припустімо, розумію вулицю композитора Алябєва («Соловей мой, соловей»), той першим в імперії обробив і видав збірку малоросійських пісень, поважаю. А що в столиці робить вулиця Кольцова — не радянського пропагандиста, киянина Міхаїла Кольцова, а поета Алексея Кольцова, автора «Раззудись, плечо! Размахнись, рука!»? Кому це, про що це? Або вулиця Маміна-Сібіряка? Бажова? Єрмака? Де ми, а де Сибір?

І, поза всяким сумнівом, місце уламків радянського дискурсу мають замінити постаті й події власне української історії, які давали б звичайному, «середньому» (наскільки таке визначення коректне) українцеві відчуття спадковості, безперервності, вкоріненості. Починаючи від Київської Русі, продовжуючи Великим князівством Литовським, Гетьманщиною і закінчуючи Визвольними змаганнями, УПА та російсько-українською війною. Причому не обов'язково обурюватися, що цей процес відбува-

ється в «істивних», попсових формах. Для великих спільнот історична пам'ять існує у вигляді легко живаних міфів, і в цьому немає нічого трагічного, бо саме так і ніяк інакше існує суспільна свідомість, що не пристосована для складних, контрверсійних концепцій (і взагалі живого життя в усій його багатогранності). Професіонали, відповідальні за історичне знання, мають дбати лише про те, щоб міфи по можливості склалися на підставі фактів, а не вигадок.

Але в минуле слід вдивлятися чесно. Не вдавати, що всі «наші» — герої, а «їхні» — підступні негідники. Не переносити поняття ХХІ століття на реалії ХХІ. Для кожного спрощення має бути межа, яка визначається, з одного боку, ефективністю, а з другого — смаком. А з цим у нас проблема.

ДЛЯ ВЕЛИКИХ СПІЛЬНОТ ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ІСНУЄ У ВИГЛЯДІ ЛЕГКО ЖИВАНИХ МІФІВ, І В ЦЬОМУ НЕМАЄ НІЧОГО ТРАГІЧНОГО, БО САМЕ ТАК І НІЯК ІНАКШЕ ІСНУЄ СУСПІЛЬНА СВІДОМІСТЬ

Днями в Полтаві презентували пам'ятник Іванові Мазепі — одному з найцікавіших, найдраматичніших і водночас найчарівніших героїв у нашій історії. Пам'ятник виявився з'єднаною долею, до пари персонажу: гроші на нього збирали по гривні всією громадою, його встановлення довго саботувала місцева ригівська влада, а тепер в останній момент виявилось, що зникла частина постаменту. І ось він, Іван Степанович, на Соборній площі поряд із церквою, яку колись побудував. І що? Стривайте, невже ось таким ми його бачимо? Десь я вже на схоже потрапляв: Чорнів і Паніковський, Пилип Орлик і Проня Прокопівна з Голохвастовим, Христя на колоні — та сама естетика, той самий стиль... З дозволу сказати, реалізм. Мадам Тюссо в бронзі. Припустімо, частина з нас іншого підходу не розуміє: має бути відтворена кожна жилочка, кожен гудзик, нас так виховали. Але ж є серед нас інша частина — ті, хто повчився в Гарвардах, постажувався в Єлях і навіть просто поїздив світом. Ми бачили різні сучасні меморіали, від яких мурахи по шкірі, й уже не хочемо ані такого пам'ятника, ані... такого минулого.

Всередині нас нинішніх співіснує одночасно три формації: глибоко радянська, провінційно-українська й модерна або вже постмодерна, і треба поважати кожну з них. Час повернення наших героїв минув або майже минув. Настав час дорослого переосмислення. Ми на те заслуговуємо. Вони теж. ■

Остаточно прокинутися

Юлія Олійник

Історична пам'ять — річ делікатна. Грубе маніпулювання нею небезпечно і для маніпулятора, і для маніпульованого

Водному з районних містечок відбувалися популярні нині «громадські слухання» про, звісно, його перейменування. «Електорат», який заповнив залу міського будинку культури, відгукнувся на заклик місцевих депутатів: «Треба людей спитати! Як народ скаже, так і буде!». Найголоснішими аргументами «народу» в боротьбі за «правое дело» збереження радянської назви міста були два: традиціоналістський (це ж наша молодість! Ми все життя прожили з цією назвою!) і фундаменталістський (американські прислужники руку на святе підняли! Скільки крові тут пролито, а вони пам'ять про неї хочуть стерти!). Депутатський статус — це не так хліб щоденний, як довготривалий бізнес від бюджету, тому депутати не сперечатимуться з «електоратом», а зроблять його волевиявлення керованим. Ну от хоч би й за допомогою консервації совкової та люмпенської свідомості: хіба вона поганий інструмент? Його ефективність доведена партією та комсомолом. А яке покоління в нас нині прийшло у владу? Покоління комсомольців. Президенти, міністри та бізнесмени у владі — покоління, народжене в 1950–1970-х, яке

не знає і не хоче знати іншої схеми стосунків з «електоратом», окрім маніпуляції за допомогою міфів. Бо за такої схеми можна робити все й ні за що не відповідати — нездійснима мрія західних демократів!

Правда, життя не стоїть на місці й в Україні, тому з «електоратом» трапляються «обломи»: на згаданих слуханнях у найгарячіший момент обговорення на сцену вийшов хтось із приїжджих активістів і повідомив, що термін для прийняття рішення про дерадянізацію «шановна громада» вже пропустила, а тому рішення тепер прийме Верховна Рада. Іншими словами: кричіть скільки хочете, це вже ні на що не впливає. Реакція «громади» була миттєвою: «Так чого ж ми тут годину сиділи? Чого ж одразу не сказали?». За п'ять хвилин зал спорожнів, і «громадські слухання» прийняли виважене рішення про «перейменувати не можна залишити».

Ця «картинка з натури», власне, і показує, чому оновлення в нас відбувається так повільно, а ігри з історичною пам'яттю так затягнулися. Віднайдіть того, кому це вигідно, і згадайте прислів'я наших західних сусідів: якщо не знаєте, про що йдеться, значить ідеться про гроші.

На рівні символів. Гібридна російська історія подарувала українцям дві особливі потвори: перша — це міф про «просвещенную імператрицю» Єкатерину II, а друга — міф про «Великую Отечественную войну»

ПРИМХИ ПАМ'ЯТІ

Історична пам'ять—річ хитра. Приміром, англійці мають свято 5 листопада—день, коли в 1605 році провалилася «Порохова змова» з метою підірвати парламент. Тепер його всі відзначають вогнями та феєрверками. Уже давно забули, що йшлося про спробу усунення від влади протестантів і повернення на трон католика, а святкування прижилось, і навіть маска Гая Фокса, одного з лідерів заклоту, сьогодні стала символом спільноти Anonimus.

А французи штурм Бастилії, старої паризької в'язниці, зробили символом звільнення й своїм найбільшим національним святом. Звісно, за кілька років після того постала імперія Наполеона, але Бонапарт програв, а тому військовий парад нині відбувається на Єлисейських Полях у день падіння Бастилії—символ, так символ!

Німцям пощастило менше: їхня об'єднана держава постала лише в XIX столітті й маркери її могутності вже не включали в себе Бетговена й Канта. Отто фон Бісмарк був радше символом Realpolitik у дипломатії, ніж «батьком нації», але остаточно німцям усе зіпсував Адольф Гітлер: роль духовного провідника нації виявилася настільки скомпрометованою, що після епохи Конрада Аденауера з його правою орієнтацією неминуче настала епоха Віллі Брандта, який, власне, і заклав підвалини сучасного німецького загравання з Росією. Історична пам'ять у Німеччині нині має обов'язково містити безконечні вибачення за Голокост і переконання, що бути патріотом—це моветон.

Найкраще справи з маніпуляцією історичною пам'яттю традиційно поставлені в Росії. Кремлю не звикати до гібридних війн, бо вся російська історія—то суцільний гібрид. Ви можете вкрасти й сказати, що то завжди було ваше? А якщо так побудована державна й ідеологічна система? Матрьошка й балалайка—фінські, самовар і кремль—татарські, а найсвятіше—Русь із Києвом—українське. Але вправні маніпуляції з історичною пам'яттю—і все це стає споконвічно «руською». І то настільки споконвічно, що тисячі, на першій погляд, освічених і небідних людей стають прихильниками «руського міра». І сьогоднішній президент України Петро Порошенко був не лише відданим вірником Московського патріархату, а й частим гостем на культурних заходах у російському посольстві. Міф про «руское дворянство», усіяк там «благородія» і «великую літературу» так гладко лягає на незагартовану малоросійську душу, що язик так і тягнеться, так і тягнеться до «великого и могучего»—і все відвертається й відвертається від «солов'їної». Комсомольська душа—вона, знаєте, дуже чутлива до прекрасного...

Загалом гібридна російська історія подарувала українцям дві особливі потвори: перша—це міф про «просвещенную імператрицю» Єкатерину II, а друга—міф про «Великую Отечественную війну». Звісно, є інші претенденти на потворність (наприклад, генералісимус Суворов у військовому училищі імені Богуна), але ці дві «бабіці української історії» стоять в Україні як пам'ятник теперішній владі «комсомольців-нуворишів»: одна—на берегах Дніпра, друга—в Одесі. Влада навіть намагається

якось використовувати їх у впливі на «електорат»: то віночком київську «бабу» прикрасять, то «дворянські соборія» організують.

«Електорат», як у тому районному містечку на громадських слуханнях, усвідомивши, що від нього нічого не залежить, готовий одразу втекти «на город» для прохарчування, але влада й далі водить свої ритуальні танці докола історичної пам'яті. Наближається 9 травня, і партійні ідеологи та піар-технологи (що нині те саме) не будуть винаходити велосипед: ми знову почуємо про «дєдивоєвалі», просто в антуражі не з георгіївською, а з жовто-блакитною стрічкою (найспритніші встигнуть з обома). Найбільшу огиду викликають спроби сьогоднішніх привладних радників-ідеологів долучити до 9 травня пам'ять про воїнів, полеглих у російсько-українській війні 2014–2016 років—війні, яка ще не завершена, на якій ще досі гинуть люди і яку ці ідеологи навіть не хочуть називати війною.

НАМАГАННЯ ПОЛІТИКІВ ВИКОРИСТАТИ ІСТОРИЧНУ ПАМ'ЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЙ СЬОГОДНІ ВЕДУТЬ ЛИШЕ ДО ШТУЧНОЇ КОНСЕРВАЦІЇ СОВКА

Чому вони не мають ані бажання, ані здатності позбутися радянського світогляду? Бо вони—1960–1970-х років народження—є радянськими людьми, уявляють владу за принципами своєї комсомольської молодості, катастрофічно неосвічені й кумедно самовпевнені, хворі на «фюрерство» та жадібність. Поцікавтеся біографіями нинішніх «еліт»: із комсомолу вийшли не лише Тігіпко, Кириленко, Томенко, Єфремов, а й багато політиків-чиновників на різних рівнях влади. А яку історичну пам'ять мають «комсомольці»? Звісно, яку: дві «бабіці української історії»...

НЕБЕЗПЕЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Проте не все так трагічно. У справі постановня історичної пам'яті України як незалежної держави є з кого спитати—з українських істориків. Правда, тут також усе неоднозначно. Спочатку свою низьку професійну кваліфікацію легко було прикрити демагогією про те, що «історію не можна переписувати, а пам'ятники не можна валити». Коли боксер Кличко про поваленого Леніна завчено повторює те, що йому нав'яли політтехнологи (мовляв, треба було з киянами порадитися), це проблема його «тренерів»: ідеологів і піарників. Але коли фахові історики у XXI столітті не мають ясної думки про роль більшовицької Росії в українській історії та про неприпустимість пам'ятника комуністичному вождю в українській столиці, то, мабуть, щось сильно негаразд із їхньою кваліфікацією. І демагогія про те, що не можна «ідеологізувати історію», тут недоречна, бо ми й досі не можемо виплюнути із себе наслідки «незаідеологізованості історії».

А потім з'ясувалося, що історію УРСР можна легко допасувати до викладу історії України в 1990–2000-х. Передусім у питанні висвітлення того, що в нашій історичній науці чомусь називають

Українською революцією 1917–1921 років. А оскільки наступного року передбачається урочисте відзначення цієї революції, то до таких зигзагів української історичної пам'яті варто придивитися уважніше: що не кажіть, а й грошей із державного бюджету, мабуть, буде виділено немало.

Звісно, українську історію, не можна читати без брому. Володимир Винниченко, автор цієї фрази й доконаний комуніст, знав, що казав, бо саме він і придумав той канон викладу подій 1917–1919 років, який досі сповідує українська історіографія. Вигадав, щоб історична пам'ять була правильною і приховала його провальну політику й нездатність до роботи в уряді (та й до будь-якої роботи). І ще: Михайло Грушевський також був соціалістом—і то неабияким! Саме новоспечена партія українських есерів у 1917 році, яку він очолив (за що й отримав прізвище «сивобородий молодий есер»), стала головним лобістом скасування приватної власності. У 1917 році український рух у Російській імперії (навіть якщо цю імперію стали називати демократичною Російською республікою) очолили соціалісти: соціал-демократи на чолі з Винниченком і соціалісти-революціонери на чолі з Грушевським. Їхньою метою була побудова не української незалежної держави, а «найпрогресивнішого в світі соціалістичного ладу» й «демократичної Росії»—чи можна уявити собі щось химерніше в історії людства? Тому свої універсали Центральна Рада приймала як реакції на події: падіння монархії в Росії, посилення соціалістичної течії в Росії, наступ більшовиків із Росії, потреба підписання Брестського миру з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Питання: до чого тут Українська революція?

То, може, нам доцільно говорити про український сюжет у Російській революції? Може, варто відверто назвати речі своїми іменами: українські соціалісти—у тому числі ані «перший прем'єр» Винниченко, ані «перший президент» Грушевський—ніколи не були українськими незалежниками й державниками. Незалежна українська держава у ХХ столітті вперше була проголошена Павлом Скоропадським—гетьманською грамотою, яка проголошувала Українську Державу в традиційній для України формі гетьманату. Так, це йшло проти соціалістичних рухів того часу, і гетьман став пострахом не лише в радянській українській історіографії, а й у соціалістичній діаспорній. Так, це не вкладалося в канон української історії Винниченка—Грушевського, і тому українські історики—спадкоємці народницької, а не державницької історіографічної традиції—хвацько заставували Скоропадського: «поміщик», «російський генерал», «малорос». Хоча кому ж, як не історикам, знати, що український політичний провід був геть російськомовний (бо в країні, де не було ніяких—ні початкових, ні народних, ні церковних—українських шкіл, усі політики й освічені люди були російськомовними), що письменник Володимир Винниченко завжди мріяв зайняти чільне місце в російській літературі й навіть намагався туди пробитися (просто не прийняли—і він навіки став «відомим українським письменником»), а соціаліст і палкий прихильник радянської форми влади Михайло Грушевський мав неабиякий бізнесовий та менеджерський хист і навіть досяг успіху в цій справі, на відміну від побудови української державності. Мусимо визнати:

українських соціалістів від 1919 року зробив незалежниками саме гетьман. І Симон Петлюра, який став символом боротьби українців за незалежність, також завдячує цим «царському генералові» Скоропадському.

Українська історія, як і будь-яка інша, приховує безліч подібних «несподіванок». Але в Україні нездатність істориків позбутися радянщини небезпечна тим, що наша історична пам'ять зав'язується на зовсім не українські сюжети—й у нас з'являється неукраїнська історична пам'ять на кшталт «українська революція», «українська громадянська війна», а там уже й «українська Велика Вітчизняна».

НАСЛІДКИ ПАМ'ЯТІ

Маючи таку історичну пам'ять, чого ж ми могли очікувати від світогляду і вчинків українських політиків початку 1990-х? Усі рухівці були (а більшість залишається й досі) радянськими людьми, а тому апірії не могли бути українськими державниками й незалежниками. Ніхто з українських політиків наприкінці 1980-х—і навіть у 1991 році!—не міг і не хотів прощатися з Росією, з імперією, яка ніколи не визнавала права українців на існування. Литовський «Саюдіс» у своїй історичній пам'яті міг спертися на державність Литви міжвоєнного часу, а український Рух—на соціалістів і радянщиків Грушевського та Винниченка. Тому В'ячеслав Чорновіл ніколи не став би українським Ландсбергісом. На жаль. І тому сьогодні, у час війни з Росією, українська влада сповідує ідеологему «єдина країна—єдина страна». Такі вже наслідки нашої історичної пам'яті...

НЕБЕЗПЕКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В НЕСПРОМОЖНОСТІ Й СТРАХУ НАШИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ ВИПИСАТИ СПРАВДІ ПРОУКРАЇНСЬКУ ІСТОРІЮ

Наша здатність нарешті сказати самим собі ці болочі й очевидні речі не зробить нас ані слабшими, ані неповноцінними. Навпаки, лише сильний не боїться викликів, і лише він здатний боротись і перемагати. Небезпека для української історичної пам'яті сьогодні в неспроможності й страху наших інтелектуалів загалом та істориків зокрема виписати справді українську—проукраїнську—історію від давніх-давен і донині. А це має безпосередній вплив на наше щоденне життя, бо, з одного боку, породжує феномен «бузини», а з другого—дає українським політикам «комсомольського розливу» антиукраїнський інструмент для маніпуляцій і спілкування з «електоратом», а значить бажання зберегти той «електорат» у такому совковому стані.

Так, історична пам'ять—химерна річ. Так, історію треба переписувати, бо ми ростемо, пізнаємо щось нове, розумнішаємо—і це ознака здорового організму. Так, сьогодні ми, як ніколи раніше, потребуємо своєї проукраїнської історичної пам'яті—і саме від її змісту залежатиме наше майбутнє. Як кажуть англійці, «the best way your dreams come true is to wake up». Хочете, щоб ваш сон здійснився? Тоді прокиньтесь. І то якнайшвидше. ■

К Н И Г А Р Н Я

4–8 травня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

4 травня, 18:30 — презентація книжки Марка Лівіна «Бабине літо». Модератор Катерина Бабкіна. Спільно з видавництвом Vivat.

5 травня, 18:30 — презентація книжки «Війна і міф. Невідома Друга світова» за участю авторів Володимира В'ятровича, Сергія Громенка, Максима Майорова, Сергія Рябенка, Вікторії Яременко, Ігоря Бігуна. Модератор Сергій Громенко. Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Львів (просп. Свободи, 7):

4 травня, 18:30 — розмова з Домініком Фернандезом (Франція) «Словник Французької академії». Спільно з «Альянс Франсез».

5 травня, 18:30 — презентація книжки Євгенії Сенік «Країна У, або казки чужим дітям». Спільно з видавництвом «Книги-XXI».

Дніпропетровськ (вул. Глінки, 15):

5 травня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Дніпропетровську.

Харків (вул. Сумська, 3):

4 травня, 18:30 — презентація книжки дослідника вітчизняної історії Олександра Борисенка «Остаточна версія». Модератор Роман Пономаренко, український військовий історик, кандидат історичних наук.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

4 травня, 19:00 — презентація книжки Богдана Логвиненка «Saint Porno».

Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

5 травня, 18:30 — Чеський четвер. Показ фільму Радіма Шпачека «Пути». Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

6 травня, 18:00 — презентація книжки Марка Лівіна «Бабине літо». Модератор Андрій Баштовий. Спільно з видавництвом Vivat.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

4 травня, 18:00 — презентація роману в новелах Зоряни Биндас «Трубачі з Підгорбиків». Спільно з видавництвом «Крок».

6 травня, 15:00 — зустріч із польським письменником Зємовітом Щереком і презентація книжки «Прийде Мордор і нас з'їсть, або Таємна історія слов'ян». Модератор Юрій Матевощук. Спільно з видавництвом «Темпора». У межах мистецького фестивалю «Ї».

7 травня, 12:00 — творча зустріч із Юрієм Винничуком і презентація роману «Аптекарь». Модератор Юрій Матевощук. Спільно з видавництвом «Фоліо». У межах мистецького фестивалю «Ї».

7 травня, 13:00 — творча зустріч із Олексієм Чупою та презентація книжки «Вишня і я». Модератор Вікторія Дикобраз. Спільно з видавництвом Старого Лева. У межах мистецького фестивалю «Ї».

7 травня, 14:00 — творча зустріч із Олександром Михедом і презентація книжок «Понтиїзм» та «Астра». Модератор Анастасія Євдокимова.

Спільно з видавництвом Анетти Антоненко та видавництвом «Кальварія». У межах мистецького фестивалю «Ї».

7 травня, 16:00 — «Стрит-арт: діалог із містом». Авторська зустріч із харківським художником Гамлетом. Модератор Вікторія Дикобраз. У межах мистецького фестивалю «Ї».

8 травня, 12:00 — творча зустріч

із Тарасом Прохаськом і презентація його книжки «Радість контакту. Розмови з Тарасом Прохаськом». Модератор Юлія Іванчук.

Спільно з літературною агенцією Discursus. У межах мистецького фестивалю «Ї».

8 травня, 13:00 — презентація роману Ярослава Мельника «Маша, або Постфашизм». Модератор Юрій Матевощук. Спільно з видавництвом Старого Лева. У межах мистецького фестивалю «Ї».

8 травня, 15:00 — презентація книжки-альбому Віктора Неборака «НеБогоск Два». Модератор Юрій Матевощук. Спільно з видавництвом «Лілея-НВ». У межах мистецького фестивалю «Ї».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

5 травня, 18:30 — Чеський четвер.

Показ фільму Радіма Шпачека «Пути».

Мовою оригіналу з українськими субтитрами.

Спільно з Чеським центром у Києві.

6 травня, 18:00 — презентація книжки Сергія Трохима «1986/чорнобильські хроніки».

Спільно з літературною агенцією Discursus. У межах Фестивалю історичної літератури «Софія».

7 травня, 18:00 — розмова про УПА в літературі з письменником, лауреатом Шевченківської премії Михайлом Андрусюком.

Модератор Євген Баран.

У межах Фестивалю історичної літератури «Софія».

8 травня, 18:00 — розмова про козаків-характерників у літературі з письменником Дмитром Білим.

Модератор Христина Букатчук.

У межах Фестивалю історичної літератури «Софія».

Інформаційний партнер

У К Р А І Н С Ь К И Й
Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися
в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Фундамент майбутнього

Роман Малко

Чому саме нині настав час створити Пантеон українських героїв і яким він мав би бути

Війна українців за незалежність триває століттями. Так склалося. Мільйони життів нація поклала на вівтар своєї свободи. І скільки ще покладе, ніхто не знає. Але хоч би яку ціну довелося заплатити, ця боротьба не припиниться, доки перемогу не буде здобуто.

Що керує народом, який, мов фенікс, раз по раз умудряється відроджуватися з попелу, і де схована його сила, котру не здатні знищити ні розстрілами, ні голодоморами, ні ретельною асиміляцією? Де ховається той дух воїнів, який вибухає нізвідки, перетворюючи звичайнісіньких, здавалося б, забитих і байдужих обивателів на справжніх богів війни? Чому, незважаючи на всі надзусилля окупантів, вичавити з українців їхню суть так нікому й не вдалося? Інші народи давно впали під тягарем мук, а цей живий, та ще й знову і знову огризгається, вимагаючи шанувати своє право бути собою.

Секрет простий. І всім без винятку знайдом, яким хотілося знищити українців та перетворити їх на придатну для травлення біомасу, він добре відомий. Тому за ледь не тисячолітню історію воєн і повстань майже не збереглося в нас могил наших героїв, немає й сліду поховань більшості князів, королів та гетьманів, залишилися поодинокі надгробки наших мислителів і геніїв. Кістки Богдана Хмельницького викинуті з його церкви в Суботіві, могила Івана Мазепи в Галаці (Румунія) знищена, прах короля Данила Галицького в Холмі (нині Польща) досі не знайдений, домовина князя Костянтина Острозького, переможця над московитами під Оршею, підірвана разом з Успенським собором Києво-Печерської лаври в 1941 році, тіло Романа Шухевича знищене без сліду. Ті самі знамениті українці, чийм кісткам пощастило не згинуть в мороці історії й залишитися свідками минулої слави, за поодинокими винятками, поховані на чужині (від гетьмана Дорошенка до Степана Бандери). Цілі цвинтарі, на яких покояться українські вояки, є в Чехії та Польщі, США, Великій Британії, Австралії та Канаді; безкраї простори Сибіру й тундри всіяні українськими кістками, і всі вони варті нашої пам'яті. Тієї самої, яка у важкі часи воскресає «дух одвічної стихії», що миттю перетворює свинопасів на козаків і вже століттями не дає нам зникнути з лиця землі.

Розмови про створення Пантеону великих українців лунають постійно, відколи Україна здобула незалежність. То стихають, то вибухають із новою силою. Після Помаранчевої революції 2005 року президент Ющенко навіть видав Указ «Про створення меморіального історико-архітектурного комплексу «Алея видатних діячів України», а згодом з'явилося відповідне розпорядження Кабінету Міністрів. У 2008-му був ще один Указ «Про невід-

кладні заходи щодо розвитку міста Києва», яким передбачалося спорудження в столиці меморіалу пам'яті борців за незалежність України, проте все це лишилося на папері. Як, зрештою, тільки в планах більшості приватних ініціатив перевезти на батьківщину останки визначних українців. «Не на часі», — традиційно звучала відмовка в таких випадках, і це «не на часі» справді мало під собою певне підґрунтя, бо Пантеон треба було спорудити ще в перші роки незалежності. Саме тоді для скріплення духу нації необхідно було ініціювати створення цього вельми символічного й водночас дуже змістовного об'єднавчого символу. Звільнений народ віддає шану своїм предкам-героям, які власним життям і смертю наближали його свободу. Але хто тоді про таке думав. Навіть у середовищі патріотів нерідко можна було почути це вбивче «не на часі». Ще невідомо, мовляв, що буде далі. «Україна не є достатньо незалежною, і в разі чого ми навки втрачимо останки наших героїв. Треба почекати». Дивлячись із висоти нинішніх подій, зрозуміло, що логіка в цих словах і справді була, але лише з погляду тих, хто не вірив в існування Української держави як доконаний факт. І що вже граха таїти, причин не вірити тоді й справді було багато.

Що таке Пантеон і навіщо він потрібен? Чому саме сьогодні про його створення дедалі активніше дискутує громадськість і навіть чиновники повернулися до цієї теми? Верховна Рада ухвалила Постанову «Про увіковічнення пам'яті Героїв України, які віддали своє життя за свободу і незалежність України», якою знову ж таки передбачено створення в столиці Українського національного пантеону та рекомендовано Кабінету Міністрів розглянути це питання. Президент видав Указ «Про заходи щодо створення меморіалу українських героїв», доручивши тому самому Кабміну його втілення, а згодом підписав розпорядження про організаційний комітет, який мав би займатися його створенням. Невже нині, у час, коли країна переживає такі страшні й важкі випробування, вперлося рогом у втілення в столиці цього складного й вельми недешевого проекту? Вперлося. І саме зараз, а не завтра чи колись потім. Бо саме тепер це і на часі, і дуже необхідно.

Два роки тому українці пережили справжнє одкровення. Вони довели собі та цілому світові, що можуть і будуть вирішувати свою долю самі, не покладаючись ні на кого. Відтоді витекло багато води, але ще більше крові зросло українську землю, а з народу-мрійника українці знову перетворилися на воїнів. І незважаючи на всі втрати та труднощі, а часом і розчарування, вони впевнені, що вистоять,

хай там що. Доведено не раз. Аргументи наводяться щодня, по всій довжелезній лінії зіткнення й у кожному куточку країни, де небайдужі правнуки прадідів великих крок за кроком відвойовують собі право на гідне життя. А Пантеон — це фундамент, який допомагатиме їм стояти й битися. Це стіна, на яку можна й треба спертися, коли здається, що боротися далі немає сенсу. Це таке собі джерело сили духу, яке ніколи не висохне, бо приклад героїв надихатиме нащадків завжди. Справжніх героїв, здатних не вагаючись віддати життя за Батьківщину.

Яким мав би бути український Пантеон, коли й де він з'явиться, питання все ще дискусійне. Хто там має бути похований, теж поки що не вирішено, є лише побажання та припущення. Очевидно, що меморіал не повинен перетворитися на грандіозний цвинтар у центрі Києва, бо в тому немає жодного сенсу. Напевно, це міг би бути храм, що, мабуть, найбільше відповідало б українському світогляду, хоча, звісно, можуть бути запропоновані і якісь оригінальні ідеї. Варто вивчити досвід інших народів: поляків, французів, англійців чи італійців, чий пантеоні вже багато віків є не лише гробницями, де покуються визначні постаті минулого, а й справжніми місцями паломництва та символами державності.

В Інституті національної пам'яті, наприклад, вважають доцільним, щоб Український національний пантеон як сакральне, символічне та виховне місце був комплексом культових і меморіальних об'єктів із каплицею-ротондою чи колонадою з криптою, де головною святиною стане могила Невідомого солдата, загиблого в теперішній московсько-українській війні, з полем почесних поховань, залом траурних церемоній і музеєм вивольної боротьби. Поруч із могилами героїв мали б відбуватися найважливіші державні церемонії та урочистості, складання присяги президентів і військових, вручення високих державних нагород,

відзначення Дня Незалежності й обов'язково повинна цілодобово стояти почесна варта. І, звісно, відвідування меморіалу та покладання квітів до могили Невідомого солдата потрібно внести до дипломатичного протоколу, як це практикується в багатьох країнах світу.

Сьогодні, як ніколи, нація потребує не лише переосмислення свого минулого, а й усвідомлення себе як єдиного предвічного цілого, «мертвих, живих і ненароджених», що вміє відстоювати свої інтереси та віддавати належне тим, хто формував її політичну традицію. Покоїтися в Пантеоні повинні найкращі, люди-символи, чий постаті зможуть по-справжньому й назавжди об'єднати українців. І дуже важливо уникнути двозначності в цьому питанні.

Щодо адреси майбутнього меморіалу, то поки що серйозно розглядаються дві точки на мапі столиці: вулиця Інститутська в околицях Жовтневого палацу, де полягло багато героїв Небесної сотні, й пагорб над Дніпром біля Європейської площі, відомий як Арка дружби народів. Але знову ж таки все це лише пропозиції, які, мабуть, не є ідеальними й можуть не раз переглядатися.

І головне. Пантеон не має права стати ще одним бутафорним проектом для галочки чи відмивання грошей. На жаль, такі небезпеки існують, особливо зважаючи на схильність української політичної еліти всі хороші починання перетворювати на дешевий пар та власну вигоду. Цього дозволити ніяк не можна, як і не можна цієї справи затягувати, заговорити чи забути. Нині твориться нова доба української історії, боротьба за незалежність все ще триває, а тому віддати гідну шану українським героям, старим і сучасним, окрім гідного їх ушанування означатиме ще й створення надійного державницького запобіжника від усіляких там сепаратизмів, хохлізмів та більшовизмів на майбутнє. ■

Володимир В'ятрович:

«Інститут національної пам'яті має бути певним продюсером наукових досліджень»

Чому розсекречені архіви СБУ досі не передано Українському інституту національної пам'яті, на що бракує коштів історикам і хто гальмує процес створення Музею Майдану, в інтерв'ю **Тижню** розповів директор цього інституту Володимир В'ятрович.

Який статус має нині Інститут національної пам'яті? Чим він відрізняється від своїх аналогів за кордоном і яким повинен бути в ідеалі?

— Інститут від початку створювався за зразком аналогічних установ посткомуністичних країн Східної Європи власне як державна структура. Ще за часів Ющенко, у 2007-му, він виник як центральний орган виконавчої влади. За Януковича його готували до цілковитої ліквідації й на першому етапі позбавили цього статусу, перетворивши на науково-дослідний інститут при Кабміні. Що воно таке, ніхто до пуття не розумів, але в цьому завислому стані (бо ліквідувати його Янукович так і не ризикнув) він проіснував до Майдану. Після Революції гідності, у березні 2014 року, я мав честь очолити Інститут і вважав за найпершу необхідність повернути йому попередній статус. Таким чином, до кінця 2014-го він знову був реорганізований у центральний орган виконавчої влади. Це означає, що ми урядова структура, керівництво якої призначає безпосередньо Кабінет Міністрів. Очевидно, це краще, ніж те, що було в роки Януковича, бо дає нам певні важелі впливу й змогу стати справді інструментом реалізації державної політики національної пам'яті. Але водночас мені здається, що важливо готувати певний базис для більшої політичної незалежності Інституту, як це є, наприклад, у тій-таки Польщі. Саме для цього ми працюємо над проектом закону про Інститут національної пам'яті, завдання котрого зробити так, щоб керівництво нашої установи було призначене не лише урядом, а й за участю парламенту й, можливо, навіть президента.

Наскільки Інститут укомплектований науковими кадрами? Кого бракує?

— Порівняно з іншими структурами такого типу в Східній Європі він дуже скромний. Тобто за штатом передбачено 70 осіб, а працює нині лише близько 40. Ключова

Спілкувався
Роман Малко

проблема — низька зарплата державного чиновника. У середньому в нас люди заробляють 3–4 тис. грн. А оскільки абсолютна більшість із них молоді (я, мабуть, один із найстарших за віком), то на ці гроші їм доволі важко прожити. Це справді дуже велика проблема, з якою складно боротися. Нелегко знайти людей достатньо завзятих, активних і професійних, що готові були б працювати за таку невелику суму. Нині частина з тих, хто трудився два роки, буквально протягом останніх тижнів звільняється, бо ж очевидно, що стільки часу витримувати таке навантаження за маленького забезпечення дуже й дуже важко. Сподіваємося, що незабаром збільшиться фінансування бюджетних закладів, адже тих коштів, які маємо, недостатньо.

А якщо говорити не про зарплати, а про проекти, які реалізує Інститут... На них коштів вистачає? Які з них пріоритетні, а на чому доводиться економити?

— Торік на свої проекти ми отримали 5 млн грн, 2016-го — ту ж таки суму. Тобто ні збільшення, ні зменшення ніби й не сталось, але певне погіршення є. У 2015-му розпорядженням Кабінету Міністрів створено Музей Майдану, яким, власне, займається Інститут національної пам'яті. Це наша структура. На її діяльність передбачено 1,2 млн грн, які знову-таки взято з нашого бюджету. Взамін ніяких коштів, на жаль, не додали, і відповідно це зменшить перспективи реалізації інших проектів.

Вам передали архів СБУ. Чи достатньо фахового персоналу для його обслуговування? Коли він буде повністю оцифрований?

— Поки що не передали. Це ще одна велика проблема, яка стоїть перед нами. Ухвалений торік закон відкрив доступ до архівів колишнього КГБ вже повністю, і наступним кроком його реалізації має бути власне передача протягом двох років цих документів Інституту національної пам'яті. Зараз потрібно знайти приміщення, куди

Володимир В'ятрович народився у Львові 1977 року. Навчався на історичному факультеті Львівського університету, кандидат історичних наук. Засновник Центру досліджень визвольного руху, співтворець Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» (Львів). Науковий співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (2005–2007), старший запрошений дослідник Українського наукового інституту Гарвардського університету (США), працював із документами Інституту Гувера в Стенфордському університеті (США). У 2008–2010 роках на посаді директора архіву Служби безпеки України провів розсекречення таємних архівів КГБ й організував до них відкритий доступ. Від 2014-го — директор Українського інституту національної пам'яті.

передали б ті матеріали. Поки що, на жаль, питання не вирішене, і я дуже сподіваюся на підтримку нового уряду в його залагодженні, бо це надзвичайно важливо для країни. А щодо фахівців, думаю, частина людей, які нині працюють у галузевих держархівах, насамперед в архіві СБУ, перейде до нас разом із документами, бо то співробітники, котрі знають ці фонди, вміють працювати й уже зараз забезпечують до них доступ.

У своїх дослідженнях ви багато уваги приділяєте УПА. А як щодо інших історичних періодів, скажімо, визвольних змагань, УНР, дисидентського руху?

— Чесно кажучи, у нашому інституті є одна особа, яка спеціально займається Українською повстанською армією. Це безпосередньо я. Хоча насправді в мене зараз немає часу для наукових досліджень, тож уявлення, ніби Інститут вивчає саме цю тему, — певне перебільшення. У зазначеній проблематиці ми більше співпрацюємо з науковцями з-поза Інституту. А в нас є вчені, які досліджують саме тему Української Народної Республіки, і це ми розробляли проєкт указу про століття Української революції 1917–1921 років. Ярослав Файзулін, керівник нашого наукового управління, є кандидатом історичних наук і фахівцем із цих питань. Плюс ними займається Павло Подобєд, який керує відділом обліку та збереження місць пам'яті. Є люди, що працюють над темами Голодомору чи Другої світової війни. Але загалом ми не ставимо собі за мету створювати потужний науковий центр. Я переконаний: наше завдання в іншому. Інститут має бути радше певним продюсером наукових та науково-популярних досліджень і допомагати тим конкретним інституціям чи окремим ученим, які займаються цією проблематикою. Ми не намагаємося дублювати академію наук.

Наскільки голос Інституту впливовий у процесі перейменувань, пов'язаних із декомунізацією? Як часто враховують ваші пропозиції?

— Зараз важко підбити підсумок, адже перейменовано тільки 327 із 987 населених пунктів. Але ми беремо активну участь у формуванні нових назв та роботі комітету, і до нас доволі серйозно прислухаються як народні депутати, так і органи місцевого самоврядування. Бо

часто їхні не пов'язані з історією пропозиції зумовлені тим, що вони просто не знали якоїсь історичної назви. І наше звернення з поясненням, що ваша місцевість мала таке-то історичне найменування, спонукає їх повернутися до історичних назв.

Багато історичних об'єктів в Україні (наприклад, так званий Жовтневий палац, що був катівнею НКВД, а тепер безпосередньо асоціюється із трагічними подіями на Майдані) функціонують як розважальні заклади. Наскільки це доречно? Адже йдеться про танці на кістках... Ваш Інститут може порушити це питання і вплинути на його вирішення? У вас вистачить повноважень?

— Ми вже його порушили. Пропонували, щоб це місце перестали використовувати як майданчик для російської попси. Нас підтримала група депутатів, навіть підготувала необхідний законопроект про передачу будівлі від профспілок, які є його власниками, у державну власність і створення там Музею Майдану. Та, на жаль, поки що цей документ навіть не розглядали. Мені здається, що профспілки підключили до цієї теми якісь лобістські групи й вони не готові йти назустріч. Наразі не схоже, що народні депутати збираються на цьому етапі підтримати проєкт.

Що думаєте про можливість побудови Національного пантеону?

— Ця тема тільки-но починає дискутуватись, і ми одні з ініціаторів його створення. Саме зараз, коли Україна справді намагається зрозуміти, що важливого було в її минулому, він конче потрібен. У час, коли історія стала однією з арен інформаційної війни, яку веде Росія, для нас це надзвичайно істотно — зрозуміти, які особистості заслуговують на найбільшу увагу й консолідують усю Україну. Пантеон якраз і є дуже потужним інструментом консолідації держави.

Уже є розуміння, яким він мав би бути й де саме?

— Це питання ще дискутується, ми проводимо обговорення на громадському й експертному рівнях. Один із варіантів місця — територія над Дніпром під так званою аркою Дружби народів.

Ви згадали про указ президента, яким він проголосив 2017-й Роком Української революції. Але чи доречно тлумачити події 1917-го саме як Українську революцію? Може, варто залишити усталене визначення — «національно-визвольні змагання»?

— На наш погляд, необхідно говорити про Українську революцію 1917 року. Ми були одними з розробників цього указу президента і вважаємо, що події, які сталися, особливо утворення Української Центральної Ради в березні 1917-го, — це й був початок революції, котра закінчилася створенням державності — Української Народної Республіки. Вона недовго проіснувала з певних зовнішніх та внутрішніх політичних причин, та, попри все, це була переломна подія нашої історії XX століття, і саме тому її варто згадувати. ■

З дозиметром і без

Станіслав Козлюк, Прип'ять — Славутич

Напередодні роковин Чорнобильської трагедії **Тиждень** побував у мертвому й живому містах атомників

Завершення робіт. Інженери запевняють, що арку над саркофагом можна буде ставити вже наступного року

Автобус мчить відносно рівним асфальтом до КПП «Дитятки» в зону відчуження. Раз по раз на шляху з Києва до Чорнобиля нам зустрічаються бригади дорожніх працівників, які наносять свіжу розмітку і фарбують перила на мостах. Попервах така активність на Богом забутій трасі викликає здивування, однак згодом розумієш: готуються до візиту високоповажних гостей. Колеса м'яко зупиняються перед шлагбаумом. Чоловіки в камуфляжній формі саме перевіряють вантажівку, яка виїздить із 30-кілометрової зони. Кремезний черговий нашвидку перевіряє паспорти і пропускає нас далі.

«Дивіться! Дивіться! Ми ж через село їдемо!» — колеги-журналісти показують за вікно. На швидкості 60 км/год повз нас пролітають уже зелені дерева. Лише приглянувшись пильніше, поміж чагарів можна побачити остови будинків, що вдивляються в дорогу сліпими вікнами, порослими плющем.

Так проїжджаємо Залісся, якого на частині мап уже не знайти, й опиняємось у Чорнобилі. Він різко контрастує з попередніми пейзажами. Відразу за табличкою з назвою міста вирує життя. Ось двоє дядьків на подвір'ї будинку лагодять стареньку «Волгу». Он вулицею крокує кілька жіночок у своїх справах. Більшість будинків, які вдається побачити, обжиті. На балконах сохне білизна, біля під'їздів прибрано. За офіційними даними, у місті нині близько 200 жителів. Тут працюють магазини, готель, є міліція, пожежники й лікарі. На автовокзалі, щоправда, єдина табличка з напрямком: Київ.

Дозиметр починає потріскувати за другим КПП, на підступах до 10-кілометрової зони. По праву руку з'являються недобудований п'ятий і закладений шостий енергоблоки Чорнобильської АЕС. По інший бік дороги споруджують сховище відпрацьованого ядерного палива. Роботи виконують коштом міжнародних донорів. Інженери переконують: з огляду на чутливість та обережність українців у питаннях ядерної безпеки рівень захисту підвищено. Сховище має витримати шестибальний землетрус, ураган і навіть падіння літака, якщо колись таке станеться. Відпрацьований матеріал подаватимуть на зберігання після обробки на заводі, котрий поруч. Нині там завершують монтажні роботи. Як запевняє заступник керівника проекту Андрій Дуда, об'єкт запрацює у 2017-му, після низки випробувань та отримання сертифікатів. Використовуватимуть його виключно під потреби ЧАЕС, бо за час роботи станції накопичилося стільки палива, що для його захоронення заводові знадобиться дев'ять років.

Вирушаємо на об'єкт «Укриття». Легендарну трубу четвертого енергоблока вже сплиляли, люд активно готується до завершальної фази будівництва. Дозиметр тріщить, показуючи 1,2 мікрозіверта (або ж 120 мікрорентгенів) за годину.

На майданчику гамірно: гудуть підйомники, на яких працюють монтажники арки, повз нас раз по раз проїжджає техніка, зокрема й поливальна. Інженери зазначають, що основна частина монтажу вже позаду, наступного року маємо всі шанси побачити завершення епопеї з будівництвом. Проте спілкування й оглядини тривають заледве 30 хв. Під пильним оком працівників об'єкта «Укриття» нас вивозять за межі станції й пересаджують у «чистий» автобус.

Останній пункт денної поїздки зоною — легендарне місто-привид Прип'ять. Із-за дерев видно пошарпані будинки. Гід попереджає: заходити до середини заборонено, все в аварійному стані. На роботу відводять 40 хв, після чого ми повинні забратися з міста. Хоча Прип'ять і бачиться покинутою, око повсюди фіксує сліди людської присутності: десь розкидані пляшки з-під горілки, десь ще не вилиняла пачка з-під сигарет, на стінах кольорові малюнки й написи. Обов'язковим для відвідин є і «парк розваг» із проіржавілим чортовим колесом та автодромом. Тут дозиметр показує 1,6 мікрозіверта. У п'ять-вісім разів більше, ніж у Києві. Сонце починає сідати, а нам іще повертатися до столиці. Двічі пройшовши перевірку на радіаційне забруднення, покидаємо зону.

«Ти що, здурів, щоб хтось у Прип'яті жив? Не можна, забруднене місто! — жахається працівник

АЕС Олександр. Ми з ним знайомимось уже в Славутичі, на вечорі роковин трагедії. — Хіба що якісь сталкери іноді забредуть. Та ще певний час, здається, на П'ятому мікрорайоні вахтова зміна ЧАЕС жила. І все».

Славутич на перший погляд дуже нагадує Прип'ять. А місцеві мешканці, як і 30 років тому, працюють на АЕС.

«У Славутичі зараз живи собі й живи. Школи працюють, діти бігають. Навіть якась робота є. Хоча, звісно, містоутворююче підприємство — це ЧАЕС разом із пов'язаними виробництвами (скажімо-от, скоро мають добудувати завод із переробки відходів). І арка. Там народ з усієї України працюють. І зі Славутича також», — продовжує Олександр.

Саме завершує грати оркестр. На великому екрані, змонтованому поруч зі сценою, транслюють кінохроніку. Серед натовпу ліквідатори із запахом алкоголю. Однак претензій до них ні в кого не виникає.

«Славутич — це ж фактично переселена Прип'ять. Люди взагалі не очікували, що їм хоч якийсь житло дадуть. Я в 1986-му був на Уралі. А родичі на станції працювали. До Славутича перебравсь у 1987-му. А з 1988-го й донині — на АЕС, — розповідає Анатолій. — Велика частина міста там працює».

Нас перебивають надривні вірші, що їх кричать патетичними голосами в мікрофон старшокласники. Анатолій не звертає уваги й продовжує: «Хоча тих, хто був на станції в 1986-му, лишилося кількадесят людей. Інші вже старенькі, пенсіонери. Доживають віку. А молодь іноді влаштовується на АЕС. Чи на будівництва в зону. Скільки їм платять, не знаю. А на станції... ну як головний інженер сказав, що нам по 5–6 тис. грн дають, то так, правда». Сміється. До пам'ятного знака підходять хлопці й дівчата у формі медиків швидкої. Тримаять запалені лампадки. Двоє військових розводять варту біля портретів загиблих ліквідаторів.

«Слюсар насправді отримує близько 3 тис. грн. Хоч і на ЧАЕС працює. Отака справедливість. Якоесь вистачає», — Анатолій прощається, бере під руку дружину й рушає в масу людей.

Поруч стоїть жінка похилого віку. Гортає книжку з чорно-білими фотографіями. Часом замість портретів людей чорні прямокутники. «Шкода, шкода, що не змогли його фото знайти», — каже вона до подруги й хитає головою. Це Алла. У руках «Книга пам'яті», присвячена ліквідаторам. Випущена коштом самих чорнобильців. Поки що існує лише в 10 примірниках. Діти з лампадками на площі формують знак радіаційної небезпеки. На сцену виходять чиновники. Усі говорять про важливість уроків Чорнобиля для України й світу.

«Мені в 1986-му 15 років було. Як зараз пам'ятаю: іду з портфелем зі школи, а вулицею БТР суне. Тоді думалося: круто, солдати з технікою. Батько на станції працював. Дістав променевою хворобу. Лежав потім у Москві в лікарні, куди всіх наших звозили. Усі ті пересадки кісткового мозку, переливання не допомагали. Хлопці мерли. Тільки частина, певно, найміцніші, вижили. Серед них і батько мій. Ось тільки чи можна сказати, що йому поталанило, не знаю», — Олег, працівник АЕС, саме поклав квіти до портретів ліквідаторів.

ФОТО АВТОРА

Роковини в Славутичі. Вшанувати загиблих ліквідаторів зібралось більш ніж тисяча людей

На екрані знову хроніка. У глибині площі з'являється ще більше школярів із лампадками.

«Вони, — чоловік кидає швидкий погляд у бік сцени, — говорять про сучасні технології. Тоді теж говорили. Тільки от ці технології, бл..., полягали в тому, що укріплювати конструкції бігали по двоє пацанів: в одного лопата цементу, в другого дві цеглини. І кожен дістав по 13 тис. рентген. Тільки-от про це ніде не розповідали. Та й узагалі приблизно від середини травня стали приховувати променевою хворобу. Казали, мовляв, помер від пневмонії. Думаєш, тут усі на меморіалі? Сходи на кладовище, у ліс. Отам усі. Місто відносно молоде, невелике, а ділянки на цвинтарі вже закінчуються. Добре, хоч міська влада з похороном коли що допомагає». Олег зітхнув.

На сцені починають молитву представники різних конфесій.

«Так, на арці наші зі Славутича також є. Хоча там є і з Чернігова, і з західних областей люди. Хоча будівництво ще те, — Сергій посміхається. — Зводячи її над саркофагом, треба було прокласти рейки, щоб по чомусь котити. Аби конструкція витримала, мали поставити бетонні блоки в землю. На 5 м углиб. Ну ми й копнули. Так копнули, що відкрили закопане в 1986-му. Опромінення, звісно, було. Скільки, не скажу, але вистачало. А якщо цікаво, то біля саркофага досі фон. Від стін 8 рентгенів. Довго там не можна працювати. Але людей палять. Найбільші веселощі почнуться, коли монтуватимуть арку».

На площі молитва. Б'є дзвін, діти з лампадками формують живий коридор для охочих віддати шану загиблим. Вишиковується довжелезна черга. Певно, більш ніж тисяча людей.

«Юра, Юрка, пробач, пробач нас, — увіглогося повторює сивий чоловік біля портрета Юрія Вершиніна, машиніста-обхідника парового обладнання ЧАЕС, — Юрка, ти ж у нас іще стажером був, Юрчик. Вибач нас, будь ласка, Юра, вибач». Людський потік обходить його, а він мовби нікого й не помічає. Ніби заворожений, говорить те саме. Жінка, яка стоїть поруч, обережно бере його під лікоть. Із неба починають падати дрібні краплі дощу. ■

Болотяна солідарність

Денис Казанський, Рівненщина

Чи вдалося владі приборкати «бурштинову лихоманку» на Поліссі

Незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених нелегальному видобутку бурштину, в українських ЗМІ, варварський грабіж вітчизняних надр триває і влада не поспішає реально боротись із цим явищем. Такого висновку ми дійшли, вкотре відвідавши райони підпільних промислів на Поліссі. Робота старателів була зупинена тільки на найвідоміших «клондайках» у районі Гальбина та Клесова, що поблизу Варшавського шосе. На більш віддалених родовищах перед нашими очима постала вже звична картина.

Не можна сказати, що публікації журналістів не справляють жодного ефекту. На початку квітня в Рівненській області змінили начальника обласного управління поліції. Наступником Сергія Максимова, не раз звинувачуваного в «кришуванні» нелегального видобутку бурштину, став Сергій Князев, що раніше очолював поліцію на Закарпатті.

Після приходу нового керівництва поліції правоохоронці справді стали активнішими. Новий її начальник Князев сам вийшов на автора цієї публікації і запропонував приїхати до нього в кабінет на розмову. Під час зустрічі запевнив, що рішуче бо-

ртиметься з нелегальним видобутком коштовного каміння, і повідомив, що роботи на «клондайку» в Рівненській області зупинені.

А ще він пообіцяв звільнити майора Заболотного, на якого скаржилися старателі з Клесова, звинувачуючи його у вимаганні грошей та «кришуванні» «своїх» копачів, які віддають йому частину доходу. Прізвисьце останнього вже траплялося в публікаціях журналістів, і Князев заявив, що стежитиме за повідомленнями ЗМІ, тож надалі на них реагуватиме.

Безумовно, порівняно з методами роботи старої міліції, яка завжди дуже важко йшла на контакт із пресою і практично ніколи не робила цього за власною ініціативою, у сенсі комунікацій нова поліція демонструє явний прогрес. Але в тому, що стосується боротьби з нелегальними «клондайками» або «каландайками», як їх називають жителі Волині та Полісся, прогрес поки що не вражає.

Щоб побачити, яка ситуація на розробках, ми вирушили в чергову експедицію Рівненщиною. Почали з найвідоміших і багаторазово описаних у репортажах родовищ Клесова й Гальбина, що в Сарненському районі. Вони найближчі до столиці, і журналісти відвідують їх частіше. Там роботи

Бурштиновий
«клондайк»
у селі
Кухітська Воля

Тотальна зайнятість. Нелегальні копальні — головний працедавець у регіоні

справді було зупинено. Причому, за словами самого Князева, після переговорів. Старателі добровільно погодилися перервати свою діяльність і цього разу не вступали в сутички з поліцією, як під час її попередньої спроби зупинити роботу «клондайку» 30 березня 2016 року.

При в'їзді на родовище після переговорів був установлений блокпост Нацгвардії, який контролював рух транспорту лісовою дорогою. Величезна площа нелегальної копальні, де раніше працювали тисячі осіб, бачилася незвично безлюдною. На піску вирізнялися сліди гусениць. Було зрозуміло: сюди заїжджав бульдозер, щоб загорнути прориті старателями ями й канали, але зроблено це було не дуже вдало. Якщо копачі вирішать повернутися сюди, то видобуток можна буде почати будь-якого дня.

Допоки зберігатиметься така ситуація, незрозуміло. Як зізнаються самі старателі Клесова, нині вони тимчасово зупинили роботу, але, якщо найближчим часом влада не погодиться легалізувати їхній промисел, поновлять. Усе селище живе виключно видобутком «сонячного каміння», у якому задіяне майже все чоловіче населення. Іншої роботи, навіть якщо сильно пошукати, немає. Звісно, коли не брати до уваги городи.

Однак, за нашою інформацією, праця старателів на інших нелегальних копальнях Рівненської області тривала. Копачі з Клесова по секрету шепнули, що зупинено роботу тільки їхнього родовища, а в сусідніх районах «як мили, так і миють». Щоб переконатися в цьому особисто, ми вирушили в більш віддалене село Кухітська Воля біля білоруського кордону, де теж давно діє великий «клондайк».

Доїхати туди вельми непросто. Від траси цей населений пункт відокремлює приблизно 50 км кошмарних доріг, на яких швидкість руху не перевищує 20 км/год. Багато де шляхове покриття в цій частині Полісся — «сошейка» (тобто викладена ще за Пінсудського бруківка). Подолати її на машині — справжні тортури. Місцями є і асфальт, але він у такому стані, що водії воліють об'їжджати його узбіччям. У цих краях почувашся так, ніби перенісся в минуле років на 70. Окрім бруку відповідний настрій створює гужовий транспорт. Селяни тут пересуваються бречками. До того ж за допомогою коней допотопним плугом багато хто оре землю.

У Кухітську Волю журналісти заїжджають вкрай рідко, як і в сусіднє урочище Юзефин, де також орудують старателі-нелегали. Мабуть, тому поліція не поспішає прикрити тутешні копальні. Хоч, поза сумнівом, знає про них. Відео, зняті на місцевому «клондайку», вже не раз потрапляли в пресу.

До Кухітської Волі ми прибули саме вчасно. Як і очікувалося, родовище там працювало. Перед очима постала вже знайома картина: сотні людей із сачками бродять у каламутній рідині, поруч, біля берега канали з брудною водою, гучно торохтять помпи. Однак через 10 хв після нашої появи копачі несподівано оголошують тривогу: «Шухер, менти!».

Місцева поліція попередила, що звідкись прибуває перевірка. У лічені хвилини сотні людей та десятки машин із «клондайку» розїхалися в різні боки. Ще ніколи я не бачив настільки стрімкої та

Замести сліди. Здебільшого про поліцейські облоги старателі дізнаються завчасно

організованої евакуації такої кількості люду. Дійство нагадувало фільми про війну. Вантажівки буксували в багнюці, старателі штовхали мотопомпи, вмоцували їх у кузови вантажівок, натовпи людей із сачками тікали в ліс. Здавалось, от-от налетять ворожі бомбардувальники.

Але найшикарнішим епізодом стала поява поліцейського уазика. Я спочатку наївно вирішив, ніби це нагрянула та сама перевірка, однак машина стрімко розвернулася, посигналила й повела за собою колону вантажівок із помпами та старателями кудись у найближче село перечекати «шухер». Мабуть, забрала своїх.

На жаль, я не встиг зняти цю сцену, бо запізно помітив її і стояв тоді на іншому кінці бурштинового родовища. Але вона підтвердила очевидну річ: місцеві правоохоронці не палають бажанням боротися з нелегальними копачами, бо самі беруть участь у їхньому бізнесі.

МІСЦЕВІ ПРАВООХОРОНЦІ НЕ ПАЛАЮТЬ БАЖАННЯМ БОРОТИСЯ З НЕЛЕГАЛЬНИМИ КОПАЧАМИ, БО САМІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ЇХНЬОМУ БІЗНЕСІ

Після того стрімкого відступу старателів ми постояли біля копальні ще хвилин 20, але жодна перевірка так і не з'явилася. Довше чекати не стали.

Побачене вкотре підтвердило: іншого способу боротися з нелегальним видобутком бурштину, окрім як зробити його законним і контролювати, немає. Заборонні заходи не працюють і навряд чи запрацюють у майбутньому. Може, старателі й міліціонери згодом навчаться майстерніше обманювати журналістів і трудитимуться ночами, але вже точно не припинять своєї діяльності. Аж надто високий прибуток вона приносить і першим, і другим.

Ось тільки з легалізацією праці копачів українська влада поки що не поспішає. Очевидно, з тієї самої, шкурної, причини. ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ ДО НАС

Непопулярна і невпинна

У рік політичних бунтарів американці можуть обрати президентом королеву істеблішменту

Серед мільйонів слів, сказаних Гілларі Клінтон за час кампанії за номінацію на президентських виборах, особливо виділяється одна фраза. «Для мене це нелегко», — сказала лідерка перегонів від Демократичної партії на безневних теледебатах у Флориді. «Я за натурою не політик, якщо ви ще не помітили, на відміну від мого чоловіка чи президента Обами». Якби вона відповіла на поставлене тоді запитання («Чому вам не довіряють дві третини американців?») відвертіше, то могла б згадати численні скандали, які супроводжують Клінтон у публічному житті три десятки років. Розслідування ФБР про недбале поводження із секретною інформацією — лиш останній із них. Утім, і ця відповідь, хоч і дещо нещира, була по-своєму точною та вичерпною.

Гілларі не зачаровує електорат у турне країною, як це робили Барак Обама та Білл Клінтон. Вона кмітлива й досвідчена, але в неї крижане самовладання: складається враження, ніби кожна її фраза ретельно зрежисована. Вона цілковито володіє темою політики: у кількогодінних дебатах із суперником Берні Сандерсом, якого Гілларі впевнено перемогла на праймериз у Нью-Йорку 19 квітня, її рідко можна було заскочити зненацька. Але шарм безпосередності, який Клінтон демонструє в приватному спілкуванні, на публіці проявляється рідко. «Вона так старанно намагається бути справжньою, що здається фальшивою», — сказав 21-річний студент, який голосував на праймериз в Огайо минулого місяця. Його друзі закидали головами: усі вони були «за Берні!».

Слабкі ораторські здібності Клінтон посилюють враження про неї як про людину нещиро. Якщо Обама надихав виборців обіцянками кращого світу, то вона доводить правоту своїх аргументів, наче адвокат у суді. Інколи це звучить зухвало. А буває, особливо коли потім змінює позицію, і геть лицемірно. Її торішнє рішення виступити проти Транстихоокеанського партнерства (ТТП) здавалося б не таким цинічним, якби вона ще раніше не пророчила цьому проєктові долю «золотого стандарту» торгівлі.

Усе згадане вище шкодило Клінтон ще до того, як значна частина демократичного електорату відвернулася від політичної еліти через фінансову кризу та її наслідки. Тож такі настрої не стали б несподіванкою для 68-річної колишньої першої леді, сенатора та державного секретаря з «любими друзями» на Волл-стріт (у 2013-му за три виступи в банку Goldman Sachs їй заплатили \$675 тис.) в разі номінації. Значно більше клопоту, ніж можна було припустити, їй завдає 74-річний Сандерс, «совість партії» від штату Вермонт.

Коли під час чотирьохвилинного виступу перед жменькою журналістів він оголосив про намір балотуватися в президенти, то на серйозного претендента не скидався. А тоді сенатор у пошмаканому піджаку,

Притомна альтернатива. Дехто з поміркованих республіканців уже заявляє, що готовий проголосувати за Клінтон, аби тільки не за Трампа чи Круза

який 25 років був єдиним самопроголошеним соціалістом у Конгресі, взяв і переміг у 17 штатах. За останні місяці його кампанія зібрала більше коштів, ніж кампанія Клінтон: \$44 млн за березень. Переважно це невеликі пожертви від мільйонів шанувальників. Більшість із них — біла молодь (як опитані вище студенти з Огайо, один із яких прогнозує, що виграє Сандерс, тому що «я не знаю нікого, хто голосував би не за нього»), або освічені ліві. За Сандерса голосують навіть жінки до 35 років, а це свідчить про те, що перспектива обрати першу жінку-президента особливо не приваблює народжених після 1970-х.

ПРИГНІЧЕНІ Й РОЗГУБЛЕНІ

Лідерство в номінаційних перегонах Клінтон забезпечує старше покоління білих американців, а також іспаномовні та чорношкірі виборці різного віку. Серед останніх її підтримка подібна за кількісними показниками, але ентузіазму помітно менше. За кілька днів до праймериз в одному з найчорніших американських міст Оранжбурзі, Південна Кароліна, знайти виборців, захоплених кандидаткою, за яку вони незабаром проголосують із перевагою в 72 пункти, було непросто. Власниця місцевої перукарні Шерон Марлон пригадує, як у 2008 році не можна було кроку ступити, не зачепившись за постери «за Обаму» на подвір'ях місцевих. «А де постери за Гілларі? Я не бачила жодного!» Така апатія не обіцяє нічого доброго Клінтон на загальних виборах. А демократам потрібна висока явка в день голосування, якщо вони хочуть перемоги свого кандидата втретє поспіль (що взагалі трапляється рідко).

Клінтон як кандидат аж ніяк не ідеальна. Її репутація підмочена скандалами; їй не довіряють, не всі її сприймають. Вона посередньо веде кампанії, а послужний список Гілларі не дуже відповідає духу партії. Але

все це може врешті виявитися другорядним. Клінтон із великою імовірністю виграє номінацію від Демократичної партії. Після перемоги на праймериз у Нью-Йорку вона отримала на 237 голосів обраних делегатів більше, ніж її суперник. Крім того, далеко попереду кандидатка й за кількістю суперделегатів — представників верхівки Демократичної партії, що також можуть голосувати на партійному номінаційному з'їзді в липні (див. «Не так близько, як здається»). Щоб наздогнати Клінтон, Сандерсу доведеться здобути голоси приблизно 60% позostalих делегатів, а це малоімовірно. Демократи розподіляють своїх делегатів пропорційно до кількості голосів, набраних кандидатами у відповідному штаті, а Клінтон має перевагу в усіх великих штатах, де ще повинні відбутися праймериз, зокрема в Пенсильванії та Каліфорнії.

Уже в листопаді як кандидат від своєї партії Клінтон зійдеться у вирішальному двобої за президентство, найімовірніше, з Дональдом Трампом або Тедом Крузом. Обидва стабільно програють їй в індивідуальних рейтингах (див. «Краще вона, ніж вони»). За даними Predictwise — сайту, на якому здійснюється моніторинг громадської думки, букмекерських ринків і букмекерів, — шанси Гілларі на президентство перевищують 70%. Відтак на шляху до Білого дому її, напевне, могло б зупинити тільки офіційне звинувачення у використанні приватного електронного поштового сервера на посаді державного секретаря.

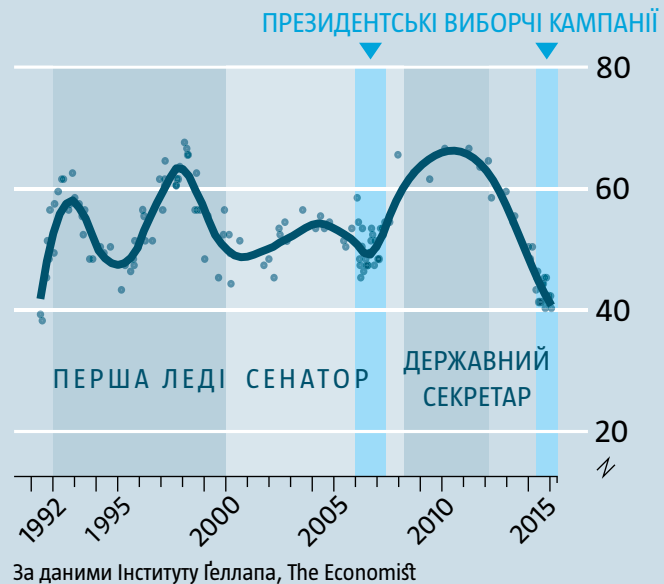
Її суперники-республіканці заявляють, що з нетерпінням його чекають. За словами Трампа, Клінтон світить «до 20 років ув'язнення». Круз у властивій йому східній манері каже, що замість Білого дому «має на прикметі для неї дещо іншу державну установу». Протягом наступних кількох тижнів Гілларі та деякого з її помічників повинні викликати на розмову до ФБР. Там мають установити, чи необережне поводження з таємною інформацією було «свідомим», чи трапилося внаслідок «грубої халатності». Якщо проти Клінтон висунуть офіційне звинувачення, теоретично вона муситиме вибути з президентських перегонів (і тоді лідерам демократів доведеться якось стримувати Сандерса — приблизно як їхні колеги-республіканці зараз намагаються знешкодити Трампа).

Республіканці й раніше навіщували на Клінтон різні вигадані злодіяння. Власне, і справа про електронну пошту виникла на підставі одного з таких звинувачень: без будь-яких доказів багато хто гадав, що вона не змогла захистити американського посла в Лівії та трьох його співробітників, убитих джихадистами 2012 року. Коли Конгрес розслідував цей штучно роздутий скандал, впливля інформація про електронну пошту: як виявилось, Клінтон, знехтувавши ustalеними протоколами, надсилала й отримувала електронні повідомлення через приватний сервер, захищений стандартними системами безпеки (2100 тих листів містили закриту інформацію).

З боку Клінтон, схоже, то було виявом наївності й сваволі. Її критики кажуть, що вона змінює правила під себе. Друзі визнають, що ця риса властива і Гілларі, і Біллу, але пояснюють таку поведінку реакцією на цькування з боку республіканців. «Вони роблять те, чого робити не варто, саме щоб зупинити своїх ворогів», — каже Леон Панетта, колишній очільник ЦРУ та голова Адміністрації Білла Клінтона. Однак, не звертаючи уваги на критиків із республіканського табору, Клінтон надто довго відмовлялася визнати свою не-

Мінливі виборчі симпатії

Американці, які схвально відгукуються про Гілларі Клінтон, % загальної кількості опитаних

правоту. Таким чином вона зажила репутації зверхньої людини й затягнула скандал. А ще суспільство стало менше їй довіряти, хоча за часів перебування на посаді держсекретаря довіра до неї була надзвичайно високою (див. «Мінливі виборчі симпатії»).

Республіканці проводять паралелі між справою про електронну пошту Клінтон і генерала Деvida Петреуса, який визнав себе винним у неправильному поводженні з таємною інформацією торік. Зважаючи на відомі факти, такі порівняння абсурдні. Петреус свідомо передавав інформацію з найвищим грифом секретності авторці своєї біографії, яка була і його коханкою. Що ж до Клінтон, то наразі немає підстав припускати, ніби вона знала, що в її електронній кореспонденції міститися засекречена інформація. Згадані вище 2100 електронних листів були засекречені вже постфактум, часто всупереч рекомендаціям Державного департаменту. Більшість із них були під не вельми строгим грифом «конфіденційна інформація». Проаналізувавши кілька десятків федеральних розслідувань у подібних справах, видання Politico дійшло висновку, що ймовірність висунення Клінтон офіційного звинувачення «вкрай мала».

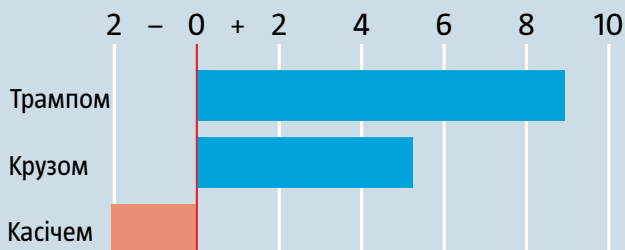
БРОНЬОВАНИЙ КУЛАК

Якщо Клінтон таки повернеться до Білого дому, що, попри всі негаразди, цілком імовірно, то переважно з трьох причин. Перша — Сандерс радше допоміг їй, ніж нашкодів: демократи згуртовані більше, ніж здається на перший погляд, а ось республіканці якраз розколоті.

Утім, революція Сандерса змусила Клінтон вести кампанію агресивніше. Наслідуючи вдалу стратегію Обама, вона спирається на неформальну волонтерську структуру. Хтось боявся, що, на відміну від останнього, Гілларі не викличе запалу, необхідного для успішності такого підходу. Проте запал таки з'явився, ►

Краще вона, ніж вони

Симпатії виборців на президентських виборах 2016 року*
П. п. на користь Гілларі Клінтон у протистоянні з

За даними HuffPost Pollster,
The Economist

**Середнє арифметичне
попередніх 12 опитувань

особливо серед афроамериканців — ця група стала набагато активнішою, напевне, після того, як відіграла вирішальну роль у виборах 2008 і 2012 років. Тож нехай плакатів «за Гілларі» на подвір'ях в Оранжбурзі було й мало, зате активісти її кампанії об'їхали всі баптистські церкви міста й постаралися, щоб їхнє турне не було марним.

У протистоянні з майстром дебатів Сандерсом Клінтон довелося відшліфувати основні меседжі, особливо з таких питань, як зарплати й торгівля. Вони, швидше за все, і стануть вирішальними на національних виборах. Безперечно, найбільше Клінтон налякала несподівана поразка в Мічигані 8 березня: там Сандерсу вдалося виставити її прихильницею вільної торгівлі, через яку в Америці зникають робочі місця. Після того примара подібного результату забовваніла в решті штатів «іржавого поясу». А якби Клінтон пережила це, то протекціоніст Трамп міг би виграти завдяки подібним аргументам у листопаді. Відтак подружжя Клінтонів швиденько метнулося штатами Огайо, Іллінойс та Міссурі (за тиждень до праймериз) і розрекламувало компромісний підхід Гілларі до торгівлі.

Вона, поза сумнівом, підтримує вільну торгівлю. Клінтон з ентузіазмом обстоювала угоду про Північноамериканську зону вільної торгівлі (НАФТА) — відповідний закон підписав її чоловік — і голосувала за кілька двосторонніх торговельних угод у Сенаті. Проте коли Гілларі були потрібні голоси профспілок, то виявляла менше ентузіазму: у 2008 році вслід за Обамою розкритикувала НАФТА; у Сенаті голосувала проти її аналогу з країнами Центральної Америки. Виступаючи в Огайо, пообіцяла «рішуче зупинити дію будь-якої торговельної угоди, яка шкодить Америці й американським робітникам». Спрацювало. Вона перемогла в усіх трьох штатах, здобувши, зокрема, і голоси більшості тих виборців з Огайо, які вважають, що міжнародна торгівля знищувала робочі місця в країні.

Близькість поразки сама по собі виявилася корисною. Опитування, яке нещодавно провів Інститут Геллапа, свідчить, що прибічники Клінтон активізуються. «Я була за Берні, але мою позицію різко змінило висловлювання Гілларі про рівні зарплати

для жінок», — розповіла напередодні праймериз 5 квітня Дейна, інспектор заводу Harley-Davidson у штаті Вісконсин. Там Клінтон програла. Загалом перед праймериз у Нью-Йорку вона зазнала поразки в семи з восьми попередніх штатів. Але її стратеги поставилися до цього досить спокійно, адже в тих штатах мало великих міст і значна частина виборців білі, а отже, електорат Демократичної партії представлений мінімально.

Той факт, що Клінтон загалом вдалося уникнути перекосів у лівий бік вслід за Сандерсом, свідчить про її недооцінену силу. Адже такий маневр неминуче нашкодив би їй на національних виборах. Багато експертів стверджують протилежне, але вони схильні видавати бажане за дійсне. Політологи з правого флангу чекають не дочекаються підтвердження своїх давніх підозр у тому, що Клінтон — латентна лівачка. На лівому (де реалісти завжди вважали, що найбільше, на що можна сподіватися, — це трохи підштовхнути Клінтон у лівий бік) хочуть побачити здійснення своїх надій. «Рух Сандерса змусив її переглянути пріоритети й змінити позиції», — каже конгресмен, один із небагатьох прибічників Берні на Капітолійському пагорбі Рауль Гріхалва зі штату Аризона. Але підтверджені таких припущень мало.

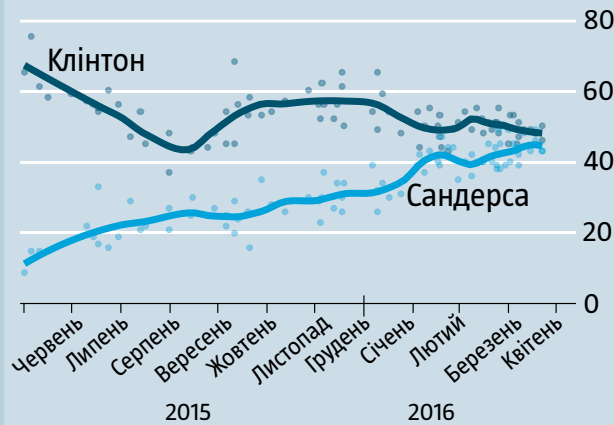
Головний камінь спотикання зараз — метання Клінтон у питанні ТТП, із якого їй складно буде знайти однозначний вихід. Утім, якщо Сенат ратифікує угоду 2016-го (це цілком можливо), дилема зникне. А про виключення можливості подібних угод у майбутньому, зокрема про трансатлантичну зону вільної торгівлі, вона нічого не казала. Водночас більш лівачькі позиції Клінтон (як-от зменшення кредитного навантаження на студентів і розширення соціального страхування) насправді не такі радикальні, як вона їх подає. А загалом Гілларі не пропонує нічого, що могло б спричинити панічне перетікання виборців до іншого табору в листопаді.

Наприклад, питання податків. Щоб профінансувати обіцяну в своїй програмі політику, Сандерс збільшив би податок на доходи й запровадив би два нових на зарплатний фонд. Відтак гранична ставка податку для найбагатших американців включно з федеральними та місцевими податками зростає б у середньому по штату до 73%. Податковий план Клінтон передбачає збільшення граничної ставки на 10% для тих, чий дохід перевищує \$5 млн на рік, тобто до 43,6%, і мінімальну ставку федерального податку на доходи 30% для тих, хто заробляє більше ніж \$1 млн. Відтак податкові пропозиції Клінтон не дають підстав думати, що вона дуже відхилиться від прагматичного, лівоцентристського курсу Обама та свого чоловіка.

Громадськість, схоже, розуміє це краще за експертів. На політичній шкалі від лівих до правих, складеній аналітичною компанією Crowdfunder за результатами опитування мільйонів донорів політичних партій, за рік позиції Клінтон майже не змінилися. Вона зберігає практично такий самий рейтинг серед ліберальних виборців, як і Обама. Це, мабуть, розчарувало прихильників Сандерса. Але навіть так дві третини з них уже заявляють, що голосуватимуть у листопаді за Гілларі, і їхня кількість, поза сумнівом, зростає, коли влітку демократи назвуть єдиного кандидата. «Якщо вона переможе, сподіваємося, що наші прихильники її підтримають», — заявила 13 квітня дружина Сандерса Джейн. «Тут і близько

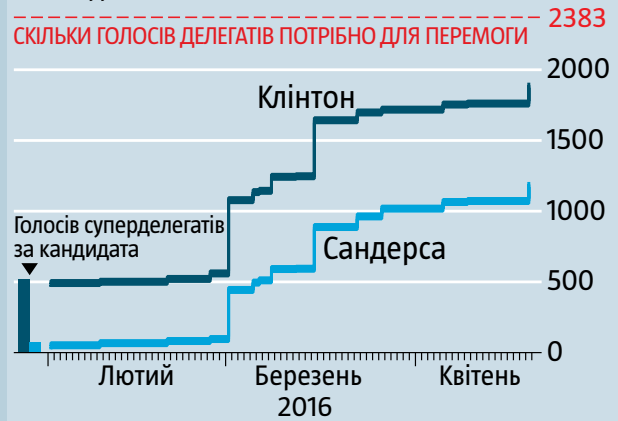
Не так близько, як здається

Кандидат на номінацію від Демократичної партії, % респондентів*, які підтримують:

За даними AP, HuffPost Pollster, The Green Papers, The Economist, Economist.com

Разом делегатів

*Серед потенційних і зареєстрованих виборців Демократичної партії

немає такого протистояння, яке було між Бараком Обамою та Гілларі Клінтон».

Це другий чинник на користь Клінтон. Попри всі свої розходження, демократи в принципі згуртовані. Більшість із них поважають Обаму, який спокійно підтримує Клінтон, недолюблюють республіканців і хочуть до влади. В інтернет-опитуванні 400 тис. виборців — симпатиків демократів, яке провів конгресмен від Флориди Алан Грейсон, майже ніхто не сказав, що підтримує одного кандидата через те, що інший не подобається.

Третій фактор — республіканці готуються до внутрішньопартійної «громадянської війни». Екзит-поли у Вісконсині свідчать, що більш як третина виборців із республіканського табору не хоче голосувати за Трампа на загальнонаціональних виборах. Тож не дивно, що партійні керівники намагаються його зупинити. Але навіть якщо в них вийде, третина прибічників Трампа все одно не збирається голосувати за жодного іншого республіканського кандидата. Більш об'єднавчим персонажем міг би стати Круз, але й він належить до радикальних правих, і переважна частина партійної верхівки його просто не зносить.

НЕ ШУКАЙ НОВОГО

Дехто з поміркованих республіканців уже заявляє, що готовий переступити через себе й проголосувати за Клінтон, аби тільки не за Трампа чи Круза. Морський піхотинець у відставці на дільниці в Мілуокі, який щойно проголосував за Джона Касіча (третього у списках кандидатів від республіканців, котрий значно відстає від перших двох), сказав, що на загальних виборах віддасть перевагу Клінтон, якщо доведеться обирати між нею і Трампом чи Крузом. Що важливіше, якщо до національного голосування пройде один із цих двох, то можуть мобілізуватися апатичні виборці демократів. Наприклад, іспаномовні американці з демократичного електорату голосують чи не найпасивніше. Але 8 із 10 поміж них не люблять Трампа, а 7 із 10 на дух не зносять, і цей факт не лишить непоміченим.

Давно поширена думка, що навіть у разі перемоги Клінтон на президентських виборах Конгрес, у якому більшість належить республіканцям, не дасть їй скористатися мандатом на повну. Але зараз дехто з республіканців побоюється, що з таким кандидатом, як Трамп, вони можуть не тільки залишитися без більшості в Сенаті, а й втратити перевагу в 30 місць у Палаті представників. Така перспектива, хоча й віддалена, змушує деяких демократів замислитися: чого могла б досягти Клінтон, якби Конгрес вставляв їй палиці в колеса менше, ніж останнім часом Обамі.

А Гілларі, своєю чергою, може й не замахуватися на більше, ніж обіцяє у своїй кампанії. Адже навіть якщо результат президентських перегонів виявиться сприятливим для демократів, на неї все одно чекає обструкція від республіканців у Сенаті. Крім того, її діяльність у верхній палаті та на посаді державного секретаря свідчить про прагматизм і прагнення до покращень крок за кроком, а не про радикальні рішення та жести на публіку. «Вона абсолютно проти ситуації, коли не може нічого домогтися, — каже Панетта. — Вона знає свої межі, але знає і те, як давати простір іншим». Її стриманість почасти пояснюється високою ціною, яку Білл Клінтон і Барак Обама ще раніше заплатили за свої грандіозні ініціативи, зокрема зменшення дефіциту бюджету та реформу системи охорони здоров'я. Обидва через два роки втратили контроль над Конгресом. Можна сподіватися, що Гілларі розтягуватиме свій політичний капітал на довший час.

Хоч як парадоксально, але в рік революції популістів саме вона, архетипна креатура істеблішменту, видається найдостойнішим претендентом на перемогу. Якщо виграє, натягнула Клінтон у недавньому інтерв'ю виданню Business Insider, то невдовзі почне подобатися американцям значно більше, ніж зараз: «Бо коли я маю якийсь статус — першої леді, сенатора чи державного секретаря — і виконую роботу, то стаю справді популярною». Схоже, у нас буде нагода в цьому переконатися. ■

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Обманеш раз...

Раніше німецький істеблішмент вірив у примирення з Росією. Тепер — ні

Соромлячись подивитися німцям у вічі після того, як дозволила розслідування проти коміка за образу президента Туреччини, Ангела Меркель у своєму костюмі невразного кольору більше скидалася на сіру мишу. Вона — уособлення лицемірства та подвійних стандартів. Її міграційна політика — це акт політичного самогубства, який додав популярності крайнім правим... і так далі. Так російські державні телеканали останнім часом кепкували з німецької канцлерки. До Меркель під подібний вогонь російської пропагандистської машини не потрапляв жоден лідер посткомуністичної Німеччини.

Ще кілька років тому росіяни вважали цю країну одним із найближчих союзників. Сьогодні ж опитування громадської думки засвідчують, що вони дедалі більше вбачають у ній ворога. На відміну від колишнього німецького канцлера Гергарда Шредера, який зараз лобіює інтереси Владіміра Путіна, Меркель стала міцним ідеологічним противником останнього. Вона зайняла чітку позицію проти російської агресії в Україні та кампанії, спрямованої на її легітимізацію. За словами одного з помічників Меркель, поворотною точкою для неї стали брехливі відхрещування Путіна від «зелених чоловічків», мовляв, то не російські військові. А сама канцлерка, своєю чер-

гою, випадає з орбіти Кремля, бо дотримується принципів, тоді як той діє в постмодерному світі, де правда й факти не мають значення.

Путін добре вміє грати на слабкостях інших країн. Зараз Кремль намагається посилити політичну шкоду, якої Меркель завдала її політика відкритості біженцям. «Путін робить усе, щоб скинути Меркель, і в нього для цього багато інструментів», — каже експерт берлінського аналітичного центру DGAP із Росії Штефан Майстер.

Один із таких інструментів — телевізор. Він спрямований як на внутрішню аудиторію, так і на російськомовних за кордоном, зокрема 3 млн таких людей у Німеччині. У січні російський «Первый канал» показав сюжет про 13-річну німецьку дівчинку російського походження Лізу, яку нібито зґвалтувала група мігрантів у Берліні. Репортаж збурих масові протести етнічних росіян, які живуть у ФРН, і тамтешніх активістів, які виступають проти мусульман. Незабаром німецька поліція з'ясувала, що історія вигадана. Але російське телебачення і далі її розкручувало. Міністр закордонних справ Сергій Лавров навіть звинуватив Німеччину в замовчуванні скандалу.

Неприкрита брехня в «історії з Лізою» шокувала німецьке суспільство. До того Росія використовувала подібну тактику у війні проти України, але в Німеччині ніколи. «Росіяни зайшли над-

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

то далеко, — каже Майстер. — Вони здебільшого втратили німецький істеблшмент».

«Раніше я розглядав РФ як стратегічного партнера та конкурента, — каже Родеріх Кізеветтер, депутат від Християнсько-демократичного союзу, партії Меркель. — Тепер вона стала потенційним ворогом». Зрадженими почуваються навіть прихильники Ostpolitik — традиційної німецької політики замирення Росії (переважно це члени лівоцентристської Соціал-демократичної партії, яка входить до коаліції з ХДС на правах молодшого партнера). Позоставим симпатикам Росії, як-от директор Німецько-російського форуму в Берліні Александр Рар, лишасться хіба що апелювати до глибоко закоріненого в німецькому суспільстві страху війни. «Найважливіше питання зараз не Україна, а запобігання третій світовій війні», — каже він.

Колись Росія розраховувала на те, що ділові зв'язки з Німеччиною гарантують дружбу між двома країнами. Як виявилось, Кремль прорахувався. У рейтингу численних торгових партнерів ФРН Росія нижче за Чехію. До європейських санкцій за Україну на РФ припадало 4% німецької торгівлі. Тепер показник упав до 2,4%. «Наша головна мета — показати, що ми не прийємо порушень поствоєнного ладу», — каже директор бізнес-асоціації VDI Маркус Кербер.

Крім того, Кремль намагався підбивати клинці до соцдемів, щоб ті вийшли з правлячої коаліції і таким чином розвалили її. Лідера партії Габріеля Зігмара приймали в Путіна в Москві минулої осені з прицілом на те, щоб він погодився на будівництво газогону «Північний потік-2» в обхід України й країн Балтії. ЄС може його заблокувати. За словами одного з радників Меркель, не на публіку «вона була б рада побачити згортання проекту».

Ще важливіше питання — продовження санкцій проти Росії в липні. Скасування їх було б перемогою для Путіна й поразкою для Меркель. Тим часом міністр закордонних справ Німеччи-

ни та представник СДП Франк-Вальтер Штайнмайер закликає до активнішої дипломатичної співпраці з росіянами. Його аргумент — без РФ «неможливо вирішити жодного міжнародного конфлікту» (хоча він оминає увагою той факт, що насправді Росія створює багато з цих конфліктів).

Путін культивує зв'язки з партіями, що належать до крайніх правих і крайніх лівих. Один із його союзників — права «Альтернатива для Німеччини» (AfD). Інший — партія колишніх ко-

КОЛИСЬ РОСІЯ РОЗРАХОВУВАЛА НА ТЕ, ЩО ДІЛОВІ ЗВ'ЯЗКИ З НІМЕЧЧИНОЮ ГАРАНТУЮТЬ ДРУЖБУ МІЖ ДВОМА КРАЇНАМИ. ЯК ВИЯВИЛОСЯ, КРЕМЛЬ ПРОРАХУВАВСЯ

муністів «Ліви» (Die Linke). Багато прихильників ксенофобського руху PEGIDA теж пропутінці. На антиіммігрантських протестах торік у Дрездені, де російський президент працював у КГБ у 1980-х, багато демонстрантів тримали російські прапори й скандували «Путіне, допоможи». Російська пропаганда в Німеччині змусила Федеральну розвідувальну службу розпочати розслідування кампанії.

Однак Меркель таки зрозуміла, що антипатія Путіна до неї зумовлена його слабкістю, а не силою. Про це свідчить відомий інцидент, що трапився 10 років тому. Путін, знаючи, що Меркель боїться собак, привів у кімнату, де відбувалася зустріч, свого чорного лабрадора. Канцлерка завмерла, російський президент єхидно посміхнувся. Меркель, яка виросла у Східній Німеччині й добре знає російську, зрозуміла мову Путіна. «Я розумію, чому він це зробив: аби довести, що чоловік», — сказала журналістам після зустрічі. — У Росії немає нічого: ані успішної політики, ані економіки. Є тільки ось це». ■

Юнал Чевікьоз:

«Якщо Сирія розвалиться, цей процес не завершиться на її території, а пошириться на весь Близький Схід»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

Президент Центру політики в Анкарі Юнал Чевікьоз, спікер цьогорічного Київського безпекового форуму, розповів **Тижню** про погіршення турецько-російських відносин, «ІДІЛ» як новий етап в історії світового тероризму, небезпеку дезінтеграції Сирії для всього Близького Сходу та державне самовизначення курдів.

Які економічні фактори додаються до мілітарно-безпекового компонента погіршення відносин між Анкарою та Москвою? Що в сукупності створило умови, аби дві країни, доти яскраві партнери, фактично перестали ними бути?

— Турецько-російські відносини були в чудовому стані 10 років: між 2004-м і 2014-м. Після того як у 2004-му президент РФ відвідав мою державу з офіційним візитом, почалася тісна кооперація, реалізація спільного плану дій щодо Кавказу та Центральної Азії. Для взаємодії тоді відкрилися дуже добрі перспективи. Туреччина — мережевий транзитер енергоносіїв, Росія — їх головний постачальник для неї. 65% потреби моя країна задовольняє російськими нафтою і газом. Поступово Москва почала сприймати Анкару як своєрідного конкурента. З огляду на стратегію енергетичної безпеки ЄС європейські країни намагалися диверсифікувати постачальників паливних вуглеводнів, а Туреччина хотіла стати головним хабом на шляху транзиту. У 1990-х роках трубопровід Баку — Тбілісі — Джейхан був для Кремля певним викликом, на який він мав відповідати.

Росія в останньому десятилітті стала другим за обсягами торговельним партнером Туреччини, поступаючись хіба що ФРН. У цифровому вимірі наш двосторонній оборот становив \$45 млрд за рік. Щороку Туреччину відвідувало близько 4–4,5 млн російських туристів. Утім, парадигма суперництва нікуди не зникла з двосторонніх відносин, хоча до певного часу й не створювала перепон у співпраці.

Думаю, ситуація почала змінюватися з початком війни в Сирії. Криза в цій країні стала головним питанням, яке позначилося на імplementації турецької зовнішньої політики, що й призвело до незгоди моєї держави з рештою світу та до її ізоляції. Політика, реалізована Анкарою на сирійських теренах, її ідеї щодо врегулювання тамтешньої ситуації відштовхнули від неї союзників, зокрема США. На початку війни Туреччина головною причиною сирійських проблем вбачала в режимі партії «Баас» та власне в Башарі Асаді. Тоді міжнародна спільнота домовилася не вдаватися до якихось дій у Сирії, і згодом найбільшою про-

блемою Близького Сходу стала «Ісламська держава Іраку і Леванту». Коли міжнародна спільнота зрозуміла, що «ІДІЛ» — це потужне джерело загрози, вона покращила свої відносини з турками.

Туреччина від самого початку сирійської війни говорила про Асада як про одну з найголовніших проблем, однак Росія не підтримувала її позицію. Коли Москва почала загрузати в сирійському болоті, активно й відкрито втручатися в тамтешні бойові дії, стало зрозуміло, що вона на протилежному відносно Анкари полюсі. З'ясувалося, що передумов для спільної позиції двох країн стосовно врегулювання кризи в Сирії немає. Росія підтримувала Асада й режим «Баас», Туреччина — сирійську опозицію. Ось причина, чому погіршувалися двосторонні відносини.

Коли росіяни долучилися до операції проти «ІДІЛ» у Сирії, Анкара побачила, що вони завдають ударів не лише по ісламістських бойовиках, а й по деяких опозиційних сирійських групах. Останні моя країна підтримує, і це посилює напруження між нею та РФ у контексті вирішенні сирійської проблеми.

Новий виток ескалації протистояння між двома країнами почався тоді, коли РФ ударила з повітря по сирійських опозиціонерах, близьких до Туреччини. Якраз під час цих операцій російські військові літаки почали порушувати турецький повітряний простір, тобто чинити дії, які Анкара толерувати не може. Адже йдеться про нехтування суверенними правами незалежної держави. Туреччина дуже чітко дала зрозуміти, що не терпітиме цього, проте росіяни не переставали вторгатися у її повітряний простір, дарма що їх було попереджено: такі акції можуть мати небажаний результат — зіткнення військових сил двох держав. Перестороги нічого не дали. Зрештою, 24 листопада 2015 року було підбито російський літак.

Чи впливає зі сказаного вами, що Росія може вдаватися до збройних або терористичних дій у протистоянні з Туреччиною?

— Зрозуміло, після цього відносини двох країн іще більше загострилися. Адже йшлося не лише про збитий літак РФ, а й про загибель пілота, який катапультивався і якого підстрелили в повітрі. Боюся, що все це разом породило взаємну недовіру. Легкого виходу із такої ситуації немає. Москва зажадала кари, вибачення й компенсації за збитий літак як передумову покращення відносин із Анкарою.

Річ у тім, що Росія стає дедалі самовпевненішою і це створює Туреччині певні проблеми. Зона

Чорного моря, Кавказ, а нині Близький Схід і Східне Середземномор'я показують, що так чи так моя країна оточена присутністю, домінуванням та відповідною політикою РФ. Такий стан речей щоразу більше непокоїть. Якщо говорити про безпеку, то моїй країні легше в тому сенсі, що вона має гарантії НАТО.

Російської агресії проти Туреччини наразі немає. А якщо вона почнеться, це буде прямою провокацією проти Альянсу. Однак не думаю, що Кремль вдасться до таких дій. Як на мене, РФ вицікуватиме слухний час і шукатиме місце для реакції та відплати турецькій армії на сирійській території. Обережні дії наших ЗС і чіткий розрахунок не дадуть росіянам шансу для цього. Допоки зберігається статус-кво, військової ескалації між двома державами не буде.

Чим «ІДІЛ» відрізняється від «Талібану», «Хезболли» й «Аль-Каїди»?

— «ІДІЛ» проголосила себе халіфатом. Вважаю, на цьому моменті треба наголошувати, щоб європейські країни та США звернули на нього увагу. Річ у тім, що міжнародний тероризм змінює обриси, трансформується. Раніше ми не помічали жодної терористичної організації, здатної контролювати велику територію. «ІДІЛ» у цьому сенсі є чимось новим, бо, поставши як терористична організація, на певних етапах розвитку вона змінила стратегію. Тепер вона називає себе «Ісламською державою» і до неї вже доводиться ставитися власне як до держави (члени терористичної

організації дуже хочуть, щоб її сприймали саме так). Проголосивши державність, «ІДІЛ» відновила діяльність урядових інституцій халіфату, які надають комунальні, медичні, освітні послуги тим, хто проживає на захоплених нею територіях. Такий тероризм — нове явище для міжнародної громади, і я не певен, чи має вона інструменти, необхідні, щоб відповісти на цей різновид загрози — один із найбільших викликів сучасності для всіх нас.

Маю підкреслити ще один вимір «ІДІЛ», теж важливий для розуміння того, з чим ми стикаємося. Вона не репрезентує ісламу. Тих, хто належить до цієї терористичної організації, я не назвав би групою релігійних фундаменталістів, схиблених на мусульманстві. У чому ж різниця? А власне в тім, що вона рекрутує до своїх лав різноманітних малолітніх злочинців з усього світу, а також усіляко намагається стягнути нарко- й алкоголезалежних осіб. Частина членів та бійців «ІДІЛ» не є релігійними людьми. Дехто з них узагалі атеїсти. «ІДІЛ» так майстерно пропагує себе, що проникає в уми різних суспільних маргіналізованих груп, залучає їх до своїх лав і використовує задля власних потреб. Французький політолог Олівія Руа пояснює цю ситуацію не як радикалізацію ісламу, а навпаки, як ісламізацію радикалізму. У цьому й полягає велика проблема.

Коли бойовики «ІДІЛ» організують вибухи й теракти по всьому світу, це шокує. Очевидно, що по різних закопелках наших суспільств є ті, хто

не бере в таких діях прямої участі, але співчуває ідеології терористичної організації і наскільки може старається імітувати її дії. Таке вже трапилося багато де, і можна впевнено сказати, що теракти вчинили там не треновані в лавах «ІДІЛ» особи, а їх наслідувачі-одинаки.

Структура «ІДІЛ» дуже компактна й згуртована. Погляньте на теракти в Брюсселі, Парижі, Стамбулі, Діярбакирі — й побачите, що терористи та смертники дуже близькі між собою люди, навіть члени однієї родини, брати чи кузени. Правоохоронним органам доволі тяжко буває виявити таких злочинців, бо ті не комунікують через соціальні медіа, перебуваючи у своєму вузькому колі, наблизитися й інфільтруватися до якого надзвичайно важко.

Як ви ставитесь до можливої територіальної дезінтеграції південних сусідів Туреччини — Сирії та Іраку, про перспективу якої подекуди говорять? Наскільки реалістичний такий прогноз?

— У результаті Першої світової війни було встановлено нові кордони на Близькому Сході. Нині така картографія викликає багато дискусій, мовляв, минуло вже 100 років, і всі підписані на початку ХХ століття угоди начебто більше не мають великої ваги. Я не проектував би цієї думки на те, що відбувається нині. Передусім Туреччина не хоче бачити свою південну сусідку зруйнованою, неіснуючою країною. Територіальна й політична цілісність Сирії дуже важлива, бо, якщо вона розвалиться, цей процес не завершиться на її території, а поширяться на весь Близький Схід. Він уразить також Ірак, що стане безпековим викликом для всього регіону. Думаю, не лише Туреччина, а і Європа та США притримуються приблизно схожих поглядів на ситуацію. Для Сирії не існує плану «Б», який призвів би до її дезінтеграції.

Якщо в Сирії вдасться встановити мир, її громадяни цілком правочинно зможуть створити собі нову конституцію, провести вільні демократичні вибори. Не виключено, що буде змінено форму держави. З унітарної вона може перетворитися на федеративну. Це буде вибором самих сирійців, у який Туреччина не втручатиметься. Так сталося в Іраку, де федеративний устрій передбачає специфічний статус населеного курдами регіону на півночі країни. Усе це прописано в ухваленій і затвердженій 2005 року іракській Конституції. Можливо, така модель стане зразком для наслідування, якщо подібна ситуація складеться в Сирії, але цього не можна передбачити.

Однією із сил, що контролюють північні території Іраку на кордоні з Туреччиною, є курди, які активно протидіють «ІДІЛ». За яких умов вони можуть створити власну державу на сирійських та іракських територіях?

— Курди на Близькому Сході мешкають у чотирьох різних державах: Ірані, Іраку, Сирії та Туреччині. Моя країна знайшла вирішення свого курдського питання. Це дещо відмінне від історії з тероризмом Робітничої партії Курдистану, хоч і не цілком. РПК дуже тісно пов'язана з

Юнал Чевікюз — турецький дипломат, президент Центру політики в Анкарі. Випускник Босфорського університету (Стамбул). Професійну кар'єру розпочав 1978 року в турецькому посольстві в Москві, продовжив у Софії. Від 1989-го працював у Міжнародному секретаріаті НАТО, його економічному та політичному директоратах. 1994-го керував створенням інформаційного офісу Альянсу в Москві. Від 1997 року — голова відділу Балкан, згодом заступник генерального директора секції Кавказу й Центральної Азії в Міністерстві закордонних справ в Анкарі. У 2001–2004 роках — посол Туреччини в Азербайджані, у 2004–2006-му — в Іраку. У 2010–2014-му — очільник дипломатичної місії своєї країни у Великій Британії. 2013 року обраний головою Генеральної асамблеї Міжнародної морської організації, обіймає цю посаду й досі.

різними політичними рухами в Туреччині. Передусім Анкарі треба розібратися з тероризмом, а потім уже звернутися до курдського питання як такого. Турецькому суспільству потрібне примирення, щоб його вирішити. Курди, попри своє нетюркське етнічне походження, є лояльними громадянами Туреччини. Їхня етнічна ідентичність не турецька, однак на них поширюється дія тієї самої Конституції і вони належать до спільної з турками держави. Важливо, що турецькі курди підтримують зв'язки з представниками свого етносу в сусідніх країнах. Подекуди йдеться про сімейні стосунки, бо частина однієї родини мешкає в Сирії чи Іраку, а частина — у Туреччині. У такій ситуації Анкара має поводитися дуже обережно, дістаючи, хоч як це дивно, з неї вигоду. Не забуваймо, що найбільше курдів проживає саме на турецьких теренах. А отже,

ЯК НА МЕНЕ, РФ ВИЧІКУВАТИМЕ СЛУШНИЙ ЧАС І ШУКАТИМЕ МІСЦЕ ДЛЯ РЕАКЦІЇ ТА ВІДПЛАТИ ТУРЕЦЬКІЙ АРМІЇ НА СИРІЙСЬКІЙ ТЕРИТОРІЇ

курдська присутність має стати потужним активом для моєї країни в поширенні демократичних прав, свобод і нового порядку на Близькому Сході. Поки що такого не сталося. Це те питання, на яке звичайні турки мають знайти відповідь самі. Якщо є мир, стабільність, процвітання й безпека всередині країни, то їх можна експортувати назовні. Ататюрк свого часу казав: «Мир удома — мир у світі». Будь-яка нестабільність чи безлад у державі матимуть наслідки й відгукнуться в сусідів.

Туреччина прикута до своєї географії, яку не вибирають, до курдів, які живуть в Іраку й Сирії. Це справа сирійських та іракських курдських громад — який тип урядування собі обрати. Вони можуть проголосити незалежність, і це буде їхнім волевиявленням. Допоки курди Туреччини та сусідніх країн мають між собою добрі відносини, допоки вони не відцуралися одне одного, не ізолювалися, не поляризували суспільних настроїв, у них є шанс на прогресивний рух уперед та на позитивне бачення майбутнього — і свого, і всіх жителів Близького Сходу. ■

Популізм у головах

Едвард Лукас

Не люблю слова «популіст» — журналісти цим кліше часто називають «політика, що завойовує багато голосів завдяки програмі, з якою я не погоджуюся». Коли такий політик до того ж уміє виголошувати промови, можна додавати: «демагог».

Однак, поза сумнівом, політичний мейнстрим Заходу зіткнувся із серйозним викликом з боку політиків, які пропонують швидкі відповіді й спрощені рішення, викидаючи за борт принципи повоєнних десятиліть.

Дональд Трамп, Берні Сандерс, активісти кампанії Brexit, Марін Ле Пен у Франції, учасники руху PEGIDA в Німеччині, члени партії «Шведські демократи» — усі вони висловлюють різні меседжі, але черпають сили з одного джерела: недовіри.

Вони експлуатують недовіру людей до чинної влади та мейнстримної опозиції. Найпоширеніший сумнів серед таких виборців — брак чесності. Наші правителі лицеміряють і замовчують факти щодо мігрантів, злочинності, ісламу, наслідків глобалізації, поступок у суверенитеті країн-членів ЄС перед Брюсселем і будь-яких інших проблем.

Усе те, що хвилює нині людей, частково реальне, частково надумане, частково застаріле й частково нове. До цього додається друга причина зневіри: некомпетентність наших правителів. Реальна заробітна плата не зростає, ба навіть зменшується. Державні послуги потребують оновлення. Люди сумніваються, що їхні діти житимуть краще за них. І якщо такі лідери з різних політичних сил досі не справлялися, чи варто сподіватися, що в майбутньому, коли з'являться нові виклики, ситуація поліпшиться?

На тлі всіх розчарувань нас гризуть ще відчуття несправедливості (багаті невпинно примножують статки; не платять податки й лишаяються непокараними) і безсилля (хай там що ми робимо, ніхто все одно не слухає).

Такі умови готують ґрунт для аутсайдерів. Першими реагують згадані вище політики-популісти. Вони можуть цілком виправдано декларувати занепад усієї системи. Кожні вибори пропонують обрати між «Кока-колою» і «Пепсі». Мовляв, час для нового слова в політиці — треба обирати когось свіженького й новенького.

Щоправда, антисистемні політики — це переважно хто завгодно, тільки не свіженькі й новенькі. Більшість із них вештається в політиці протягом багатьох років і навіть виїжджає на інсайдерських знаннях про те, як вона працює

(яскравий приклад — Дональд Трамп). Але ілюзії беруть гору.

Антисистемні настрої відкривають можливості для іншого типу аутсайдерів. Кремль уже звик експлуатувати регіональні, етнічні, мовні та соціальні напруженості, де тільки можна.

Однак нинішні політичні колотнечі в серці Заходу дають привід замислитися про серйозніший приз. Антисистемні політики гадають, що багатосторонні безпекові альянси працюють так само погано, як глобалізована економіка й міжнародні конвенції про захист прав людини.

Отже, згортаємо Європейський Союз! Не треба нам НАТО! Знехтуємо міжнародним правом! Національні інтереси важливіші за альянси! Давайте дружити й укладати угоди з Владіміром Путіним.

Тож не дивно, що Кремль активно підтримує політичних аутсайдерів. Політична програма не має значення: ліво-радикали, праворадикали або просто шоумен Дональд Трамп. У своїх країнах вони все одно нічого страшного не зроблять (Коаліція радикальних лівих у Греції продемон-

ПОЛІТИЧНИЙ МЕЙНСТРИМ ЗАХОДУ ЗІТКНУВСЯ З ВИКЛИКОМ З БОКУ ПОЛІТИКІВ, ЯКІ ПРОПОНУЮТЬ СПРОЩЕНІ РІШЕННЯ, ВИКИДАЮЧИ ЗА БОРТ ПРИНЦИПИ ПОВОЄННИХ ДЕСЯТИЛІТЬ

струвала, як популісти проходять випробування реальністю: остання їх перемагає). Проте вони здатні серйозно послабити євроатлантичний безпековий порядок. Допоможуть заблокувати санкції Європейського Союзу проти Росії, ветувати натовське укріплення прифронтових держав і загалом загальмувати багатостороннє прийняття рішень. А це основна мета Путіна: у будь-яких двосторонніх переговорах Росія почувається сильнішою. Її слабкість проявляється, тільки коли єднаються інші країни.

Рішення в цій справі просте: ми маємо зробити так, аби наша система працювала. Звісно, легше сказати, ніж зробити. Чесні, компетентні політики, надійне застосування правових норм, гнучкі політичні системи, поширення благ від економічних змін на ширші верстви населення й допомога тим, кому не пощастило пристосуватися, — усе це дасть змогу підвищити рівень довіри в суспільствах, здути популістську кульку й дати відсіч Росії. ■

Найтемніша ніч

Економіка у вільному падінні. На президента, найімовірніше, чекає імпичмент. Бразильська демократія переживає найважчий час від кінця диктатури

У ніч на 17 квітня Бразилія завмерла. Сотні тисяч людей на вулицях затамували подих, на багатьох красувалися жовто-зелені майки збірної країни з футболу, у руках національні прапори та вувузели. Мільйони прилипли до екранів телевізорів у вітальнях, барах і ресторанах по всій країні. Втім, у цей момент у Бразилії творилася не спортивна, а політична історія. О 23:07 усе скінчилося. Бруну Арожу, федеральний депутат зі штату Пернамбуку від правополітичної опозиційної Партії бразильської соціальної демократії (ПБСД), опустив 342-й бюлетень у 513-місній нижній палаті Конгресу за те, щоб ініціювати в Сенаті імпичмент президента Ділми Руссефф. Цей голос забезпечив необхідний кворум у дві третини. Противники Руссефф у нижній палаті на радісах почали співати. Під стінами Конгресу й у десятках міст загули клаксони автомобілів.

На момент закінчення голосування 367 депутатів висловили недовіру урядові, 137 підтримали його, ще 7 утрималися, а 2 не було в залі. У десятисекундних промовах під час бурхливого шестигодинного голосування за списком депутати, які виступили за імпичмент, нещадно критикували провальну економічну політику та корупцію в уряді президентської Робітничої партії (РП).

Сьогодні Бразилія переживає найбільшу рецесію від 1930-х років, а РП і її союзники, як виявилось, вплетані у величезний корупційний скандал навколо державної нафтової компанії Petrobras. Багато депутатів із трибуни заявляли, що голосують від імені своїх родин, виборчих округів або Бога. Інші посилялися на інтереси, для захисту яких їх обрано. Мало хто згадував конкретне звинувачення, висунуте проти Руссефф: маніпуляції державними рахунками, щоб приховати великий бюджетний дефіцит.

Наступного ранку Бразилія прокинулася з уже іншим політичним ландшафтом. Руссефф, найімовірніше, світить безславний шлях Фернанду Колора — першого всенародно обраного президента після 20-річної військової диктатури, яка закінчилася в середині 1980-х. У 1992-му, через неповних три роки на посаді президента, проти нього було розпочато процедуру імпичменту через корупцію.

Відставка Руссефф означатиме кінець ери РП, яка почалася 13 років тому за її попередника та наставника Луїса Інасіу Лулі да Сілви. Це буде переворот у бразильській політиці, що поглибить непевність, навіть якщо країна намагатиметься зупинити економічну кризу. Сьогодні чи не найнебезпечніший момент для ще не цілком сформованої демократії з моменту відходу генералів від влади в 1985-му.

Сама Руссефф і її партія назвали рішення нижньої палати державним переворотом, подібним до перевороту 1964-го, але в цьому випадку роль гене-

ралів відіграли упереджені ЗМІ, «вибіркова» судова система й нечесні депутати. Проти 40 конгресменів із тих, які не підтримали уряд, раніше вже висувалися офіційні звинувачення в різних злочинах; ще 15 перебувають під слідством у межах операції «Автомийка» — так називають розслідування корупції за участю Petrobras. Руссефф порівняла нинішню ситуацію з переслідуваннями, яких зазнала від диктатури за свої ліві погляди, і поклялася продовжити боротьбу.

Але в неї мало шансів схилити на свій бік Сенат, який уже почав формувати комісію для розгляду пропозиції про імпичмент від нижньої палати. Хоча його склад дещо вигідніший для неї, ніж нижня палата: в останній більші й багатіші штати півдня та південного сходу, де Руссефф і її партію дуже не люблять, представлені половиною місць, а в Сенаті — тільки чвертю. Але для того, щоб він прийняв подання про імпичмент до розгляду, достатньо простої більшості голосів. За даними газети Estado de São Paulo, яка стежить за настроями виборців, 46 сенаторів із 81 хочуть відставки (проти — 20).

ДЕРЖАВНІ ІНСТИТУТИ БРАЗИЛІЇ ПРОДЕМОНСТРУВАЛИ, ЩО ЗДАТНІ ВИТРИМУВАТИ ПОДВІЙНІ УДАРИ НА КШТАЛТ ІМПІЧМЕНТУ ВКУПІ З ОПЕРАЦІЄЮ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЇ В PETROBRAS

Голосування в Сенаті відбудеться, імовірно, до середини травня. Якщо результати будуть такими, як очікується, Руссефф доведеться відійти від справ, а її місце на 180 днів посяде віце-президент Мішел Темер. Якщо після цього дві третини сенаторів проголосують за відставку Руссефф, він виконуватиме обов'язки президента до закінчення її терміну в грудні 2018-го.

На цій посаді Темеру доведеться звершити кілька подвигів Геракла. Бразильська економіка обвалюється переважно через неефективну політику втручання під час першого президентства Руссефф у 2011–2014 роках. У 2015-му обсяг виробництва Бразилії впав на 3,8%. За оцінками МВФ, динаміка може повторитися й у 2016-му. Виробництво на особу зменшилося, напевне, на одну п'яту порівняно з піком 2010-го. Від початку другого президентського терміну Руссефф утрачено 1,8 млн робочих місць. Без роботи сидить близько 10 млн бразильців, або кожен десятий, і, очевидно, цей показник зростатиме й далі, адже бізнес знемагатиме під тягарем боргів, набраних у роки економічного буму. Інфляція дещо сповільнилася, але залишається на рівні близько 10%, через що доходи далі знецінюються.

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

АВГІЄВІ СТАЙНІ

Щоб відновити довіру до уряду, Темеру доведеться терміново зменшувати дефіцит бюджету. За час президентства Руссефф він роздувся з 2,4% до загрозливих 10,8%. Для встановлення балансу державних фінансів доведеться урізати видатки та підвищувати податки (ні те, ні те не є популярним кроком). Для деяких заходів знадобляться конституційні зміни. У листопаді Темер окреслив реформи, спрямовані на поліпшення бізнесового середовища, які можуть ознаменувати відхід від лівої програми РП.

Але здійснити їх Темеру буде важко. Руссефф кілька разів пробувала зробити такі кроки, хоча й менш масштабні, а коли була переобрана на другий термін, призначила міністром фінансів Жоакіма Леві, який обстоює принципи ринкової економіки. Реал дорожчав після його призначення щоразу, коли з'являлася надія протягти реформи через Конгрес (див. «Вибійстий спуск»), але знову обвалювався, коли політичні чвари загнали їх у глухий кут. Торік Леві пішов у відставку, хоч і не зміг зробити стільки, скільки сподівався. Коли ж зростає ймовірність імпічменту Руссефф, настрої на ринках поліпшилися.

Той факт, що 72% депутатів нижньої палати підтримали імпічмент, зовсім не означає, що Темер матиме просту більшість в обох палатах для ухвалення законів, що й казати про три п'ятих у кожній палаті для змін Конституції. Він не може навіть покластися на власну Партію бразильського демократичного руху (ПБДР): семеро конгресменів від неї, зокрема лідер фракції в нижній палаті, підтримали Руссефф під час голосування про імпічмент.

Ще більше непокоїть те, що чимало лідерів ПБДР мають бізнесові інтереси. Вони підтримують реформи в принципі, але не завжди на практиці. Парламентарії навряд чи віддадуть без бою податкові пільги, а розніжений виробничий сектор триматиметься за субсидії та торговельні бар'єри, які захищають його від конкуренції з-за кордону. Ре-

жим суворій економії відверне електорат на місцевих виборах у жовтні, а вони особливо важливі для ПБДР, яка є радше коаліцією регіональних можновладців, аніж групою політиків із подібними уявленнями про те, як керувати країною.

Партія віце-президента не тільки роздроблена, а й заплямована підозрами в корупції. Вона була головним союзником РП до виходу з урядової коаліції в березні, а кількох її конгресменів звинувачують у причетності до афери з Petrobras. 18 квітня колишній керівник компанії заявив, що спікер Сенату, член ПБДР Ренан Калейрус отримав \$6 млн хабарів від постачальника нафтових вишок. А раніше Верховний суд звинуватив його колегу з нижньої палати Едуардо Кунья в корупції та відмиванні грошей. Ще четверо високопоставлених конгресменів із ПБДР перебувають під слідством (усі вони заперечують причетність до протизаконних дій). Тим часом виборча комісія розслідує питання про те, чи брали Руссефф і Темер гроші з афери Petrobras на свої виборчі кампанії. Якщо підозра підтвердиться, комісія може оголосити дострокові вибори президента та віце-президента. З такими знеславленими друзями та спонсорами Темеру буде важко залучити талановитих управлінців до свого уряду. А ще треба якось балансувати між нагальною потребою в компетентних кадрах і компромісами, необхідними для утворення коаліції в Конгресі, у якому представлені 27 партій.

А тим часом бразильські аналітики прогнозують зменшення ВВП країни на 3–4% вже нинішнього року, і це з Темером на чолі держави. То було б краще, ніж 4–6% із Руссефф, але все ж украй погано. Інфляція може трохи сповільнитися, а валюта — дещо зміцніти. Але відновлення зростання до 2018-го передбачають одиниці, а якщо воно й буде, то дуже повільним. Безробіття до кінця року може сягнути 11% і залишитися на цьому рівні. Директор напряму країн Латинської Америки в консалтинговій компанії Eurasia Group Жоао Каштру Невеш говорить про безліч «незрозумілих невідомих» в економіці. РП уже обійняє «тотальну» опозицію в Конгресі до уряду під керівництвом Темера. Союзники партії серед профспілок і громадських рухів можуть заблокувати дороги або почати загальні страйки, особливо якщо Темер вживатиме заходів для стабілізації економіки, які вони охрестили «неоліберальними».

На відміну від Колора, який не мав особливо помітної народної чи політичної підтримки, у Руссефф вона все ж таки ще є. А третина бразильців, які виступають проти імпічменту, взагалі вважають віце-президента узурпатором. Під час голосування в нижній палаті перед будівлею Конгресу зібралися 26 тис. прихильників Руссефф. Між ними і 53 тис. прибічників імпічменту поліція встановила сталевий паркан. Подібні картини (тільки без парканів) можна було побачити по всій Бразилії. Дехто побоюється, що вони свідчать про розділення країни й загрозу демократії. А в підсумку Темеру світить народне невдоволення, а Бразилії — ризик нових заворушень і подальший економічний спад.

Але є підстави вважати, що шкода від усіх згаданих вище факторів буде не такою вже й великою. Державні інститути Бразилії продемонстрували, що здатні витримувати подвійні удари на кшталт імпічменту вкупі з антикорупційною «Автомишкою».

Верховний суд, хоч і нафарширований призначеннями РП, навіть у гарячковій підготовці імпліменту визначив рекомендації, але не маніпулював законодавством лише тому, що справа стосується президента. Усі учасники процесу дотримували правил. Прихильники президента в нижній палаті обурювалися результатами голосування, однак ніхто не пропонував скасувати його силою. Саме голосування супроводжувалося бурхливими емоціями, виступи не завжди були стриманими, але депутати здебільшого не нехтували правилами парламентської пристойності.

Протестувальники на вулицях також поводитися чемно. Обійшлося без насильства та втручання поліції, не кажучи вже про військо. Натовпи розходилися мирно. Наступного ранку країна повернулася до звичного життя.

Бразильці не любители революцій; у них ніколи не було кривавих переворотів. Їхній «коаліційний президенталізм» виріс із системи, закріпленої в Конституції 1988 року: у ній сильна виконавча влада співіснує з багатопартійним законодавчим органом. Такий лад одночасно і відображає, і підкріплює властиве бразильській культурі прагнення до консенсусу. Партнер консалтингової агенції Prospectiva Саулу Порту зауважує, що партія нинішнього президента ніколи не мала більше ніж 20% місць у Конгресі від 1995 року. Тому керівникові держави доводиться умовляти й заманювати обіцянками широкий спектр союзників, аби забезпечити підтримку своїм рішенням.

Втім, утворення альянсів стримує радикальні поривання. У 1990-х Бразилія повільніше за деяких своїх сусідів (і то неохоче) погодилася на «Вашингтонський консенсус» ліберальних реформ, як зазначає Каштру Невеш з Eurasia. Але не купилася вона й на звабливі пісні крайньої лівої «боліварської революції», яку в наступному десятилітті проводив покійний Уго Чавес.

Коли доводиться вибирати між політичною зухвалістю і стабільністю, Бразилія зазвичай схиляється до останньої. Тому не дивно, що її найшанованіші повоєнні президенти, від Жуселіну Кубічека у 1950-х до самого Лули, були не візіонерами, а швидше «великими комбінаторами». Темер також почуватися за політичними лаштунками як риба у воді. І попередникові Лули Фернанду Енріке Кардозу з ПБДР вистачило досвіду політичних ігор, аби не панікувати, коли РП нав'язала пункт про ініціацію імпліменту до порядку денного нижньої палати після його повторного обрання в 1999 році. Тоді пропозицію рішуче відкинули 342 голосами проти 100. Десятки інших спроб позбутися Кардозу та Лули не дійшли й до цього етапу.

ПРОБЛИСК СВІТАНКУ

Імовірно падіння Ділми Руссефф — результат низки її особистих провалів: економічних помилок, толерування корупції та бездарної політики. Це не означає, що без неї бразильська політика запрацює як належить: через абсурдні виборчі правила, наприклад, майбутнім федеральним депутатам доводиться вести кампанію в усіх штатах. У найбільшому з них мешкає 44 млн осіб. Це готовий рецепт для корупції. А через відсутність мінімального порога для проходження до Конгресу партії надто

роздроблені, мають слабе керівництво й залежні від політичних патронів. Це недоліки в конструкції демократії, але для самої демократії загрози вони не становлять.

Операція «Автомийка» також виявила усю серйозність бразильської ситуації, як і стійкість тамтешніх інституцій. Державні прокурори й судді ввійшли в смак гарантованої їм Конституцією незалежності й скористалися нею сповна. Вони ж таки отримали й нові інструменти. Руссефф домоглася ухвалення законів, які винагороджують визнання власної провини й передбачають жорстке покарання за корпоративну корупцію. Це було незамінним компонентом у розслідуваннях хабарництва у Petrobras; в обмін на пом'якшення кари співпрацювати зі слідством погодилися десятки підсудних. Як пожартував один консультант, нині фірми закривають відділи з хабарів і замість них відкривають управління з дотримання правил.

Називаючи слідчих у справі «Автомийки» організаторами перевороту, Руссефф усе-таки не намагалася їх зупинити, чим викликала помітне невдоволення багатьох своїх союзників. (Рідкісним ляпсусом стала одна спроба захистити Лулу від прокуратури в березні, невдовзі після затримання для допиту. Тоді його призначили шефом президентської адміністрації: ця посада давала недоторканність.) Хоча адміністрація під проводом ПБДР могла б спробувати заблокувати операцію «Автомийка». Але бразильцям украй набридла брудна політика. Колишній президент Кардозу мав рацію, коли сказав нещодавно, що вони повстали б.

Після десятиліть пасивного толерування бразильці наїлися хабарництва по саму зав'язку. Попри слабку економіку, корупція потіснила медицину й безпеку в рейтингу основних проблем. Коли операція «Автомийка» перейде від бізнесменів до по-

СЬОГОДНІ ПОМИЛКИ ДІЛМИ РУССЕФФ ТА МОРАЛЬНЕ ПАДІННЯ ЇЇ ПАРТІЇ СТИМУЛЮЮТЬ ПЕРЕТВОРЕННЯ БРАЗИЛЬЦІВ НА ГРОМАДЯН. ШВИДКИМ ЦЕЙ ПРОЦЕС НЕ БУДЕ

літиків — а Верховний суд незабаром має висунути офіційні звинувачення конгресменам, що наділені імунітетом від переслідування в судах нижчого рівня, — політику можна буде очистити від найбрудніших корупціонерів. А до винесення вироку (на це, не виключено, підуть роки) виборці можуть покарати найгірших на виборах.

РП пробула при владі 13 років. За перше десятиліття її правління зростання добробуту й передова соціальна політика вивели мільйони бідняків у ранг споживачів. Тепер помилки Ділми Руссефф та моральне падіння її партії стимулюють перетворення бразильців на громадян. Швидким цей процес не буде. Керівник одного великого інвестиційного банку прирівнює операцію «Автомийка» до кіміотерапії: «Вона може ослабити Бразилію зараз, але в кінцевому підсумку допоможе їй вижити». Катастрофа президентства Руссефф стала для бразильців безцінним політичним уроком. З часом вона повинна зміцнити засади демократії в країні. ■

Робота в Чехії

Ярослав Пешек

За даними чеської інформагенції ŠTK, промисловості країни не вистачає щонайменше 70 тис. робітників та спеціалістів із вищою освітою в машинобудівній та електротехнічній галузях, хімічній і текстильній промисловості. Відповідно до аналізу Асоціації експертів зараз на чеському ринку праці понад 117 тис. вільних робочих місць. Вирішити цю ситуацію може допомогти «імпорт» робочої сили з інших країн, таких як Україна, В'єтнам, Білорусь чи Росія.

Ситуація складається напружена, адже брак кадрів загрожує всій чеській економіці. Тому чеські виробники та експортери звернулися з листом до членів уряду Чеської Республіки й запропонували кілька варіантів рішень для пришвидшення та спрощення процесу залучення кваліфікованих робітників із-за кордону. Уряд ще в листопаді минулого року схвалив першу частину, а в березні цього року другу частину пілотного проекту «Спрощена процедура працевлаштування кваліфікованих спеціалістів з України». Його мета — полегшити процес подання заяви на отримання дозволу на роботу та довгострокової робочої візи в Чехію.

Згідно з постановою уряду Чеської Республіки реалізацію проекту поклали на Міністерство закордонних справ, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство працевлаштування та соціальних справ, Міністерство промисловості та торгівлі, Міністерство сільського господарства й Координаційний орган управління охорони державних кордонів та міграції. Проектом передбачена річна квота не більше ніж 500 осіб із вищою освітою та 5000 із середньою технічною.

На цьому етапі відповідні установи обговорюють методіку реалізації проекту зі своїми українськими партнерами й уточнюють порядок проведення, адміністративні та організаційні завдання. Адже йдеться про непросту справу. Проект передбачає конкретні правила допуску чеських роботодавців, а

саме: рекомендації міністерства чи асоціації підприємців на один рік; підтвердження номера реєстрації вільного робочого місця; робота в Чеській Республіці щонайменше два роки й сплата тут податків; підтвердження того, що в роботодавця немає заборгованості перед державним бюджетом; договір про прийняття на роботу щонайменше на один рік; підтвердження того, що протягом двох років до подання заяви він працевлаштував на території Чехії принаймні дві особи.

Критерії для участі кваліфікованих спеціалістів такі самі суворі: громадянство України; документальне підтвердження від роботодавця, що спеціаліст має відповідну кваліфікацію; розписка роботодавця про те, що спеціаліст відіграє важливу роль на його виробництві. Заповнити належні анкети потрібно без єдиної помилки, інакше це загрожує виключенням з проекту.

Уже зараз, на самому початку реалізації проекту, стало зрозуміло, що потрібно узго-

ПРОМИСЛОВІСТІ ЧЕХІЇ НЕ ВИСТАЧАЄ 70 ТИС. СПЕЦІАЛІСТІВ У МАШИНОБУДІВНІЙ ТА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНІЙ ГАЛУЗЯХ, ХІМІЧНІЙ І ТЕКСТИЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВІСТІ

дити оцінювання кваліфікації робітника, здійснити нострифікацію дипломів українських навчальних закладів із чеськими. У деяких випадках не завадить підвищити кваліфікацію та пройти курс практичних навчань, зокрема в різних машинобудівних професіях. Необхідно організувати курси чеської мови включно з тематичним спрямуванням на роз'яснення прав та обов'язків громадянина Чеської Республіки та іноземця, що живе в ній.

Згідно з європейськими статистичними даними, середній рівень безробіття в Чехії — 6,1%. Проте в більшості промислово розвинених регіонів рівень безробіття набагато нижчий за 5%. Наприклад, у Празі-схід — 2,5 %, Младі Болеславі — 3,2 %, і такий стан гальмує виробництво.

Тому зараз Чеська Республіка з надією звертається до українських громадян — спеціалістів у багатьох галузях. Проте ніхто не повинен забувати, що це завдасть шкоду Україні. Весь проект потрібно вести так, щоб українські робітники повністю використовували свою кваліфікацію, здобули максимальні практичні й теоретичні знання в Чехії, а невдовзі знову повернулися на Батьківщину й долучилися до розвитку України значно більше, ніж до цього. ■

Чеська промисловість почала активно розвиватися ще в XIX столітті. Уже тоді металообробка, хімічна промисловість, а також текстильна і швейна промисловість були на високому рівні. Цікаво, що найвища концентрація підприємства на початку XX століття була в Судетській області, й саме тому Адольф Гітлер так поспішав долучити її до Третього Рейху. Після Оксамитової революції 1989-го в країні було проведено широкомасштабні економічні реформи: приватизація підприємств, залучення іноземних інвесторів, лібералізація цін і зовнішньої торгівлі. У результаті проведення реформ намітилося зростання промислового виробництва й збільшилися інвестиції, що частково спричинило сьгоднішні проблеми.

Рідкісний вид

Майкл Бініон

Як змінювалася британська монархія за час правління Єлизавети II

ФОТО: REUTERS

Ветеран дипломатії. Єлизавета II здійснила 270 іноземних візитів, чотири рази відвідувала Ватикан і познайомилася з 12 президентами США

Гвардійці в червоних строях і хутряних шапках зіграли «Happy birthday», натовп заспівав, а весела й усміхнена королева, певно, радіючи зміні урочистого тону національного гімну, пройшла повз натовп, що вітав її, погомонила з людьми й вислухала побажання.

21 квітня королеві Єлизаветі II виповнилося 90. Крім того, цього дня вона побила два рекорди британської монархії: по-перше, стала найстарішим за понад тисячу років монархом на англійському престолі; по-друге, править довше за будь-кого з її попередників: уже понад 64 роки. Королева в надзвичайно добрій, як на її вік, формі, щодня виконує всі свої обов'язки, стежить за хаотичною британською політикою, щотижня проводить консультації з прем'єр-міністром, ритуальні церемонії посвяти в лицарі, вручає державні відзнаки британцям, бере участь в урочистих відкриттях нових будівель та пам'ятників, приймає в себе іноземних гостей за обідами та вечереями, а ще досі здійснює закордонні візити. На святкування королівських іменин до Лондона прилетів Барак Обама, дванадцятий президент США, із яким королева познайомилася за своє життя.

У дводенних народних гуляннях, під час яких по всій країні запалено тисячу ліхтарів і проведено

паради з величезною кількістю коней, брали участь більшість британців. Коні — улюблені тварини Єлизавети II: вона розводить їх, захоплюється скачками й досі регулярно відвідує кінні перегони. У церквах відправлялися подячні молебні, на телебаченні транслювалися старі фільми про молоду королеву, яка зійшла на престол 1952-го у віці 26 років, а пошту заповнили тематичні вітальні листівки.

Опитування свідчать, що королева популярна як ніколи. Навіть прихильники переходу Британії від монархії до республіки стверджують, що за її життя про зміну говорити не треба. У чому ж секрет її популярності? Які в неї погляди? Чому ця маленька, стримана, дещо сором'язлива жінка стала символом стабільності й традиціоналізму та досі стоїть на чолі Співдружності, що охоплює чверть населення світу?

Повагу викликає тривалість її перебування на троні. За цей час королева рідко хибила (хіба що 1997 року, коли загинула принцеса Діана) й добре давала собі раду з мінливою громадською думкою. Їй вдається лишатися поза політикою, тож дуже мало її підданих знає погляди Єлизавети II на такі серйозні конституційні питання, як незалежність Шотландії, членство Великої Британії в Європейському Союзі, імміграція, одностатеві шлюби, легалізація абортів, а

також на цілу низку соціальних питань, які до невпізнанності змінювали політику, економіку, світогляд та етнічний баланс країни протягом останніх 60 років. Королеву вважають нейтральним символом державності, не пов'язаним із жодною фракцією чи політичною течією, а її величезний досвід у міжнародних справах не може зрівнятися з досвідом жодного іншого чинного глави держави у світі.

Вражає і статистика її правління. Єлизавета II знала й консультувала кожного британського прем'єр-міністра від часів Вінстона Черчилля. Девід Кемерон — дванадцятий прем'єр. Народився він набагато пізніше, ніж вона зійшла на престол. Королева відвідувала кожну щорічну церемонію відкриття парламенту, крім 1959-го, коли була вагітна принцом Ендрю, і 1963-го, коли на світ мав з'явитися принц Едвард. Вона давала королівську згоду на понад 3,5 тис. законів, ухвалених парламентом. За час її правління змінилося сім архієпископів Кентерберійських — духовних очільників англійської церкви, номінальною главою якої є королева. Вона приймала в Об'єднаному Королівстві двох пап і чотири рази сама відвідувала Ватикан. А ще «спустила на воду» 21 корабель, позувала для понад 130 портретів, прийняла на садових вечірках 1,5 млн гостей, тримала 31 песика породи коргі, роздала 90 тис. різдвяних пудингів людям, які за цей час працювали при дворі, її фотографії прикрашені 300 поштових марок у світі.

Величезний досвід Єлизавети II на чолі Великої Британії підкреслює зовнішньополітична діяльність. Королева здійснила 270 іноземних візитів, зокрема 113 державних та офіційних, прийняла понад 100 представників інших держав, а також провела безліч прийомів президентів і прем'єр-міністрів. Як глава Британської Співдружності 53 країн і глава держави ще 14 країн, зокрема Британії, вона відвідала Австралію 16 разів, Канаду 22 рази, Ямайку 6 разів і Нову Зеландію 10 разів.

Вік поступово дається взнаки, і королева менше їздить, намагається не підніматися вгору сходами й делегує синові дедалі більше королівських обов'язків. Однак про зречення немає й мови. Це

означає, що після смерті матері принц Чарльз, якому невдовзі виповниться 70, стане найстаршим у світі монархом, який вступав на престол. Чи переживе монархія Єлизавету II? Без змін, вочевидь, не обійдеться. Єлизавета — людина минулих часів. На відміну від неї принц Чарльз висловлюватиме свої погляди відвертіше, що може призвести до конституційних суперечностей. А от його син принц Вільям нещодавно заявив, що братиме приклад із бабусі. Крім того, британський монарх може втратити ста-

ЗАВДЯКИ СТАБІЛЬНОСТІ, ЯКУ ЗАБЕЗПЕЧИЛА ЄЛИЗАВЕТА БРИТАНСЬКОМУ КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЛАДУ, ЩО НИНІ ПЕРЕЖИВАЄ БЕЗПРЕЦЕДЕНТНІ ВИПРОБУВАННЯ ЧЕРЕЗ ПИТАННЯ ЄС І ШОТЛАНДІЇ, ВЕЛИКА БРИТАНІЯ НАВЯРЯД ЧИ СТАНЕ РЕСПУБЛІКОЮ

тус глави Співдружності, та й ритуали Букінгемського палацу, напевне, не збережуться в незмінному вигляді. Однак завдяки стабільності, яку забезпечила Єлизавета британському конституційному ладу, що нині проходить безпрецедентні випробування через питання ЄС і Шотландії, Велика Британія навряд чи стане республікою, хоч би якими були аргументи стосовно демократичної легітимності устрою.

У світі лишилося не так багато монархій. Ще менше з тих, що збереглися, досі мають політичну владу — такі здебільшого на Близькому Сході. Сучасні монархи — це переважно глави держав за Конституцією, які пристосувалися до нових обставин. Більшість із них брали приклад із Єлизавети II, яка поступово змінювала монархію, але зберігала видимість спадкоємності її традиції. Довше за неї править тільки король Таїланду Пхуміпон. 1947 року у відомій промові з нагоди святкування свого 21-го дня народження в Південній Африці принцеса Єлизавета пообіцяла присвятити життя, «хоч би яким довгим чи коротким воно було», служінню Британській імперії та Співдружності. Ніхто тоді навіть не уявляв, яким довгим буде це життя. ■

Телеканал журналістських розслідувань ZIK

Втомився від хабарництва та кругової поруки?

Наша гаряча лінія 0-800-500-945

Усі дзвінки зі стаціонарних і мобільних телефонів у межах України безкоштовні

Солвіта Кресе:

«Питання про ідентичність Європи знову набуває нетривіального значення»

Міжнародний куратор виставки сучасного мистецтва країн Північної Європи, Балтії та України «Ідентичність. За завісою неоднозначності», яка нині триває в Національному художньому музеї України, Солвіта Кресе розповіла *Тижню* про арт як потужний рупор кожної країни на міжнародній культурній арені, вплив монументів на публічний простір та громадську думку й декомунізацію.

Яке місце на мапі культурних подій Центрально-Східної Європи, присвячених сучасному мистецтву, посідає виставка «Ідентичність. За завісою неоднозначності», котру ви курируєте спільно з колегами з НХМУ? Чому темою обрано питання тожсамості?

— Ідеться про найбільшу за останнє десятиліття ретроспективу сучасного мистецтва країн Балтії, до якої долучилися також скандинави та українці. Проект починався з певного політичного жесту, коли мене запросили посольства скандинавських і балтійських держав у Києві. Це сталося восени 2014-го, фактично за рік після подій Революції гідності. Первинним наміром цих дипломатичних установ було засвідчити свою підтримку Україні, у якийсь спосіб донести меседж про те, що всі вони хочуть бачити її на шляху до Європи й трактують як частину європейського світу. Коли робота над проектом лише починалась, я думала, як сформулювати концепт експозиції таким чином, щоб поєднати настільки різні на перший погляд країни. Балтія, Скандинавія та Україна не видаються аж такими близькими політично, економічно й культурно. Спільність цього ареалу в тому, що всі згадані терени лежать на північній периферії Європи, є географічним помежів'ям. Оце роздоріжжя між різними світами і впливає на їхню долю.

Після 2014 року концептом, на якому зосередилась увага творців виставки, стала ідентичність. Річ у тім, що, готуючи арт-проект, я зустрічалася з вашими співвітчизниками й практично всі наші розмови так чи так стосувались анексії Криму, війни на Донбасі, промивання мізків російськими медіа, належності до «руського міра» чи тих цінностей, обороняти які українці вийшли на майдани своїх міст два роки тому. Багато змін сталося і в самій Європі, зокрема розпочалася міграційна криза. Континент загалом і країни Скандинавії та Балтії зокрема постали перед потребою перегляду тих своїх цінностей, котрі раніше багато хто сприймав як банальну даність, доки не зіткнувся з представниками інших культур, наприклад сирійськими біженцями.

Спілкувалася
**Ганна
Трегуб**

ЄС знову повертається до питання про кордони, встановлення меж у контексті Шенгенської зони. Питання про ідентичність Європи знову набуває нетривіального значення, бо гострою є потреба відповіді на нього. Усе це робить нашу виставку цікавішою. 2014 року, на стадії творення її загальної концепції, всі розуміли, що Україна далі рухатиметься в бік Європи, але от чим є та Європа та її майбутнє, куди ми йдемо разом, відкрите питання. Усе це визначило загальний дискурс, навколо якого сформовано виставку.

Цей проект — певна спільна заява щодо майбутнього. Нам не дано чіткого бачення, яке воно. Щось ми успадковуємо від минулого, щось конструюється згори, але завжди постає питання про відчуття й почуття кожної окремої особи. Ідеться про належність не лише до якоїсь геополітичної зони, а й до конкретної статі тощо. Це справді цікаво: що для кожного жителя, наприклад, вашої країни важливіше — соціальна роль, гендерна чи етнічно-національна? Річ у тім, що кожен запитує про себе самого.

КОЛИ «ВОЖДЬ» СТОЇТЬ НА ЦЕНТРАЛЬНІЙ ПЛОЩІ ВАШОГО МІСТА, ВІН ПРИСУТНІЙ ДЛЯ МІСТЯН І СУСПІЛЬСТВА В ПРОСТОРІ НЕ ЛИШЕ ФІЗИЧНОМУ, А Й МЕНТАЛЬНОМУ. ЦЕ ПОТУЖНА ФІГУРА, ЯКА ВПЛИВАЄ НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ

Хто ті три десятки авторів, роботи яких репрезентовано?

— Щоразу, коли доводиться курирувати виставки, намагаюся зробити їх як дещо у формі розповіді чи окремого есе, тобто знайти отой наратив, який пронизує кожну з них наскрізь. Однією із центральних тем експозиції є міграція. На виставці показано роботу «Сад незадокументованих» фіна Калле Гамма та іранського курда Джаміля Камангера, що вже понад 20 років мешкає у Фінляндії. Це рослини, які були незадокументовано ввезені до ЄС, — своєрідний символ мігрантів і біженців. Спроба привернути увагу до того, як ті люди почувуються в країнах, де їх подекуди не хочуть бачити. Меріч Алгюн Рінгборг, туркенья за походженням, збрала докупи всі ті аплікаційні форми й документи, які треба заповнити, щоб отримати візу. Іноді цей процес забирає місяці. Дуже принизливими є запитання, поставлені в цих формах до апліканта, ім'я та прізвище якого потім у документах пишуть неправильно. Худож-

ниця, окрім того, порушує проблему ролі мігрантів у суспільстві, їхніх переживань та емоцій.

Біту Разаві, яка походить з Ірану, але вже довго живе у Фінляндії, у київському аеропорту зупинили й доволі довго розпитували українські прикордонники, бо вона мусульманка з іранським паспортом. Цікаво, як це дзеркало викривлюється, бо ж українці самі доволі часто потрапляють у такі ситуації, як Біта. Вам теж доводиться проходити через візові процедури, і на вас також не завжди приязно дивляться охоронці кордонів різних європейських країн.

Катріна Нейбурга з Латвії намагається розповісти про патріархальне суспільство, котре поки що є доволі сильним як у неї вдома, так і в Україні. Гудрун Гасле показує історію молодої матері, яка має проблему дислексії. Перше, що бачить кожен відвідувач виставки, — це величезне панно Романа Мініна під назвою «Килим обіцянок». Автор демонструє міфологію Донбасу, пастку несправданих обіцянок, у яку потрапили тамтешні жителі. Якщо не знаєш, хто автор цієї роботи, інколи видається, що малював Дієго Рівера. Вибираючи твори українських митців для проекту, я зупинилася на роботі Мініна в так званому суворому стилі, у якому творили в 1950–1960-х роках (згадаймо іконологію радянського мистецтва). Цікаво, що українські митці теж намагаються якимось працювати з минулим. Я кажу про роботу «Відкритої групи» під назвою «Ті самі місця» — специфічний проект у публічному просторі, який показує те, що колись було банерами, а тепер просто не виконує своєї функції, знищене, прилаштоване для іншої мети. Робота про Придністров'я Крістіни Норман відсилає до ситуації з анексованим Кримом, його майбутнього й показує, як у невідомій «ПМР» конструюють імідж держави, які атрибути й символи для цього використовують. Здається, вони там бавляться в якусь дивну гру, коли за символами нічого немає. У своїх фільмах часів нацистського режиму Лені Ріфеншталь показала технологію того, як візуальними засобами творять видимість політичної величі. Фільмуючи вона встановлювала камеру під малим кутом, тому, скажімо, показані нею статуї бачаться такими величезними, могутніми. Крістіна Норман теж торкається цього питання, розкриває нам, де техніка створення симулякрів дає в результаті не велич та образ могутності, а відвертий анекдот.

В Україні триває декомунізація, тож не вщухає і дискусія про адекватні їй практики щодо мистецьких об'єктів радянської доби. На що, коли відштовхуватися від досвіду Латвії та інших країн Балтії, у цьому контексті конче потрібно звертати увагу?

— Як на мене, у цьому процесі можна чітко виокремити принаймні два вектори. Перший стосується пам'ятників Леніну та іншим діячам радянського часу, які створюють своєрідні «місця сили» в публічному просторі. Не хочу, аби те, що зараз скажу, сприйняли за вияв мого суб'єктивного містицизму або щось, але це факт: коли «вождь» стоїть на центральній площі вашого міста, він присутній для містян і суспільства у просторі не лише фізичному, а й ментальному. Очевидно, в Україні чули про гучний скандал довкола перенесення пам'ятника загиблим у Другій світовій війні радянським солдатам із центру Таллінна на тамтешній військовий цвинтар у 2006 році, супроти якого виступила російська громада Естонії. Крістіна Норман, про яку я вже згадала, спробувала дослідити цю ситуацію. Вона створила маленьку копію переміщеного монумента й установила її там, де він раніше був. Дивно, але люди несли до цього маленького пам'ятника квіти, як і раніше. Таким чином, будь-який монумент є вмістилищем смислів, спогадів та емоцій. Хоч-не-хоч, це потужна фігура в публічному просторі, котра впливає на громадську думку, функціонує як провідник змістів, здатних змінити позицію та погляди суспільства.

Що ж до другого вектора, то українці вкрай обережно і скрупульозно мають ставитися до свого культурного спадку. У Києві дуже багато красивих мозаїк середини минулого століття, яких ні в нас, ні в Таллінні немає. Дивлюся на них і думаю: а де ж у цих творах мистецтва ота політична, силова гра, про яку стільки чую від ваших співвітчизників? Хоча така правда, що до них авторам довелось вплітати радянські мотиви. Але вибивати з мозаїк червоні зірки — це не вихід із ситуації.

Не тільки для країн Балтії, а й для всієї Східної Європи процес декомунізації активував питання про те, за якими критеріями відрізняти справді мистецький об'єкт, котрий треба зберегти, від ідеологічного сміття. Вирішувати й категоризувати в цій ситуації мають фахівці — художники, архітектори, а не чиновники відповідно до тієї планиди, яка на них зійде. Але радянський ідеологічний статуарний непотріб слід поприбирати, особливо із центральних вулиць та площ міст.

В Україні сучасне мистецтво існує завдяки приватним ініціативам. А як йому ведеться в країнах Балтії та Скандинавії? Чи долучається там до його розвитку держава?

— У країнах Балтії та Скандинавії сучасний арт доволі глобалізований. Річ у тім, що тамтешні художники часто змінюють місце проживання, мандрують із країни до країни, і це справляє свій вплив. Мене більше цікавлять місцеві вияви й теми, які порушує сучасне мистецтво. Коли в 1991 році країни Балтії здобули незалежність, їхнє мистецтво стало дуже цікаве міжнародній громадці. Потім цей інтерес потроху згас. Його нова хвиля здійнялася після того, як 10 нових держав 2004 року приєдна-

Солвіта Кресе — арт-куратор й арт-критик із Риги. Від 2000 року — директор Латвійського центру сучасного мистецтва. Ініціатор, а також у 2009–2015-му куратор щорічного фестивалю сучасного латвійського мистецтва Survival Kit. На 56-му Венеційському бієнале (2015) була комісіонеркою павільйону своєї країни.

лися до ЄС. Як на мене, сучасні митці Балтії вловлюють найменше напруження й реагують на нього. Скандинави роблять це меншою мірою — з огляду на історичні обставини (бо вони ніколи не були частиною радянського світу). Але сучасний арт усюди такий: він то втрачає, то знову привертає увагу.

Різниця є і в системах фінансування мистецтва, зокрема сучасного, між країнами Скандинавії та Балтії й Україною. Держави європейської Півночі мають дуже широкі можливості підтримки для цієї сфери, багато інституцій: від музеїв сучасного мистецтва до творчих просторів у містах, грантові програми для художників. Динаміка репрезентації новочасного скандинавського арту в світі свідчить про те, що дуже багато залежить від названих інституцій. До того ж ідеться про частину тамтешньої культурної політики на державному рівні. Скажімо, щоб зробити промоушн найновішого мистецтва, влаштовують Скандинавські дні в Нью-Йорку. На ці проекти, їх рекламу (щоб про таку подію знав кожен), є всі ресурси: від людських до фінансових. Культурна політика багато в чому поєднана із загальнодержавною і стає в пригоді, коли ці країни хочуть посилити свою присутність у цікавому їм регіоні.

СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО Є ТИМ ПОТУЖНИМ ГОЛОСОМ, ЯКИЙ АРТИКУЛУЄ ІНДИВІДУАЛЬНІ ПОГЛЯДИ, ДУМКИ СПІЛЬНОТ, ІДЕОЛОГІЇ. У ПИТАННІ ПОБУДОВИ ДЕРЖАВИ ВОНО ПАРТНЕР, А НЕ ВОРОГ

Балтійські — мають трошки іншу ситуацію. Культурних інституцій, які опікуються сучасним мистецтвом, там не так багато, як у Скандинавії. У Латвії, наприклад, досі немає музею сучасного мистецтва. У нас діє Фонд культурного капіталу, який долучається до фінансування сучасного арту, проте на рівні держави ми не маємо достатньо потужної культурної політики з промоушном своїх митців за кордоном, як скандинави.

Україні гостро бракує всіх тих інструментів, що існують у балтійців та північноєвропейців, коли йдеться про мистецтво, зокрема сучасне. Складається ситуація, коли ваших модерних митців більше й краще знають за кордоном, ніж удома. Не вистачає платформ для експозицій, фінансової підтримки. Ви маєте багато чудових фахівців, талановитих художників, але й не менше вузьколюбних бюрократів та політиків. Мені інколи здається, що в Україні повинне змінитися ціле покоління, щоб митці, публічні особи та чиновники знайшли спільну мову й започувалися представниками спільного простору. Коли це станеться, з'явиться нова українська культурна політика, яка робити-

ме промоушн якісного вітчизняного мистецтва, зокрема сучасної його складової, у світі.

Чи є в сучасному артi місце емоціям? Вони допомагають достукатися до глядача чи, навпаки, ускладнюють сприйняття того чи того мистецького об'єкта?

— Мене як директора латвійського Центру сучасного мистецтва часто запитують, особливо десь у глибинці моєї країни: «Що таке оце ваше сучасне мистецтво?». Одна з найпростіших відповідей: воно є мовою сьогодення, яка послуговується ширшим, ніж у попередні часи, технічним інструментарієм. Емоції — серед найсильніших слів у словнику сучасного арту. Власне, він сам собою не спрямований на створення якихось елегантних об'єктів, котрі відносять нас до ідеї XIX століття про те, що мистецтво — це «про красу». Так само він усупереч канонам позаминулого століття не націлений на розвагу й не копіює реальності, мов фотографія, один в один. Мені здається, передусім сучасне мистецтво має на меті висування певних питань, навіть якщо й не дає на них прямої відповіді. Йдеться про запитання, проблематизацію, а не про щось інше.

Для балтійців і скандинавів сучасне мистецтво — феномен, завдяки якому можна репрезентувати свою культуру за кордоном, провадити певну зовнішню культурну політику, чого досі не відбувається в Україні. Як подолати несерйозне ставлення на урядовому рівні до нього, аби не втратити ще одного каналу репрезентації своєї держави у світі?

— Сучасне мистецтво розмовляє з людством новою, актуальною мовою. Творчість литовця Мікалоюса Чюрльоніса — це наше минуле, до якого ми так чи так звертаємося, але не думаю, що нині романтичні пейзажі, на які вплинув напрям символізму, актуальні. На початку XX століття все бачилось інакше, бо символізм був тоді сучасною мовою художньої виразності. Сьогодення вимагає від нас говорити його мовою, яка є дуже потужною. Політики справді недооцінюють мову сучасного мистецтва. Погляньте, що сталося в Росії: частина художників потрапила до в'язниці, бо у своїх творах показувала власну, а не накинугу згори позицію. У РФ бояться сучасного арту та його мови. Багато російських галеристів тихо закривають свої салони в російських містах і виїжджають разом із артефактами за кордон. До Риги вже перебрався багато представників російського середнього класу, втікаючи від режиму Путіна. Вони потрошку відкривають свої галереї на новому місці. Так чи так сучасне мистецтво є символом демократичного ладу. Коли починається цензурування мистецької творчості, це значить, що ситуація на певних теренах, де таке відбувається, стає загрозливою. У Північній Кореї немає ніякого сучасного мистецтва. Трошки краща ситуація на Кубі, де нещодавно з в'язниці звільнили Таню Бругеру. Цей карибський острів потрошку демократизується. Сучасне мистецтво є тим потужним голосом, який артикулює індивідуальні погляди, думки спільнот, ідеології. Тому політики мають серйозніше на нього зважати, приділяти більше уваги культурній політиці. У питанні побудови держави воно партнер, а не ворог. ■

«Книжковий Арсенал»: українське чи якісне?

Анастасія Левкова

Якщо в попередні два десятиліття українські книговидавництва щороку готувалися до однієї великої події — Форуму видавців у Львові, то в останні кілька років додався ще один гігант — «Книжковий Арсенал», який за короткий період переріс усі дотеперішні ярмарки-фестивалі в Києві. Чи цілком він перевершив Форум, чи став йому конкурентом, а чи радше партнером, думаю, відповідь залежить передусім від респондента.

«Книжковий Арсенал» багатом подobaється насамперед простором, який пропонує будівля «Мистецького Арсеналу». Саме як територію ярмарку його навряд чи випадає порівнювати із львівським Палацом мистецтв: на «Арсеналі» багато місця, вільніше дихається, ходиться й купується, тож усе бачиться цивілізованішим. Що ж до фестивалю, то зручнішим може здаватися таке: усі події відбуваються в одному корпусі й не варто бігати містом поміж будівлями. Утім, єдине приміщення є водночас недоліком: у неізолюваних локаціях складно вести розмови, читати тексти.

Цьогоріч «Арсенал» мав більше подій, ніж досі. З одного боку, це привід пишатися, а з другого — дублювання недоліку львівського Форуму: кілька[надцять] синхронних заходів спричиняються до того, що зацікавлені не потрапляють на жоден. Останніми роками Літфестиваль Форуму з'їдає сам себе, і якщо «Арсенал» не зупиниться в нарощуванні кількості дійств, то так само ризикує самопоглинутися.

Імовірно, ці два майданчики могли б почуватися конкурентами, але вони добре розведені як у часі, так і в просторі, тож, як на мене, розвиваючись, кожен із них має шанси заповнити свою нішу й доповнювати інший. Утім, завершення «Арсеналу» — привід не лише покритикувати-порекомендувати, а й подивитися на український книжковий ринок у його цілісності. Черги в десятки метрів біля входу переконують у тому, що інтерес до книжкової культури не спадає, а тримається на рівні останніх двох років. Чи пов'язано це зі спалахом патріотизму й бажанням підтримати вітчизняне книговидавництво? Важливий момент: куратори ярмарку й фестивалю відбирають видавництва-учасників та заходи — і це забезпечує відповідний рівень. Тут не натрапиш на книжки у форматі «до пан склепав». І, можливо, одна з найважливіших заслуг «Арсеналу» в тому, що він намагається підтримувати інтерес споживачів до культури не на базі того «патріотизму», котрий утілюється в гаслі «Купуй українське!». Українське неякісне можна не купувати й критикувати, головне — критикувати конструктивно й порівнювати його зі зразками культури світової, при цьому розуміючи, що й «там» не все ідеально. Я ска-

зала б, що вимовляти гасла «Купуй українське — воно класне!» чи «Підтримай українську книжку!» має стати соромно, адже наголошувати на очевидному непристойно, і це тільки понижує рівень того, що закликають придбати.

Більшість оглядачів відзначає велику кількість перекладів, що з'явилися друком під «Арсенал-2016». Справді, останнім часом помітно, що ринок перекладної книжки став системнішим: якщо раніше із зарубіжного друкували переважно те, про що вдалося сердито й дешево домовитися, то нині видавці намагаються добирати найважливіші зразки класики та найпопулярніші — сучасної прози. Цікаво, що в останній рік деякі топи мережі Книгарень «Є» з перекладної літератури збігаються з рейтингами польських книжкових магазинів. У цьому я вбачаю ознаку наближення українських запитів і смаків до європейських. Але, на жаль, певні видавництва, навіть ті, що декларують власний розвиток та курс на адекватну відповідь потребам сучасних читачів, не дбають про досконалий переклад і редактуру, не розуміють, що без цього книжка не є якісною. Це ганьбить не лише саме видав-

УКРАЇНСЬКЕ НЕЯКІСНЕ МОЖНА НЕ КУПУВАТИ Й КРИТИКУВАТИ, ГОЛОВНЕ — КРИТИКУВАТИ КОНСТРУКТИВНО Й ПОРІВНЮВАТИ ЙОГО ЗІ ЗРАЗКАМИ КУЛЬТУРИ СВІТОВОЇ

ництво, а й увесь книжковий ринок країни. Що ж до українських авторів, то на тлі перекладної художньої прози вітчизняна за кількістю назв цього року представлена бідно; якісні новинки із цієї ніші були, але їх неважко перелічити на пальцях. Може, тому, що популярнішим став нон-фікшн? Чи тому, що важливо популяризувати й переосмислювати власну класику? А може, стало зрозуміло, що так, як досі, писати вже годі, а розуміння, як варто робити це нині, приходить поступово?

Літературознавець Ростислав Семків нагадує, що зазвичай після буму перекладів настає розквіт власного письменства, і періодизація розвитку української літератури це підтверджує. Хтозна, не виключено, автори нової хвилі вітчизняної прози зачалися і вичікують слушного моменту? Набираються сил? Учитуються в перекладні новинки, осмислюють теми й методи, відповідні запитам сучасних читачів-українців?

Хотіла б сподіватися, що за кілька років наша сучасна проза вже нагадуватиме не плюскіт в озері, а плин повноводої ріки. ■

Альтернативна Корюківка

Олександр Стукало

Як формується культурний шар у поліському райцентрі

Без радянської ностальгії. Пам'ятника Леніну тут немає вже понад 20 років, натомість волонтерство у тренді

Ми мало знаємо свою країну. Щойно випадає нагода, беремо квитки й рушаємо дивитися на чужі землі, купаємося там, засмагаємо, фотографуємо варті уваги пам'ятки. Потім пишемо путівники, ділимося досвідом, показуємо знімки. У довідниках для туристів часто попереджають: метрополія та центральні шляхи — це, звісно, добре, але якось аж надто нудно. Романтика — на узбіччі цивілізації! Їдьте в села, де смачніше, барвистіше й радісніше! Там живуть щирі, привітні люди без прагнення заробити на кожному гостеві!

Дуже корисна порада, до речі. Не лише щодо чужих країн, а й щодо своєї. Адже в Україні часто діє той самий принцип: найцікавіше не завжди в мегаполісах.

Про культуру районних центрів у столиці говорять мало. Явища на периферії автоматично визнають менш цінними та якісними. Інформаційна ієрархія часто спричиняє відповідний вектор аксіології: події та об'єкти, розкручені в медіа, мозок автоматично сприймає як репрезентативні, отже, добротні. Якщо про вас мовчать, ви не варті розмови? Не завжди. Ви просто не потрапили в культурний мейнстрім — плід медіа-ринку й мінливих смаків аудиторії. Їх треба виховувати, публіку теж, але не забуваймо: самим мейнстрімом ситий не буде.

Якщо скласти умовний рейтинг областей, орієнтуючись на частоту згадок у центральних медіа про їхні культурні рухи, у ньому теж будуть свої лідери й аутсайтери. «Туристично-фестивальні» регіони йтимуть попереду, а замикатимуть ряд, звісно, аграрно-видобувні краї, де люди переважно думають про річний цикл, а не про нову музику чи моду. Чернігівщина в тому рейтингу буде аж ніяк не перша. У народній свідомості це край лісів і картоплі, а не книжок та музики. Але час не стоїть на місці, й навіть у найнеочікуваніші місця приходить панівний рушій культури в сучасній Україні — волонтерський рух, ніким не спонсорований, стихійний, вибудований на ентузіазмі й бажанні щось змінити.

За 70 км на північний схід від Чернігова серед партизанських лісів стоїть містечко Корюківка. Засноване в XVII столітті, аграрне, мало кому за межами області відоме. 1943 року за два дні його спалили дощенту, знищивши близько 7 тис. мешканців. Про ту трагедію майже не знають, її довго замовчували, самі корюківці мають щодо неї власну, не дуже вигідну для шанувальників Радянського Союзу, думку (коли поліцаї та німці нищили містечко, поблизу зачався значно більший загін партизанів, але не втручався, бо очікуваний «народний гнів» після спалення був важливіший, ніж порятунок Корюківки). І, мабуть, тому тут радянських симпатиків точно менше, ніж у сусідньому Щорсі. Леніна в райцентрі (знову-таки на відміну від Щорса) немає вже дуже давно: бронзового вождя вкрали чи то наприкінці 1980-х, чи то на початку 1990-х, і слід його загубився назавжди. На вулицях містечка можна побачити численні національні прапори, жителі через соцмережі збираються й підтримують солдатів та українських в'язнів у Росії, у бібліотеці є куточок, присвячений АТО, ентузіасти Володимир Онишук та Олександр Гаврюш уже п'ять років очолюють ГО «Альтернатива» (судячи з відгуків та фактів, це основний «агент змін» у містечку). До всього Олександр іще й продовжує родинну традицію, працюючи разом із батьком на сімейному підприємстві «Гаврюш і сини». Але про все по порядку.

У Сашка три вищі освіти. Перша — семінарська (він із родини баптистів), після якої отримав диплом, котрий не визнають в Україні. Друга — педагогічна. Третя — економічна, здобута, коли хлопець усвідомив, що хоче піти шляхом батька. Після «класичного» для вчителя в районному центрі розвитку сюжету, себто коли роботи молодому фахівцеві, крім епізодичних заробітків в інтернеті, не знайшлося, юнак пристав на татову пропозицію взятися за домашню кухню та випічку. Підприємство Гаврюші започаткували дав-

Модернізація. Районна дитяча бібліотека зусиллями небайдужих стала сучасним арт-центром

ніше, іще на початку 2000-х, але родинним, як каже Сашко, воно стало тільки тоді, коли він із дружиною осів у Корюківці й почав допомагати батькові в його маленькій справі. Крім Гаврюшів, у містечку випічкою не займався узагалі ніхто. Спершу в сімейних магазинах продавали різну кулінарію, а після появи в райцентрі перших супермаркетів стало зрозуміло: для конкуренції потрібна реорганізація. Родина підприємців узялася випікати хліб.

Крім родинного хліба в торговельному закладі підприємства «Гаврюш і сини» є ще один нестандартний момент: покій, стилізований під міське корюківське помешкання початку ХХ століття. Ідеш коридором, минаєш одну «магазинну» кімнату, другу, повертаєш — і потрапляєш у відповідний антураж. Старі родинні фото на стінах, телефон, друкарська машинка, столик, платівковий програвач. Скромно, але вишукано, без пихи, рюшів і надміру елементів — так, щоб нічого зайвого не впадало в око. На шинквасі книга відгуків і кавовий автомат. Фоліант наполовину списаний.

«Стиль цієї кімнатки — наслідок моїх уподобань у літературі, захоплення 1920-ми роками й, зокрема, Валер'яном Підмогильним, — каже Сашко. — Якоїсь миті я збагнув, що пересічна людина знає більше про українське село початку століття, ніж про українське місто. Країну переважно асоціюють із селянством. Закортіло змінити цей погляд. Хоч і непросто було. Рушники, вишиванки й вертена вже набридли. Хотілось артефактів міста, а їх катма. Удома знайшли радіолу, полагодили й тепер крутимо музику. Фотографії старого міста брали в музеї, але їх теж мало, бо через неоднозначну трагедію 1943 року Корюківка стала табуваною в радянський час. Кілька людей принесло старі валізи й телефони. Не 20-ті, але бодай якась старовина... Робили з того, що мали. До всього я вирішив популяризувати дослідження свого роду й історії. На це надихнув роман Валерія Шевчука «Тіні зникомі». Ми знайшли старі фото батьків, дідів. Справу прадіда, якого свого часу репресували за віру, навіть вдалося роздобути в СБУ. У цій кімнаті змішалось місто 20-х із минувиною роду Гаврюшів до четвертого покоління. Усі, хто тут бував, кажуть, що нічого подібного в околицях і взагалі в райцентрах не бачили. Свої, місцеві, загалом не дуже пишаються, та й традицій родинних походів у кав'ярню в нас поки що нема. Але я вірю: для тих, хто може чи хоче культурно розвиватися, треба насамперед створити умови. Це стосується й кімнатки, й кав'ярні, й ідеї маленької бібліотеки в ній, щоб читати за обідом».

Сашкові Гаврюшу допомагає його однокурсник і давній друг Володимир Онишук, який, приїхавши до Корюківки на запрошення, лишився тут жити й розвивати культурні ініціативи. Після нетривалих спроб знайти себе в учительованні й громадському харчуванні Володимир зрозумів, що його царина — суспільна діяльність. Створивши організацію «Альтернатива» у 2011-му, вже наступного року Онишук разом з іншими активістами взявся за перший проект — установлення дитячого майданчика. Влада й громада, як каже Володимир, чи не вперше об'єдналися для спільного результату.

«Звісно, у кабінетах не дуже вірили, що в нас, міської молодіжної організації, щось вийде. Ми придбали опломбовані скриньки для збору коштів, розстави-

Без провінційної нудьги. Активісти влаштовують цікаві й пізнавальні заходи не лише для дорослих, а й для наймолодших мешканців містечка

ли їх і за два літні місяці зібрали близько 20 тис. грн. Майданчик було зроблено», — згадує Онишук.

Зараз, до речі, «Альтернатива» планує допомогти з облаштуванням у Корюківці скейтмайданчика, на який навіть знайшлися гроші. Після першої вдалої справи були відкриття відремонтованого приміщення для дитячих і молодіжних клубів, прибирання міських парків, закупівля дитячих книжок для бібліотек на кошти, які зібрав завдяки своїм виступам вертеп від «Альтернативи» (так, він там є — справжній, народний, незвичний для Полісся, але вже знаний і популярний у Корюківці).

«Вертеп був поза місцевими звичаями, але прийняли його на ура, — розповідає Володимир. — Для постановки ми обрали канонічний сценарій XVIII століття: прихід трьох царів до малятка Ісуса, спроби Ірода вивідати, де новий цар, убивство немовлят і покарання Смертю. Вертепна дія переможувалася дружньою колядою та щедрими віншуваннями. Ми виступили в районній бібліотеці, у редакції газети «Маяк», у лікарні, у сільських школах. У жовтні 2014 року в тій-таки бібліотеці відбулася зустріч активістів «Альтернативи» з акторами Чернігівського молодіжного театру та презентація проекту Спільки української молоді й Національного фонду на підтримку демократії NED — родинного театру «Під дахом». У наших драматургічних постановках грають і дорослі, і діти, кожен може спробувати себе в різних амплуа. Першу виставу ми показали на Різдво, на черзі Великдень. Разом із тим-таки фондом запроваджуємо наш найсвіжіший проект «Bookіторія»: перетворюємо читальну залу районної дитячої бібліотеки на арт-простір для хлопчиків та дівчаток, адже такі заклади, якщо вони не крокують у ногу з часом, нині просто занепадають і не виживають. Ми хочемо перетворити морально застарілу бібліотеку на лекторій, арт-майстерню чи маленьку глядацьку залу, поклейти нові шпалери, зробити світло, оновити приміщення».

Володимира й Олександра в місті знають, і на події, які вони організують, збирається чимало людей (автор цього матеріалу бачив на власні очі). Дорослі, скажімо, йдуть слухати гостей у бібліотеку, яка скоро стане «Bookіторією», а діти зручно вмошуються за новими комп'ютерами (і навіть не всі бавляться в ігри — деякі щось шукають або читають). Перевага ініціаторів у маленьких містах: про них одразу всі дізнаються, і не треба витрачатися на піар. ■

Розіпни!

Станіслав Васін

Не так давно інформаційний простір України сколихнула новина про можливе відновлення пенсійних виплат тим, хто зараз проживає на окупованій території. Із цього меседжа почав свою роботу уряд нового прем'єра, який уже встиг від нього (меседжа) відхреститися. І це цілком звично для будь-якого політичного середовища. Незалежно від того, чи то був лише піар-хід та популізм, чи в майбутньому виплати все ж таки нараховуватимуть, цікавить і тривожить інше. А саме реакція споживача, на якого вже давно перетворився рядовий «житель» соціальних мереж. Сотні картинок із сепаратистських мітингів, тисячі лайків під написами «дулю вам, а не пенсії» і вже традиційні крики «розіпни!» від топ-блогерів цих мереж. Що ж, дозволю собі сколихнути національну пам'ять деякими моментами життя Донбасу епохи «дикого поля» — 2014–2015-х років, максимумом тверезо розібравши аргументи нинішніх донбаських «Пілатів».

То хто вони, ці пенсіонери Донбасу? Чи хтось може точно сказати, хто з них інвалід, який роками не виходить із дому (не кажучи про те, щоб плестися на «референдум» або переїжджати), кому було просто начхати, хто патріот, що зберіг українську мову, а хто таки бажав «руського міра»? Це справді видно із Facebook? Навряд чи. Тоді доведеться визнати, що відповіді в нас все ще немає. Нам не вистачає духу позбавити їх громадянства й назвати АТО війною, як і бракує сміливості визнати, що це свої. Рецепт простий: «переїжджайте, а там подивимося».

Обидві мої бабусі ходили на «референдум». Одній на той час було за 85, і вона щиро вірила, що йде голосувати за президента країни. Аббревіатура «ДНР» їй ні про що не говорила. Усі спроби щось пояснити розбивалися об радянське переконання, що на вибори треба ходити. Друга пішла, побоюючись осуду сусідів: увесь під'їзд підтримав «республіканську» владу. Від першої вона відрізнялася лише тим, що розуміла ці три літери — «ДНР», але й гадки не мала, де треба ставити свій «хрест» («добрі» сусіди їй допомогли). Чи можна назвати їхній вибір свідомим? Навряд чи. Інший приклад. Батько мого колишнього друга зараз отримувє в Україні шахтарську пенсію в розмірі 10 тис. грн. Певна річ, живе в «ДНР». Тут йому платять ще 20 тис. руб. І все б нічого, якби його син одного разу не знищив цілий взвод наших бійців разом із технікою, вдаривши з «Града». Це батько тієї самої людини, яка на моє запитання: «А чи не шкода тобі було українських солдатів?» — відповіла: «Ти знаєш, вони стояли біля поля, на якому паслося стадо корів. От корів мені було справді шкода».

Через кілька місяців після «референдуму» моя бабуся перестала виходити на вулицю й остаточно злягла. Якби я з матір'ю переїхав, вона не жила б. Так само як і друга. Адже вони не переселенці, а лише німечні родичі того, хто ризикує життям, вже просто набираючи цей текст. А людина, чий син поховав взвод наших бійців, «переселилася», як і належить усім, хто в нас «патріот».

Мені згадуються чудові слова професора Олени Стяжкіної про роз'єднаність французького суспільства після Другої світової: «Франції пощастило. І з Шарлем де Голлем, якого, ймовірно, вжахнули масштаби колаборації та який усе ж таки знайшов у собі сили сказати: «Франції потрібні всі її діти». І з людьми пощастило». Що ж, Україні, очевидно, все ще не щастить, якщо вже ми говоримо «Україна» й розуміємо під цим «не Донбас».

Є й такий аргумент: пенсії вб'ють наших солдатів. Незважаючи на всю свою маразматичність, украї поширений серед нас аргумент. Дозвольте запитати. А як щодо ешелонів вугілля, яке успішно купує наша країна в терористів? Скільки крові в такому кіловаті? Як щодо елітного українсько-го сиру, з якого готують салати по 800 руб. за порцію для Захарченка і К? Як щодо свіжих цукерок ROSHEN, які ще восени 2015-го можна було знайти в Донецьку? А як же садиба патріота Ахметова, єдина нерозграбована у всій «ДНР», хоча й містилася за 20 м від блокпоста? Ні, все це неважливо. Все це не викликає сумнівів. 80-річний дідусь, що живе на хлібі з водою, — ось де платформа російської агресії. Це саме його 1200 грн, які він обмінює на цукор і рис, перетворюються на снаряд, що летить з Донецька.

Зрештою, що скажуть топ-блогери пенсіонерці, яка прийшла з українським прапором до пам'ятника Шевченкові в Луганську і якій ще недавно аплодувала вся країна? Чи жива вона ще? Ми звикли голосно плескати в долоні зі сторінок соціальних мереж, але на ділі кричимо про розп'яття.

І я розумію, чому все саме так. Надто багато труп розкидано по всій країні. Нам треба когось звинувачувати, щоб самим було легше. Чим уміло користаються ті, хто так і не зрозумів, що війна — це не теорія, не

кілька яскравих речень у Facebook, що збирають поспішні, а тому хибні схвалення. Війна — це абсурд. Не абстрактний, а конкретний, із голодними дітьми в чистому одязі й столами, що ломляться від «нацистської» їжі. І що держава, яка розуміє ціну майбутнього, не нехтує теперішнім, ризикуючи це теперішнє перетворити на чергове майбутнє. ■

Дрібні радощі

Яна Вікторова

Що мене хвилює по-справжньому, то це не дефіцит улюблених продуктів чи брак поштових скриньок, а перекриття кордону. Щоб виїхати кудись, потрібно мати ну дуже вагому мотивацію. Велике-превелике бажання перемістись у просторі без жодних гарантій щодо часу прибуття чи комфорту в дорозі. Потрібно лише хотіти їхати, а на все інше дивитись украй спокійно. Тобто такі мандрівки відмінно пасували б тим, хто досяг якогось рівня душевної рівноваги завдяки багаторічним духовним практикам або просто народився флегматиком.

Знайомий перевізник сказав мені якість, що найтриваліший період, який він провів на кордоні між «ЛНР» та Росією, — це 36 год. Чомусь не пускали, так буває. Я не розумію, як можна чекати півтори доби в машині. Просто чекати. Без запасу продуктів, без чіткого уявлення, коли черга зрушить із мертвої точки. Ви так змогли б? Переліт до Америки займає менше часу, ніж стирчання на кордонах тут. До того ж у літаку годують, видають плед і називають точний час прибуття. А ця ізольованість на кордонах виснажує найдужче. Іноді мені телефонують за інтернет-оголошеннями: «Ви продасте?..» Я спершу відповідала. Тепер відразу уточнюю, звідкля дзвінок. У нас не працюють служби доставки, звідси не відішлеш ані посилки, ані листа. Можна хитрувати, викручуватися, шукати контакти, знайомства, надійних людей, платити, але не мати ніякісінських гарантій. Можуть привезти телефон під замовлення, і телевизор, і багато чого іншого, але зверху візьмуть націнку від 10% вартості товару й знову-таки без гарантій, якщо з покупкою станеться щось непередбачуване. Заходи для любителів гострих відчуттів. Я серед тих, хто навчився обходитись або шукати аналоги тут. Добре, що ми купили щось до війни, погано, що купили не все і взагалі що речі зношуються. Та що вдіеш? Треба звикати або шукати варіанти. Які вже тут інтернет-магазини... Тільки місцевого рівня, від тих, хто знає лазівки та способи, як ввозити. Час швидкого бізнесу, час сміливих рішень.

Улітку познайомилася з підприємцем, масштаби діяльності якого зрозуміла трохи пізніше. Він має цех неподалік нас. Туди разів зо два поцілили снарядами, офіс рознесло вщент, а решті просто «приробили ноги». Промислові потужності, на жаль, виявилися поруч із блокпостом. Мій знайомий журиться, що просто перед війною купив два нові верстати, кожен по тисячі доларів, а повернувшись побачив глибокі сліди в асфальті: напрямом, куди їх потягли. Машини, звісно ж, забрали на потреби «армії», зразки розікрали

місцеві, а решта просто розтанула в повітрі. Нині фірма мого знайомого знову сягнула довоєнного рівня випуску продукції. Бригади отримують зарплату від виробітку, кожен працівник може обрахувати нехитру бухгалтерію і дізнатися, скільки заробив. Буває, персонал розходиться аж перед останньою маршруткою: інакше не вибереться додому. Цех працює, навіть відшукали одну з двох машин майже у справному стані... А знаєте, що мене вражає найдужче? Спокій, із яким мій приятель описує власні збитки: обладнання, зразки, офіс, товару тисячі на дві доларів. «За чим шкодую, то це за тим, що пізно повернувся. Нагодився б раніше — не все вкрали б». Коли ми познайомилися, він сам возив будматеріали фургончиком, допомагав їх розвантажувати. Мабуть, тому й запізнався: не було в ньому замашок великого начальника, коли він тягав цеглу, котру сам і привіз. Ніяк не зважуся розпитати його про ставлення до подій, утрат. Попікавитися, де він бере сили на черговий ривок. І звідкля стільки легкості й оптимізму? Але балачки про політику — моветон. Про це не говорять пристойні люди. Її забагато в усьому навколо, щоб стряпати повітря своїм ставленням до того, що діється. Нині говорять лише про себе й про те, що сталося саме з тобою. Вловлюєте? Вихована людина в «тренді» не заведе мову про те, як стомилася від війни. Вона скаже, що змучилася від довгої дороги. І не «немає грошей», а «швидше б зарплата». Ми фіксуємося на тому, що тут і зараз. Це теж місцевий «бзів». Знайшов на рубль дешевше — і щасливий від цього. «Зробити» твій день може зекономлена десятка за проїзд чи ще котрась дрібничка, що підніме настрій крутіше, ніж будь-яка премія в колишній життєвій обстановці.

А взагалі життя як зебра. У моєї родини сьогодні, вочевидь, біла смуга: дали гуманітарку. Несподівано, без попереджень. Щастя бачилося набором каструль-нержавійок, сковородою та набором металевого столового посуду. А до цього ще й кип'ятильник, вовняний плед, рушники... Неймовірна розкіш та достаток... І все нічого б, але ця допомога призначена була дітям війни — тим малюкам, що не покидали Луганська влітку 2014 року. Все відповідно по найсуворішій звітності: підписи в дев'яти відомостях двома мовами, заздалегідь подані списки квартиральних. Практично без черги й у величезному пакунку з маркуванням «ООН». Допомога бжеңням». Таким-ось, несподіваним і важким, виявилось щастя. Шкода, що мій син тепер «дитина війни»: серйозний статус у місцевих метриках для маленької людинки. І не реабілітаційний курс на морі, а каструль-нержавійки стали його першою компенсацією за те літо... ■

Пенсійна справедливість

Денис Казанський

Дискусії про те, потрібно чи не потрібно платити пенсії жителям окупованих територій, останнім часом ведуться практично в усіх медіа. І думки щодо цього діаметрально протилежні. Аргументи кожної зі сторін начебто логічні, і звучали вони вже стільки разів, що переказувати їх немає сенсу. Однак є ще один бік питання, про який практично не говорять. Річ у тім, що майже ніхто не намагається проаналізувати причини, які взагалі зробили можливою таку суперечку.

Питання пенсій сьогодні обговорюють переважно з позицій моралі. Однак корінь проблеми криється насамперед в економічному ґрунті. І насамперед слід обговорювати не так моральний бік питання, як економічні можливості держави. Не моралізувати, а сісти й порахувати цифри на калькуляторі.

Почнемо, мабуть, із того, що саме питання, платити чи не платити пенсії, стоїть перед нами сьогодні тільки з однієї причини: ми вчасно не провели пенсійної реформи. Солідарна пенсійна система, що дісталася нам у спадок від СРСР, за своєю суттю несправедлива. І ситуація на Донбасі тільки загострила давні суперечності, які ми так наполегливо тягнемо за собою з минулого. Принцип спільного котла, куди один старанно сілачує відрахування все життя, інший не платить зовсім, а третій платить мало, але в підсумку всі хочуть отримувати багато, давно час відправити на смітник історії. Насправді саме з цього треба було починати справжню декомунізацію країни. Однак досі жодна політична сила навіть не намагається порушувати це непопулярне в суспільстві питання.

Спільний котел, яким сьогодні є український пенсійний фонд, — потворна відрижка соціалізму. Тому обурення тих платників податків, які сьогодні наповнюють його своїми відрахуваннями й не хочуть, щоб завтра ці гроші йшли в кишеню чужим людям, і які до того ж відчують до них ненависть за національною ознакою, цілком обґрунтоване. Сьогоднішня пенсійна система України базується на принципі фінансової піраміди: працюючі сілачують пенсії людям старшого покоління в надії, що в майбутньому наступне покоління платитиме їм. Однак демографічні показники свідчать про те, що довго цей соціалізм не протягне: у майбутньому пенсіонерів буде більше, ніж тих, хто працює. Отже, грошей елементарно не вистачатиме, і піраміда завалиться.

Врятувати ситуацію можуть тільки індивідуальні накопичувальні рахунки. Коли замість того, щоб платити в спільний котел, із якого частина коштів розкрадається, а частина віддається тим, хто їх не заробив, кожен платник податків відкладатиме гроші на старість собі самому. А також за бажання

поповнюватиме пенсійний рахунок комусь зі своїх рідних і близьких.

Якби Україна провела таку реформу ще на початку 1990-х, коли й треба було це робити, сьогодні дискусія про виплату або невивплату пенсій в ОРДІЛО просто не виникла б. Тому що кожен пенсіонер мав би накопичені на власному пенсійному рахунку кошти й міг би розпоряджатися ними на свій розсуд так само, як ми розпоряджаємося сьогодні власними рахунками в банках. І тоді взагалі не мало б жодного значення, де, як і коли знімає той чи інший пенсіонер гроші, їздить він для цього до Слов'янська чи до Росії. Коли ти витрачаєш своє і не претендуєш на спільне, це не повинно нікого хвилювати. Не так важливо, яких поглядів дотримується той чи інший мешканець Луганська та Донецька. Питання треба ставити інакше: чи справедливо платити пенсії тим, хто не сілачує податки? І чи надовго вистачить такої благодійності?

Сьогодні вже важко сказати, скільки підприємців — платників єдиного податку працює на території ОРДІЛО. За приблизними підрахунками, понад 100 тис. Переважно це власники ларків, контейнерів на ринках, перукарень, автомайстерень, кафе та інших

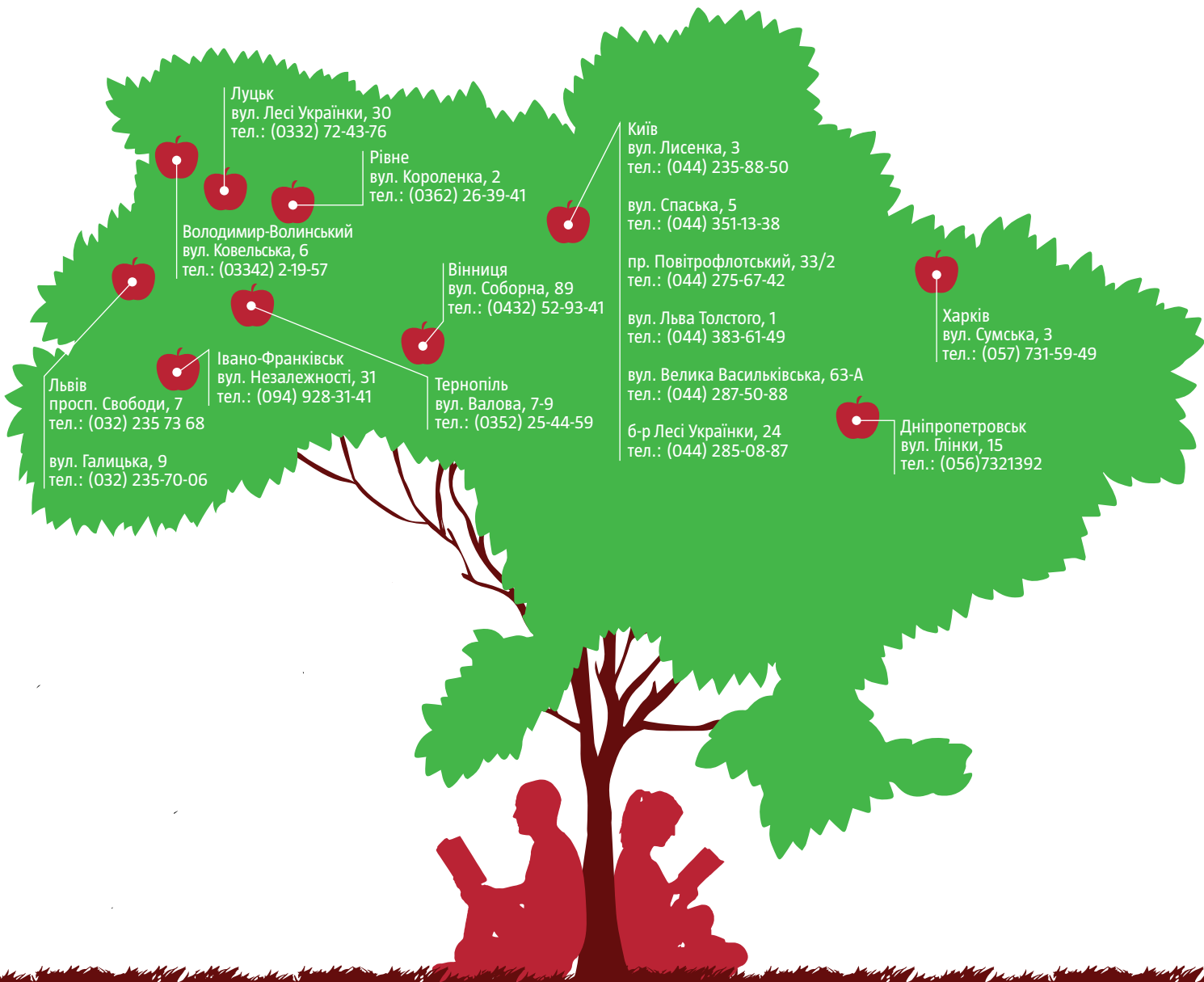
ЯКБИ УКРАЇНА ПРОВЕЛА ТАКУ РЕФОРМУ ШЕ НА ПОЧАТКУ 1990-Х, КОЛИ Й ТРЕБА БУЛО ЦЕ РОБИТИ, СЬОГОДНІ ДИСКУСІЯ ПРО ВИПЛАТУ АБО НЕВИПЛАТУ ПЕНСІЙ В ОРДІЛО ПРОСТО НЕ ВИНИКЛА Б

характерних для дрібних підприємців бізнесів. Більшість із них сьогодні не платять жодних податків до бюджету України, бо зареєстровані в окупованих містах і спілкуються виключно з «податковими» «ДНР» і «ЛНР». Те, що раніше надходило до спільного українського котла, сьогодні йде в котли «народних республік», а насправді в особисті котли Захарченка та Плотницького.

Так, звичайно, багато підприємств, які працюють в ОРДІЛО, нині перереєстровані в Україні й далі сілачують податки до бюджету. Але кілька десятків великих і сотня тисяч дрібних платників податків для бюджету втрачені. Крім того, мешканці окупованих територій більше не спрямовують у бюджет України ПДВ (той податок, який ми сілачуємо, коли купуємо в магазинах якийсь товар). А це означає, що прогудувати ту саму кількість ротів України дедалі складніше й скидатися в спільний пенсійний котел нам доведеться тепер більше. ■

К Н И Г А Р Н Я

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30
тел.: (0332) 72-43-76

Рівне
вул. Короленка, 2
тел.: (0362) 26-39-41

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6
тел.: (03342) 2-19-57

Вінниця
вул. Соборна, 89
тел.: (0432) 52-93-41

Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044) 235-88-50

вул. Спаська, 5
тел.: (044) 351-13-38

пр. Повітрофлотський, 33/2
тел.: (044) 275-67-42

вул. Льва Толстого, 1
тел.: (044) 383-61-49

Харків
вул. Сумська, 3
тел.: (057) 731-59-49

Львів
просп. Свободи, 7
тел.: (032) 235 73 68

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31
тел.: (094) 928-31-41

Тернопіль
вул. Валова, 7-9
тел.: (0352) 25-44-59

вул. Велика Васильківська, 63-А
тел.: (044) 287-50-88

6-р Лесі Українки, 24
тел.: (044) 285-08-87

Дніпропетровськ
вул. Глінки, 15
тел.: (056)7321392

вул. Галицька, 9
тел.: (032) 235-70-06

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

TOYOTA

ALWAYS A
BETTER WAY

Завжди краще

RAV4

При виготовленні даного матеріалу використано фотомонтаж.
У жодному випадку не намагайтеся відтворити зображене у реальному житті.

НОВИЙ RRRRAV4 – НОВІ ПРАВИЛА

ДЕТАЛЬНІШЕ ПРО УМОВИ ПРОДАЖУ ДІЗНАВАЙТЕСЯ В АВТОСАЛОНАХ
ОФІЦІЙНИХ ДИЛЕРІВ TOYOTA

Офіційний дистрибутор ПП «Тойота-Україна», м. Київ, пр-т Московський, 24Б. Тел.: (044) 492 7002
*Кредитує ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», Ліцензія НБУ № 99 від 12.10.2011

www.toyota.ua